

การศึกษาคติความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน
A STUDY OF THE PEOPLE'S BELIEFS TO PHRADHATCHAEHANG
PAGODA IN NAN PROVINCE

พระกรวิชญ์ ฐมวโร (อินเทพ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

การศึกษาคติความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A STUDY OF THE PEOPLE'S BELIEFS TO PHRADHATCHAEHANG
PAGODA IN NAN PROVINCE**

Phrakronnawit Thammawaro (Inthep)

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)**

Graduate School

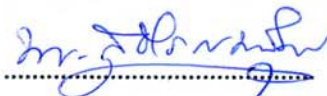
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. 2012

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

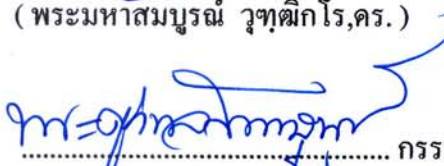
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์..... ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

กรรมการ

(พระครูวิมลกิตติสุนทร, ดร.)

กรรมการ

(พระเวียง กิตติวัฒน โณ, ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.พิชัย สุรพรไพบูลย์)

กรรมการ

(ดร.อรอนงค์ ววงค์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระเวียง กิตติวัฒน โณ, ดร. ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.พิชัย สุรพรไพบูลย์ กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การศึกษาคติความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้ง
: จังหวัดน่าน
- ผู้วิจัย** : พระกรวิษณุ ทุมวโร (อินเทพ)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
: พระเวียง กิตติวัฒน์ โณ, ดร. พธ.บ. M.A., Ph.D.
: ผศ.ดร.พิชัย สุรพรไพบูลย์ วท.ด.พืชไร่, Ph.D. (Agronomy)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) จากงานศึกษาวิจัย หลักทฤษฎีและการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพระธาตุแช่แห้ง ศึกษาความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุแช่แห้ง ศึกษาวิเคราะห์คติความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้ง สรุปผลและเสนอแนะ

ผลของการศึกษาพบว่า พระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน เป็นโบราณสถานทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อด้านจิตใจและวิถีชีวิตของประชาชนทั่วไป เนื่องจากเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเปรียบเสมือนเป็นองค์แทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์และมีประวัติศาสตร์ควบคู่มากับการสร้างเมืองน่าน เป็นสถาปัตยกรรมเก่าแก่ เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ เป็นที่แสดงออกถึงความเชื่อต่อพระธาตุแช่แห้งด้วยการจัดงานประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระธาตุแช่แห้ง โดยเฉพาะงาน “หกเป็ง” เป็นงานประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อนมัสการพระธาตุแช่แห้งทุกปีแต่ละพิธีกรรมมีองค์ประกอบ ขั้นตอนและการดำเนินการตรงตามคติความเชื่อของประชาชน

คติความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้งเป็นความเชื่อแบบประสมประสานกันระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมหรือทางไสยศาสตร์ซึ่งเกิดขึ้นแล้วสืบทอดผ่านมาหลายชั่วอายุ ปัจจุบันยังคงมีอิทธิพลต่อความเชื่อของประชาชนอย่างมั่นคง

ผลสรุปที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยได้พบประเด็นที่น่าสนใจ ด้านความเชื่อศรัทธาของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้งแล้วแสดงออกมาเป็นรูปธรรมด้วยการจัดงานประเพณีนมัสการพระ

ธาคูแซ่แห่ง เป็นคติความเชื่อที่เชื่อมโยงกันหลายมิติคือ มิติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาซึ่งเน้นสอนหลักธรรมด้านการฝึกจิตให้เข้มแข็งต่อการทำความดี ละความชั่ว ทำใจให้ผ่องใส โดยปฏิบัติตามหลัก สីล ๕ อริยสัจ ๔ มิติความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่เน้นอำนาจลึกลับของธรรมชาติ เทพ ผี วิญญาณ มิติทางการประยุกต์ความเชื่อและพิธีกรรมให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมในปัจจุบัน

ความเชื่อของประชาชนต่อพระธาคูแซ่แห่งจะยังคงมีอิทธิพลต่อจิตใจและวิถีชีวิตของประชาชนต่อไป แม้ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์จะเจริญมากเพียงใดก็ตามแต่ความเชื่อนี้ยังฝังลึกในจิตใจและให้ประโยชน์ต่อประชาชนอยู่ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าผู้เกี่ยวข้องน่าจะเปิดโอกาสให้เยาวชน ชุมชน สถาบันการศึกษาได้มีการศึกษาความเชื่อและประเพณีงานนมัสการพระธาคูแซ่แห่งแบบกลุ่มเครือข่ายศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมให้กว้างขวางเป็นระบบและต่อเนื่องเพื่อประโยชน์ทั้งมวลของประชาชนจังหวัดน่านและสาธุชนทั่วไป

Thesis Title : A Study of the People’s Beliefs to Phradhatchaehang
Relic in Nan Province

Researcher : Phrakrorawit Thammawaro (Inthep)

Degree : Master of Arts (Buddhist studies)

Thesis Supervisory Committee

: Dr. Phra Wiang Kitiwanno B.A., M.A., Ph.D.

: Asst. Prof. Dr. Pichai Surapornphiboon Ph.D. (Agronomy)

Date of Graduation : May 19, 2012

Abstracts

This Thesis is a qualitative research and a documentary one, from works of the analytic studies, the principle of theories and interviews on relative people. The main purposes of research are :- The background and importance, The history and significance of Phrathadhchaehang, To study the beliefs of the rituals and tradition about Phrathadhchaehang, To study and analyze the beliefs’ mottos of people toward Phrathadhchaehang, A summary and recommendation.

From the research it is found that Phrathadhchaehang in Nan province to be a ancient Buddhist construction in which the influence to beliefs in mind and ways of life of common people. Because of it is the preservation of ash of Lord Buddha, to compare being representing the Buddha, being the sacrosanct place and having a history together with establishment Nan province, being the antique architecture, as an important historical learning source, as it is the place for expression the beliefs toward Phrathadhchaehang with creations the traditions and rituals about Phrathadhchaehang. Especially one is called that “HOK PENG” (It is a Thai word.), as the traditions and rituals is created for paying respects Phrathadhchaehang every year. One other of rituals has organization, procedures and operations accurately with the beliefs of people.

The beliefs' mottoes of people toward Phrathadhchaehang are a sort of the combination of beliefs between the Buddhist beliefs and original beliefs or occultism. Which it was happened and handed down through many generations of people. In present it remain the influence to the beliefs of people permanently.

The summary results derived from the research that have found the interested issue are the beliefs of people toward Phrathadhchaehang, the expressions appeared to be entity. As to establish the traditions' ceremony to pay their respects to Phrathadhchaehang. Being the beliefs' mottoes in which connection with various dimensions are : -1. To belief in the Buddhist religion, to emphasize teaching the principles of Buddhism, about practice the oneself strengthend mind for doing all good, avoiding all evil, and purifying all the mind, with abiding by the five precepts and The Four Noble Truths, -2. To belief in occultism to emphasize the occult power of naturals, deities, ghosts, consciousness, -3. To apply the beliefs and the rituals to suit with the changing conditions of society today.

Beliefs of the people on Phrathadhchaehang will maintain the influence to the minds and the ways of life of the people anymore. Although the scientific knowledge is just advancing more and more, But this faith is deeply rooted in the mind and being the public benefit. Researcher have suggested that relative person will probably give an opportunity for youth, community, academy, To study about the beliefs and traditions for to worship Phrathadhchaehang. In style of studying the conducted research on the connecting groups widely, being system and continuity. For the benefits of Nan people and general Buddhist people.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือให้คำแนะนำปรึกษา ตลอดจนการให้กำลังใจจากคณาจารย์หลาย ๆ ท่านและบุคคลต่าง ๆ ดังนี้ กราบขอบพระคุณ พระเวียง กิตติวัฒน โณ, ดร. ที่เมตตาเป็นประธานในการควบคุมวิทยานิพนธ์ ขอเจริญพรขอบคุณ ผศ.ดร.พิชัย สุรพรไพบุลย์ ที่เป็นกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ได้มีความเมตตาอนุเคราะห์ เป็นธุระเอาใจใส่ช่วยเหลือปรับปรุงวิทยานิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

ขอขอบคุณผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ที่เป็น พระมหาเถระที่มีกาลพรรษามากและมีองค์ความรู้ในจังหวัดน่าน ประชาชนที่เดินทางมานมัสการพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน และผู้รู้ ซึ่งเป็น ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ผู้รู้ในเรื่องความศรัทธาของวัดพระธาตุแช่แห้ง ขอขอบพระคุณคณาจารย์บัณฑิตวิทยาลัยเจ้าหน้าที่ห้องสมุดบัณฑิตวิทยาลัย เจ้าหน้าที่หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติที่ช่วยเหลือเอื้ออำนวยข้อมูลและเอกสารอ้างอิงในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ พระอาจารย์ ราเชนทร์ วิสารโท, ดร. ที่ให้การแนะนำแนวทางการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้และขออนุโมทนาบุญพระอาจารย์สละ อัครธมฺโม ที่ให้ความช่วยเหลืออนุเคราะห์ให้ที่พักพิงอาศัยในการทำวิทยานิพนธ์และให้ข้อเสนอแนะต่างๆ กราบขอบพระคุณเจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง ที่ให้การสนับสนุนการศึกษาและให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา ขออนุโมทนาผู้ที่มีอุปการะช่วยเหลือ

ผู้วิจัยขอมอบความดีทั้งหลายที่เกิดจากการทำวิทยานิพนธ์นี้ ออมบูชาคุณพระรัตนตรัย โยมบิดา-มารดา พระอุปัชฌาย์อาจารย์ ตลอดทุกท่านผู้มีอุปการคุณทุกท่าน

พระกรวิชัย ฐมฺมวโร (อินเทพ)

๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญภาพ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑
๑.๘ เครื่องมือที่ใช้ภาคสนาม	๑๒
๑.๙ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๒
๑.๑๐ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๓
บทที่ ๒ ประวัติความเป็นมาของพระธาตุแช่แห้ง	๑๔
๒.๑ พระธาตุแช่แห้ง พระธาตุปีเกิดของปีเถาะ	๑๔
๒.๒ ประวัติศาสตร์การเกิดจังหวัดน่าน	๑๖
๒.๓ ประวัติและตำนานของพระธาตุแช่แห้ง	๑๗
๒.๔ ประวัติพระธาตุแช่แห้ง	๑๘
๒.๕ ประวัติพระธาตุแช่แห้งตามศิลาจารึก	๒๑
๒.๖ ความสำคัญของพระธาตุแช่แห้ง	๒๒

บทที่ ๓	ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุแช่แห้ง	๒๓
๓.๑	ความเชื่อในทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม	๒๓
๓.๒	ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุแช่แห้ง	๒๘
๓.๓	ขั้นตอนประเพณีพิธีกรรม	๓๓
๓.๔	องค์ประกอบด้านวัสดุ เครื่องใช้ ประกอบพิธีกรรม	๓๔
๓.๕	ประเภทพิธีกรรมและรายละเอียดต่างๆ ในงานประเพณีหกกเป๊ตนมัสการพระธาตุแช่แห้ง	๓๔
๓.๖	ประเพณีพิธีกรรมอื่นๆ นอกเหนือจากงานนมัสการพระธาตุประจำปี (งานประเพณีหกกเป๊ต)	๔๒
บทที่ ๔	วิเคราะห์คติความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้ง	๔๔
๔.๑	ความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้งตามหลักศาสนาพุทธ	๔๖
๔.๒	ความเชื่อต่อพระธาตุแช่แห้งตามความเชื่อดั้งเดิมหรือไสยศาสตร์ แบ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม คือ ความเชื่อผีเจ้าหลวงขาก่าน และศาสนาพราหมณ์	๕๑
๔.๓	คติความเชื่อด้าน บุคคล สถานที่ เวลา เครื่องบูชา ขั้นตอนของพิธีกรรม	๕๘
๔.๔	คติความเชื่อต่อพิธีกรรม	๕๙
๔.๕	วิเคราะห์คติความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้ง	๖๑
บทที่ ๕	สรุปผลวิจัยและข้อเสนอแนะ	๖๓
๕.๑	สรุปผลวิจัย	๖๓
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๖๕
บรรณานุกรม		๖๘
ภาคผนวก		๗๔
ประวัติผู้วิจัย		๘๖

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๑. พิธีกรรม ประธานฝ่ายสงฆ์เปิดงานนมัสการพระธาตุแช่แห้ง	๘๕
๒. ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมนมัสการพระธาตุแช่แห้ง	๘๕
๓. พิธีกรรม ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมห่มผ้าพระธาตุแช่แห้ง	๘๖
๔. พิธีกรรมบั้งไฟที่นำมาจุดสมโภชในงานนมัสการพระธาตุแช่แห้ง	๘๖
๕. พระสงฆ์ประกอบพิธีกรรมบูชาพระธาตุแช่แห้ง	๘๖
๖. ภาพการแห่รอบวัดแช่แห้งในงานประเพณีบูชาพระธาตุแช่แห้ง	๘๖
๗. พิธีกรรมห่มผ้าพระธาตุแช่แห้ง	๘๘
๘. ประชาชนจำนวนมากทำบุญตักบาตรเพื่อเป็นพุทธบูชาพระธาตุแช่แห้ง	๘๘
๙. พิธีสงฆ์นำพระธาตุแช่แห้ง	๘๙
๑๐. ประเพณีสงฆ์นำพระธาตุแช่แห้งในช่วงพระธาตุ	๘๙
๑๑. ประเพณีเทศน์ธรรมงานหกเป็งเหนือในช่วงพระธาตุแช่แห้ง	๙๐
๑๒. สัมภาษณ์: พระครูไพฑูรย์นันทวิทย์, เจ้าอาวาสวัดไผ่เหลือง	๙๒
๑๓. สัมภาษณ์: พระปลัดโสภณ สุเมโธ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง	๙๒
๑๔. สัมภาษณ์: นายสมบุญ สุภาจิน, ปราชญ์ชาวบ้าน	๙๓
๑๕. สัมภาษณ์: นายเด็ง ปันทา, มรรคทายกวัดพระธาตุแช่แห้ง	๙๓
๑๖. สัมภาษณ์: นายคำผาย นูปีง, ศิลปินแห่งชาติ	๙๔
๑๗. สัมภาษณ์: นางเกี้ยว ขัดเงางาม, นักท่องเที่ยว	๙๔
๑๘. สัมภาษณ์: อาจารย์สมเจตน์ วิมลเกษม, วัฒนธรรมจังหวัดน่าน	๙๕
๑๙. สัมภาษณ์: นายมงคล ยุตินันท์, ปราชญ์ชาวบ้าน	๙๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ เรียงตามลำดับคัมภีร์ดังนี้ โดยการอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม / ข้อ / หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่างเช่น อง.ติก (ไทย) ๑๐ / ๒๓ / ๔๔๘ หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ ข้อ ๒๓ หน้า ๔๔๘

คำย่อที่สำคัญเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

		๑. พระวินัยปิฎก			
วิ.จ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	จูฬวรรค		(ภาษาไทย)
		๒. พระสุตตันตปิฎก			
ที.สี.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปิ่นฉาสกั	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปิ่นฉาสกั	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.จ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนทีส	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)
สั.สพ.	(ไทย) =	สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	สพายนวรรคอรรถถา	(ภาษาไทย)
สั.สอ.	(ไทย) =	สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	สถาถวรรคอรรถถา	(ภาษาไทย)
อง.ติก	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คติความเชื่อและศรัทธาต่อพระพุทธรูปศาสนาแรกเริ่มนั้น กำหนดให้สังเวชนียสถานเป็นอนุสรณ์ถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าภายหลังเสด็จปรินิพพาน โดยที่มีพระสรีระเป็นสิ่งที่แสดงถึงการดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้าเป็นอนุสรณ์สถานนับตั้งแต่ครั้งพุทธกาล สมัยราชวงศ์โมริยะราวพุทธศตวรรษที่ ๓-๔ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงเป็นผู้ริเริ่มในการเผยแพร่คติความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุจนเป็นแบบแผนที่ผู้นำแว่นต่าง ๆ ภายใต้อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาทำให้พุทธศาสนาหิन्दยานเถรวาทได้เจริญงอกงาม โดยมีลังกาเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ โดยเฉพาะแนวความคิดในเรื่องพระธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุ ได้กลายเป็นอุดมการณ์หนึ่งของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ภายหลังที่พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ ได้เข้ามาเผยแพร่สู่ดินแดนสุวรรณภูมิอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ ส่งผลให้ผู้นำของรัฐต่างๆ แถบนี้ให้ความสำคัญต่อคติความเชื่อในพระธาตุ หรือพระบรมสารีริกธาตุ พร้อมๆ กับการให้ความสำคัญต่อพิธีปฏิบัติอันเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับเข้ามา โดยเนื้อหาที่เป็นแบบแผนอย่างลังกาคติ^๑ ในภายหลังได้ถูกปรับเปลี่ยนจากการสนับสนุนของผู้นำแห่งรัฐและพระเถระ นักปราชญ์ที่ทำการศึกษาค้นคว้าอย่างแตกฉานจึงก่อให้เกิดธรรมเนียมปฏิบัติรวมถึงคติความเชื่อ

โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนาได้มีความเจริญรุ่งเรืองมาช้านาน นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมาภายใต้การอุปถัมภ์ค้ำชูจากราชวงศ์มังราย ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ อันถือเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนาในดินแดนแถบนี้ ได้มีการสร้างสรรค์ผลงานอันสืบเนื่องในคติความเชื่อทางศาสนาให้ปรากฏมากมายทั้งงาน สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม รวมถึงงานพุทธศิลป์แขนงอื่นที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวส่วนทางด้านวรรณกรรมพุทธ

^๑ มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๒.

^๒ สิริทธิ์ บุตรอินทร์, โลกทัศน์ชาวไทยล้านนา, (คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒), หน้า ๔๓.

ศาสนาก็มีผลงานที่สำคัญมากมายหลายฉบับ เช่น ตำรานานุมูลศาสนา^๓ ชินกาลมาลีปกรณ์ จักรวาลทีปนีและจามเทวีวงศ์ เป็นต้น ซึ่งความสำคัญของพุทธศาสนาในภูมิภาคนี้ นอกจากจะมีบทบาทในแง่ของลัทธิความเชื่อ^๔ ทางศาสนาแล้วยังมีบทบาทเป็นกลไกในการจัดระเบียบทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างและโดดเด่นกว่าในบรรดาสังคมใกล้เคียงบริเวณนี้อย่างเด่นชัด

เนื่องจากพุทธศาสนาได้มีการปรับปรัชญาและแนวความคิดผสมผสานกับคติความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นแห่งนี้ได้อย่างเหมาะสมกลมกลืนและนำพาสังคมล้านนาให้มีความเป็นเอกภาพและเสถียรภาพสืบมาทุกยุคทุกสมัย

ดังนั้น สถาบันศาสนาจึงมีบทบาทอย่างมากในสังคม ทำให้องค์กรสงฆ์และชาวบ้านมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันอย่างแยกไม่ออก นอกจากนี้ยังถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำทางความคิด ความเชื่อ พิธีกรรม จนกลายเป็นผู้วางจารีตประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมชาวล้านนาในอดีตซึ่งการสร้างโลกทัศน์ของฝ่ายพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทนี้ นอกเหนือไปจากคติความเชื่อสูงสุดอันเกี่ยวข้องกับ การหลุดพ้นสังสารวัฏฏะ^๕ หรือนิพพาน^๖ แล้ว การเคารพนับถือพระบรมธาตุก็ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งตามแนวความคิดของชาวพุทธฝ่ายเถรวาททุกผู้ทุกนาม เพราะชาวล้านนาเชื่อว่าการนำเอาวิถีชีวิตของตนเข้าไปสัมพันธ์กับพระธาตุในลักษณะของการพึ่งพิงพุทธานุภาพจะคลบคลานให้ชีวิตได้ประสบแต่ความสุข สงบร่มเย็นตลอดอายุขัยรวมถึงชีวิตภายหลังจากการแตกดับไปแล้ว จึงเป็นแนวความคิดที่ยึดมั่นในเรื่องพระธาตุอย่างแนบแน่น โดยมีรูปแบบของการปฏิบัติก็คือ “การบูชาธาตุ”^๗ ของคนในสังคมล้านนาอย่างกว้างขวางราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕ พระบรมธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุนั้นหมายถึง พระอัฐิของพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น ส่วนคำว่าพระธาตุหมายถึง อัฐิของพระอรหันต์ หรือสรีระหรือเจดีย์ที่บรรจุพระสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ในกรณีหลังนี้จึงอาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พระธาตุเจดีย์หรือเจดีย์พระธาตุ” พระธาตุเป็นศาสนสถานที่มีปรากฏอยู่ทั่วไปในดินแดนล้านนา โดยพระธาตุแต่ละองค์จะมีเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาและปาฏิหาริย์ของพระธาตุ ตลอดจนการสร้างเจดีย์สำหรับบรรจุองค์พระธาตุ

^๓มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๔.

^๔แสวง มาละแซม, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คนยองย้ายแผ่นดิน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^๕ม.ม.(ไทย) ๑๓/๑๑๔/๒๖๘-๒๖๙.

^๖ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๗๔/ ๖. ๑๓/ม.ม.(ไทย)๒๗๔/๒๖๘-๒๖๙.

^๗ชนิด อยู่โพธิ์, ตำรานานุมูลพระบรมสารีริกธาตุ, (กรุงเทพมหานคร: มิตรสยาม, ๒๕๔๗), หน้า ๒๔-๒๕.

^๘พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๑๗.

บันทึกไว้เป็นตำนาน เรียกว่า ตำนานพระธาตุ^๕ ซึ่งเรื่องราวเกี่ยวกับพระธาตุในล้านนานั้นน่าจะเกิดขึ้นพร้อมกับการรับนับถือพุทธศาสนา ดังปรากฏหลักฐานในพงศาวดารโยนก ที่กล่าวถึงสมัยแผ่นดินพระเจ้าเกือนา ซึ่งครองราชย์ ตั้งแต่ พ.ศ.๑๕๑๐ ว่าได้มีศาสนาพุทธแบบลังกาวงศ์มาประดิษฐานยังนครพิงค์ เชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานทางด้านวรรณกรรมของภาคเหนือที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปปรากฏอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ เช่น ปัญญาสชาดก^๖ เป็นต้น การสร้างพระธาตุนั้นมิใช่จะถือว่าเป็นการสร้างปูชนียสถานสำหรับพุทธศาสนิกชนเพื่อการสักการบูชาหวังในกุศลแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงความเชื่อเกี่ยวกับพลังอำนาจที่จะปกป้องผู้สักการบูชาตลอดจนภูมิประเทศที่พระเจดีย์นั้นตั้งประดิษฐานอยู่ด้วย

การเอาพระธาตุเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เพื่อผลให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวล้านนา โดยถือความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตอย่างผาสุก ตามความเชื่อถือและอันส่งผลบุญจะคลบบันดาลให้ในแต่ละบุคคลที่ยึดมั่นผูกพันกับพระธาตุแต่ละปีเกิดหรือปีนักษัตรนี้ มีที่มาและพัฒนาการจากการบูชาพระธาตุหรือการบูชาของสังคมล้านนามาตั้งแต่ครั้งอดีตกาล โดยผู้คนที่มิปีเกิดเหมือนกันจะประกอบกิจกรรมทางศาสนา เพื่อทำการสักการบูชาพระธาตุปีเกิดของตนเองตามเวลาที่ได้มีการกำหนดขึ้นตามปฏิทินทางจันทรคติที่พระธาตุ^๗ แต่ละแห่งจะกำหนดขึ้นในแต่ละวันเพ็ญของแต่ละเดือนต่างๆ ในรอบหนึ่งปี ซึ่งหนึ่งในพระธาตุที่สำคัญของล้านนาที่ถือกันว่าเป็นพระธาตุประจำปีเกิดของผู้ที่เกิดปีเถาะก็ คือ พระธาตุแช่แห้งเป็นปูชนียสถานสำคัญอันศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองน่าน มีอายุนานกว่า ๖๐๐ ปีตั้งอยู่ในวัดพระธาตุแช่แห้ง หมู่ ๓ บ้านหนองเต่าตำบล ม่วงตึ๊ด อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน องค์พระธาตุเป็นสถูปแบบพื้นเมือง เดิมเป็นสถูป^๘ ทรงลังกาแต่ได้หักพังและมีการปฏิสังขรณ์สืบกันมาหลายครั้งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงฝีมือและคตินิยมของแต่ละยุคสมัย เป็นพระธาตุที่ชาวจังหวัดน่านและจังหวัดใกล้เคียง ตลอดจนพุทธศาสนิกชนทั่วไปให้ความเคารพศรัทธาอย่างมาก

ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพระธาตุแช่แห้ง ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร งานศึกษาวิจัย

^๕ วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๔/๕๒.

^๖ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๕/๒๕๒.

^๗ ที.ป. (ไทย) ๑๑/๑๘/๑๕๕.

^๘ ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม, การสร้างความศักดิ์สิทธิ์สำหรับพระนครใน ร.๑, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐.

อื่นๆ หลักทฤษฎีต่างๆ และออกแบบสัมมนาประชาชนที่เดินทางมาสักการบูชาพระธาตุแช่แห้ง ซึ่งประดิษฐานอยู่ ณ วัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน เพื่อนำมาวิเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์คติความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้งจังหวัดน่าน

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

- กลุ่มประชากรที่ศึกษาประกอบด้วย ๓ กลุ่ม
- ๑.๓.๑ พระมหากษัตริย์ที่มีพระชนมายุและมียศสูงสุดในจังหวัดน่าน จำนวน ๑๐ รูป
 - ๑.๓.๒ ประชาชนที่เดินทางมานมัสการพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จำนวน ๑๗ คน
 - ๑.๓.๓ ผู้รู้ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จำนวน ๑๐คน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๔.๑ ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพระธาตุแช่แห้งมีอย่างไรบ้าง
- ๑.๔.๒ องค์ประกอบและขั้นตอนประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุแช่แห้งของจังหวัดน่านมีอะไรบ้าง
- ๑.๔.๓ คติความเชื่อของประชาชนจังหวัดน่านที่มีต่อพระธาตุแช่แห้ง เป็นอย่างไรบ้าง

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ศีกษา หมายถึง การค้นคว้าหาข้อมูลวิจัยเรื่องศึกษาคติความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้ง

๑.๕.๒ คติ หมายถึง การไป ความเป็นไป แบบอย่าง วิธี แนวทาง เรื่องราวของชาวบ้านที่เล่าสืบต่อกันมาปากต่อปากและประพจน์สืบกันต่อๆ มาหลายชั่วอายุคนในรูปคติความเชื่อ ประเพณี นิยาย นิทานเพลง ภาษิต ปรีชาธรรม สถาปัตยกรรม ตลอดจนการเล่นต่างๆ ของเด็ก

๑.๕.๒ ความเชื่อ หมายถึง ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้ง

๑.๕.๓ ประชาชน หมายถึง ประชาชนทั่วไปที่มานมัสการพระธาตุแช่แห้ง

๑.๕.๔ พระธาตุแช่แห้ง หมายถึง พระธาตุตั้งอยู่ที่วัดพระธาตุแช่แห้ง หมู่ ๓ บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียงจังหวัดน่าน

๑.๕.๕ จังหวัดน่าน หมายถึง จังหวัดที่อยู่ภาคเหนือแห่งประเทศไทยซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดแพร่ เชียงราย พะเยา

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ งานเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม (Cultural Evolution Theory)^{๑๑} ทฤษฎีนี้พอสรุปได้ว่า ยุคใดที่มีความต่อเนื่องในการดำเนินไปของวัฒนธรรม ยุคนั้นจะมีวิวัฒนาการทางด้านประเพณีและวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรือง แนวทฤษฎีนี้ ถูกตีพิมพ์ในหนังสือหนังสือ เรื่อง Origin of Species ของ Darwin ในปี ค.ศ.1859 (Scupin and Decorse, 2004 : 53)

คณัย ไชยโยธา^{๑๒} ประเพณี หมายถึง แบบความคิด ความเชื่อ การกระทำ ค่านิยม ทักษะคติ ศิลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผนที่กระทำในโอกาสต่างๆ ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ สิ่งที่ปฏิบัติเชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน

^{๑๑}สมศักดิ์ แก้ววงทา, ทฤษฎีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม (Cultural Evolution Theory), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เชียงใหม่การพิมพ์ ๒๕๔๕), หน้า ๒๘.

^{๑๒}คณัย ไชยโยธา, ประเพณี, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒.

บรรเทิง พาพิจิตร ได้ศึกษา^๕ วัฒนธรรมและประเพณีปฏิบัติ โดยเนื้อหาสาระแล้ว ประเพณี คือ สิ่งที่คนในสังคม ส่วนรวมสร้างขึ้นให้เป็นมรดกที่ผู้เป็นทายาทจะต้องรับไว้และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป รวมทั้งมีการเผยแพร่แก่คนในสังคมอื่นด้วย รูปลักษณะต่างๆ ของประเพณี เท่าที่เราพอจะ มองเห็นได้ มีดังนี้ ๑) เป็นสิ่งที่ยึดถือร่วมกันของกลุ่มชน ๒) มักเป็นพิธีกรรม ๓) มักเป็นการกระทำที่มีการแสดงออกทางอารมณ์ ทำกันอย่างเอิกเกริก หรือทำอย่างตั้งใจมาก

นวราช ฌ. ปากน้ำได้กล่าวถึงเรื่องของสถูปเจดีย์^๖ ในความเป็นมาของสถูปเจดีย์ในสยามประเทศ มีสาระสำคัญว่าสถูปเจดีย์เป็นอนุสรณ์สถานที่มีความเป็นมาตั้งแต่อินเดียโบราณถูกนำมาใช้เป็นศาสนสถานทางพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีต้นเค้าจากสถูปสาญจีของอินเดียและวิวัฒนาการต่อเนื่องตามยุคสมัย พร้อมกับการแพร่ขยายสู่วัฒนธรรมข้างเคียงคู่และสู่สยามประเทศ ทำให้คนไทยมีความเชื่อในเจดีย์หรือพระธาตุยิ่ง

ประทีป ชุมพล ได้ศึกษาเรื่อง“ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ”^๗ ผลจากการศึกษาสรุปว่า ในตำนานพระธาตุในภาคเหนือ เป็นการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาของพระบรมสารีริกธาตุ ที่ประดิษฐานที่เจดีย์ ตามวัดต่าง ๆ เรื่องราวเกี่ยวกับพระธาตุก่อให้เกิดความศรัทธา ความเชื่อในหมู่คนที่นับถือศาสนาพุทธ จึงได้มีประเพณีชาวเหนือ ถือกันว่า คนที่เกิดในปีใดต้องไปสักการบูชาพระธาตุนั้น จึงจะเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง และมีอายุยืนยาวด้วย

กิ่งแก้ว อรรถการ กล่าวถึงพิธีกรรมว่า เป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้น เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ ทำแล้วผู้มีความสุขมีความหวังและเชื่อว่าพิธีกรรม^๘ ต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวัง ทำให้เกิดความสวัสดิมงคลอยู่เย็นเป็นสุขลักษณะของพิธีกรรมมีอยู่ ๒ ประการ คือ เน้นเรื่องของจิตใจ และเน้นเรื่องสัญลักษณ์ ในสังคมไทยมักประกอบพิธีกรรมตามโอกาสต่างๆ อยู่เสมอตั้งแต่เกิดไปจนตาย

^๕บรรเทิง พาพิจิตร, วัฒนธรรมและประเพณีปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร:ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕.

^๖นวราช ฌ ปากน้ำ, ความเป็นมาสถูปเจดีย์ในสยามประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์พลชัย ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

^๗ประทีป ชุมพล, ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๔๗), หน้า ๕๗.

^๘กิ่งแก้ว อรรถการ, พิธีกรรมคนในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔.

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) ได้เขียนหนังสือเรื่องพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานทางวิทยาศาสตร์พอสรุปได้ว่า^{๑๙} “ปัญหาของมนุษย์ในชีวิตและสังคมที่เป็นอยู่นี้ต้องการคำตอบที่ใช้การได้ทันทีหรือคำแนะนำที่พร้อมจะปฏิบัติได้ทันทีหรือไม่ได้สถานการณ์แต่ละอย่างไม่อาจคาดเดาได้ คำตอบถูกหรือผิดเป็นอีกเรื่อง แม้วิทยาศาสตร์จะมีความรู้และบอกวิธีปฏิบัติ ในการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ก็มีจุดอ่อน บกพร่องไม่เพียงพอ วิทยาศาสตร์เจริญเฉพาะวัตถุภายนอก ไม่ต่างอะไรกับศาสนาโบราณ ทำให้มนุษย์ฝากชะตากรรมไว้กับการอ่อนวอน บวงสรวงเทพเจ้า ต่างมอบความสุข ความทุกข์ไว้กับการคลั่งคลุ้มจากภายนอก เหมือนหนึ่งฝากไว้กับวัตถุแต่พระพุทธศาสนาสอนให้พ้นทุกข์ปรารถนาอยากให้พ้นทุกข์ จะต้องมีกระบวนการแก้ทุกข์ ว่าทุกข์อยู่ที่ไหน แก่อย่างไร ก็ดำเนินตามวิธีการแก้ทุกข์ โดยอาศัยปัญญา เรียนรู้กฎธรรมชาติด้วยปัญญา”

พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ เขียนหนังสือมงคลชีวิตธรรมชาติ สรุปได้ว่า “การบูชาเป็นกุศลโลบาย^{๒๐} อย่างหนึ่งสำหรับฝึกใจที่ยังหยาบกระด้าง เพราะอาจยอมรับคุณงามความดีของผู้อื่นให้ละเอียดอ่อนลง ผู้ที่ยังด้อยปัญญายังไม่เข้าใจในคุณธรรมคือความดีของผู้ที่ควรบูชามากนักแต่หากได้เคยชินกับการบูชาแล้ว ในที่สุดย่อมสามารถเข้าถึงคุณธรรมความดีที่มีอยู่ในตัวของผู้ที่เรานับว่าดีอย่างแจ่มชัด จนเกิดความเลื่อมใส กลายเป็นการบูชาอย่างแท้จริง อยากทำความดีตามท่านบ้าง ผู้ใหญ่จึงควรสนับสนุนและสอนบุตรหลานของตนให้รู้จักสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยเป็นการปลูกศรัทธาตั้งแต่ยังเล็ก ๆ

มหาดฉัตร (เขมาจาโร) เขียนไว้ในหนังสือ ภาษาวัด สรุปได้ว่า “ผู้ที่ไหว้ต้นไม้ภูเขาหรือสถานที่ควรเคารพ น่าจะรู้ตัว ว่าตนกำลังไหว้อะไร ถ้าพึ่งต้นไม้ ภูเขา ไม่ทำให้เกิดความรู้สึกเคารพนับถือเชื่อมั่นขึ้นมาได้ เขาคงไหว้หรือเคารพสิ่งที่ลึกเข้าไปเช่น ผี สาง นางไม้ ที่เป็นอธิสมานกาย มองไม่เห็น สิ่งที่สิงสถิตอยู่ในนั้น ต้นไม้ภูเขา เป็นเพียงสถานที่เท่านั้น เหมือนการบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หาได้จงใจกราบไหว้โลหะ หรือซากอิฐ ซากปูนไม้ ผู้กราบไหว้ยอมรับว่าอยู่แก่ใจตนเองคิดว่า กำลังไหว้อะไร ซึ่งเป็นการแสดงความเคารพ ไม่เย่อหยิ่งแข็งกระด้าง ซึ่งข้อนี้ถือว่าเป็นมงคลที่ดี ตามพุทธพจน์ จะไหว้ไปทั้งแปดทิศก็ไม่เห็นจะเสียหายเพราะไม่ลงทุนอะไร แต่ได้ประโยชน์”

^{๑๙}พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานทางวิทยาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕.

^{๒๐}พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, หนังสือมงคลชีวิตธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘.

สมเด็จพระวันรัต (เดือน ตีศศทศโต ป.๕) ได้กล่าวไว้ในหนังสือประชุมพระธรรมเทศนาไว้ว่า “มวลงนบถือบุคคลหรือวัตถุสิ่งใดก็ทำการบูชาสักการะ^{๒๑} เคารพบุคคลหรือวัตถุอย่างนั้น โดยหวังว่าจะเป็นความดี ความเจริญแก่ตน แต่ผลที่จะพึงได้รับตอบยอมอยู่ที่บุคคล ผู้ได้รับบูชา ถ้าบุคคลผู้ได้รับบูชาเป็นปวงชนียบุคคล ท่านผู้ควรบูชาย่อมสามารถให้เกิดผลแก่ผู้บูชาได้ตามสถานะและโอกาส ถ้าบูชาบุคคลผู้ขาดคุณสมบัติ การบูชาก็ไร้ผล ถ้าบูชาหรือทำถูกต้องตามหน้าที่ก็นับว่าเป็นคุณงามความดีแก่ตน”

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาชัย ชีรปภาโส (บุญเกลี้ยง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย^{๒๒} ผลจากการศึกษาได้ผลสรุปว่าพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยมีความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุอย่างสูงยิ่ง นอกจากนั้นยังเชื่อมั่นในอำนาจของพระบรมสารีริกธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในสถูปเจดีย์ และพบว่าผู้มีพระบรมสารีริกธาตุไว้สักการบูชาจะมีความสุขเจริญในชีวิต ดังนั้นพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่จึงพยายามประพฤติปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ เพราะเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็นสิ่งแทนองค์พระพุทธเจ้า

สถาพร อรุณวิลาส ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง คติความเชื่อพระพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัย-ศรีสัชนาลัย^{๒๓} ผลจากการศึกษาได้ผลสรุปว่า กษัตริย์ของชาวสยามได้สร้างเมืองสุโขทัย-ศรีสัชนาลัย ให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำยมบนเส้นทางการค้าและคมนาคมที่สามารถติดต่อระหว่างเมืองต่างๆ ได้โดยสะดวก นอกจากนี้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเมืองสุโขทัย-ศรีสัชนาลัย ยังแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการและการขยายตัวของชุมชนเมืองทั้งสองที่เกิดจากคติความเชื่อที่มีต่อพระพุทธศาสนาแบบลังกา ตลอดจนสภาพการเมือง เศรษฐกิจและสังคมเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งส่งเสริมให้ชนชั้นปกครองและประชาชนนับถือพระพุทธศาสนาแบบลังกา เพื่อให้ความอุปถัมภ์พุทธศาสนาด้วยการ กัลปนา อุทิศที่ดิน ทรัพย์สิน

^{๒๑}สมเด็จพระวันรัต (เดือน ตีศศทศโต ป.๕), หนังสือประชุมพระธรรมเทศนา, (กรุงเทพมหานคร: ไทยพัฒนาพานิชย์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

^{๒๒}พระมหาชัย ชีรปภาโส (บุญเกลี้ยง) การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยวงศกรนครราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

^{๒๓}สถาพร อรุณวิลาส, คติความเชื่อพระพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัยศรีสัชนาลัย, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗), หน้า ๕.

แรงงานคนและและสัตว์ให้กับวัดต่าง ๆ จึงทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนรอบ ๆ พุทธสถานที่ถูกสร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยมีพระภิกษุเป็นผู้นำและมีบทบาทต่อชุมชนที่ขยายตัวออกไป พระภิกษุสงฆ์ที่ได้รับการศึกษาทางพระพุทธศาสนาตามแบบอย่างลังกานับตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ จนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ได้รับการสนับสนุนจากกษัตริย์ ให้ปลูกฝังคติความเชื่อพระพุทธศาสนาแบบลังกา แม้ว่าจะมีการปะปนกับความเชื่อเดิมท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดความพยายามในการสร้างชุมชนเมืองสุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย จนกลายเป็นดินแดนที่สืบทอดพระพุทธศาสนาจากลังกาทวีป ดังเห็นได้จากวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเมืองทั้งสองที่สื่อธรรมด้วยศิลปสถาปัตยกรรม

พระมหาเชิด เจริญรัมย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระเครื่องกับสังคมไทยในทัศนะของนักวิชาการพุทธศาสนาในสถาบันอุดมศึกษา”^{๒๔} ผู้วิจัยสรุปว่า หลักคำสอนทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ไม่มีคำสอนเรื่องพระเครื่อง แต่ความเชื่อเรื่องพระเครื่องนี้ เกิดขึ้นจากความเชื่อและความเคารพในองค์พระพุทธรูปอันเป็นสิ่งแทนพระพุทธเจ้า และอาจได้รับอิทธิพลจากความเชื่อของนิคมหายานซึ่งเชื่อว่าอาจมีความเกี่ยวข้องกับแนวความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ในอาถรรพเวทของศาสนาพราหมณ์ จึงทำให้ชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบันมีความเชื่อว่าพระเครื่องเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิปาฏิหาริย์สามารถป้องกันอันตรายได้ ซึ่งลักษณะคล้ายไสยศาสตร์ ในขณะที่เดียวกันก็มีความเชื่อว่า พระเครื่องนี้เป็นสิ่งแทนองค์พระพุทธรูป เพื่อระลึกถึงพระคุณของพระองค์เพื่อเป็นเครื่องเตือนให้ทำความดีต่อไปและนักวิชาการพุทธศาสนาส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เรื่องพระเครื่องแต่มีความเชื่อว่าพระรัตนตรัยมีพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์อยู่จริงรวมทั้งเชื่อว่าความเชื่อเรื่องพระเครื่องนี้ไม่ใช่เรื่องนอกพระพุทธศาสนา และมีความสอดคล้องหรือสัมพันธ์กับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในระดับพื้นฐาน อันจะนำไปสู่การปฏิบัติธรรมขั้นสูงต่อไป

มหาปรม โอภาโส (ทองคำ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”^{๒๕} ผลจากการศึกษา ได้ข้อสรุปว่า ความเชื่อเป็นเรื่องทางจิตใจปวงชนทุกคนจะต้องมีเชื่อของปวงชนชาวพุทธไทยปัจจุบันนี้ ควรมีแบบอย่างความคิดความเชื่อแบบพุทธศาสนามากกว่าแบบไสยศาสตร์ เพราะความเชื่อของชาวพุทธไทยในอดีตนั้น เป็นความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างไสยศาสตร์กับพุทธศาสตร์ โดยที่ชาวพุทธไทยมีความคิดความเชื่อแบบไสยศาสตร์มาก่อนที่จะหันมานับถือพระพุทธศาสนา เช่น นับถือเทพเจ้า นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นับถือผี ประกอบพิธีกรรมตาม

^{๒๔}พระมหาเชิด เจริญรัมย์, พระเครื่องกับสังคมไทย, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : มหาชัยมหิตล, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒.

^{๒๕}พระมหาปรม โอภาโส (ทองคำ), ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔.

ลัทธิความเชื่อ เพราะเชื่อในสิ่งเหล่านั้นว่าจะช่วยคุ้มครองให้รอดปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้าย จึงได้ปฏิบัติตามความคิดความเชื่อแบบดั้งเดิมบ้าง และปฏิบัติตามความคิดความเชื่อแบบพุทธศาสนาบ้าง จนเกิดการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อแบบไสยศาสตร์กับพุทธศาสนาโบราณจนถึงทุกวันนี้

พระมหามนตรี วุฒิกุล (เปี่ยมสุข) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง“อิทธิพลของวัตถุมงคลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน”^{๒๖} ผลจากการศึกษาเอกสารแบบสัมภาษณ์ ได้ข้อสรุปว่าทัศนคติและความเชื่อในสังคมไทยปัจจุบันมีความเชื่อเรื่องวัตถุมงคลค่อนข้างสูง ทั้งยังเชื่อมั่นในอานุภาพของวัตถุมงคลที่ได้รับการปลุกเสกจากพระภิกษุในพระพุทธศาสนา และเข้าใจว่าวัตถุมงคลเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนา จึงได้ยอมรับและศรัทธาต่อวัตถุมงคลอย่างสนิทใจ ทั้งยังทำให้เกิดความเชื่อต่อความขลังและศักดิ์สิทธิ์ ในด้านพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ และสังฆานุภาพต่อวัตถุมงคลว่าจะช่วยคุ้มครองให้รอดปลอดภัย ทำให้สังคมเกิดการสร้างสรรค์ในเชิงศิลปะและพุทธพาณิชย์ แต่ก็มีผลกระทบต่อสังคมคือทำให้สังคมเปลี่ยนแนวคิดที่ว่า เพื่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา เพื่อการทำบุญการกุศล และเป็นอนุสสติมาเป็นการจัดสร้าง และผลิตเพื่อมั่งรายได้มากกว่าการจัดสร้างด้วยศรัทธา

วิโรจน์ นาคชาติ ได้ทำวิจัยเรื่อง“ความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพุทธศาสนาและการอัศจรรย์ในคริสต์ศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดปากน้ำ และคริสตจักรใจสมาน”^{๒๗} ผู้วิจัยสรุปว่า การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า ก่อนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั้น เป็นการแสดงออกถึงลักษณะพิเศษของพระองค์เรียกว่า “บุญญาภินิหาร” ขณะการตรัสรู้เป็นการค้นพบวิชา ๓ ที่ทำให้รู้ถึงความจริงของสรรพชีวิต และพบอริยสัจ ๔

กรรณิการ์ วิมลเกษม การศึกษาวิจัยตำนานพระธาตุปีเกิด^{๒๘} ได้กล่าวตำนานแต่ละพระธาตุย่อมแตกต่างกันดังนั้นความเชื่อในการเคารพกราบสักการบูชาตามประเพณีพระธาตุปีเกิด ๆ ย่อมมีความเชื่อที่คนในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน บางคนมีความเชื่อเรื่องการบูชาพระธาตุเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าบางคนมากราบสักการบูชาในเรื่องกรรมบางคนมีความศรัทธาในพระธาตุปีเกิด เป็นต้น

^{๒๖} พระมหามนตรี วุฒิกุล (เปี่ยมสุข), อิทธิพลของวัตถุมงคลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒.

^{๒๗} วิโรจน์ นาคชาติ, ความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพุทธศาสนาและการอัศจรรย์ในคริสต์ศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดปากน้ำ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑.

^{๒๘} กรรณิการ์ วิมลเกษม, พระธาตุปีเกิด, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๗), หน้า ๕.

ผู้วิจัยยังได้ทบทวนเอกสารอื่นๆ เช่น ตำรา พระไตรปิฎก สารานุกรม พจนานุกรม มานานุกรม หนังสือรายปี วารสาร จุลสาร ประเด็นสำคัญคือ ผู้วิจัยได้สำรวจวิเคราะห์เนื้อหาสาระในการทำวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยต้องศึกษาและอ่านวิเคราะห์ สังเคราะห์ วิจัยที่เกี่ยวข้อง ทักษะในการทำวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุและพระธาตุแช่แห้งรวมทั้งประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ทำให้เกิดแนวคิดเพียงพอที่สนับสนุนงานวิจัย มีหลักฐานอ้างอิง สนับสนุนการอภิปรายผลการวิจัย และเสริมสร้างคุณภาพในการทำวิจัยในเชิงวิชาการที่ถูกต้องในการทำวิจัยแนวคิดทฤษฎีภาพรวมทั้งหมดคือ ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาไม่ว่าความเชื่อในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือมีความเชื่อในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพุทธศาสนา ความเชื่อการบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หาได้จูงใจกราบไหว้โลหะ หรือชาวักอัฐิ ชาคนุ่นไม่ ผู้กราบไหว้ย่อมทราบอยู่แก่ใจตนเองดีกว่า กำลังไหว้อะไร ซึ่งเป็นการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นพระธาตุทำให้ประชาชนยึดถือเป็นประเพณีวัฒนธรรมสืบต่อมาทุกปีเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ดังนั้นประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆในทางพระพุทธศาสนาประชาชนมองเห็นความสำคัญเป็นอย่างมากทำให้ผู้วิจัยจึงอยากศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องในเรื่องที่วิจัยตรงกับวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเรื่องคติความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และทำวิเคราะห์แนวคิด (Theme) และเนื้อเรื่องในพระไตรปิฎกและข้อมูลด้านเอกสาร ข้อมูลงานด้านวิจัย ซึ่งมีขั้นตอนต่างๆ แบ่งเนื้อหาตามข้อมูลได้ ดังนี้

๑.๗.๑ ชั้นรวบรวมข้อมูล ได้แยกข้อมูลออกเป็น ๓ ประเภท คือ ข้อมูลประเภทเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม

๑.๗.๑.๑ ข้อมูลเอกสารศึกษาและรวบรวมเอกสาร ดังนี้

๑.๗.๑.๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary) ศึกษารวบรวมเอกสารหนังสือที่ได้จากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยและหนังสือฉบับภาษาบาลี

๑.๗.๑.๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary) เอกสารข้อมูลเอกสารที่ค้นคว้าหนังสือจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตแพร่ ข้อมูลเอกสารค้นคว้าจากหนังสือห้องสมุดแห่งชาติจังหวัดน่าน โดยศึกษารวบรวมเอกสารที่เกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรม และศึกษารวบรวมเอกสารที่เกี่ยวกับคติความเชื่อและหนังสือที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๑.๒ ข้อมูลภาคสนามศึกษาและดำเนินการรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยวิธีการต่างๆดังนี้

๑.๗.๑.๒.๑ การศึกษาเอกสารคตินิยมเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้ง

๑.๗.๑.๒.๒ การสัมภาษณ์ใช้วิธีสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแบบไม่มีโครงสร้างเพื่อรวบรวมเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบขั้นตอนของพิธีกรรมและคตินิยมเชื่อของชาวจังหวัดน่านที่มีต่อพระธาตุแช่แห้งจังหวัดน่าน

๑.๘ เครื่องมือที่ใช้ภาคสนาม

๑.๘.๑ แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยแยกเนื้อหาออกเป็น ๑ ตอน คือ

๑.๘.๑.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์นักท่องเที่ยวและชาวบ้าน ๑๗ คนซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์

๑.๘.๑.๒ สัมภาษณ์ที่เป็นนักปราชญ์ชาวบ้าน ๑๐ คนพระผู้ใหญ่ ๑๐ รูป

๑.๘.๒ ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมและคตินิยมเชื่อ

๑.๘.๓ เครื่องมือบันทึกเสียงสำหรับใช้บันทึกการสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูล

๑.๘.๔ กล้องถ่ายรูปสำหรับใช้บันทึกภาพขั้นตอนต่างๆในการประกอบพิธีตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธี

๑.๙ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งประเภทเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาดำเนินการวิเคราะห์ไปพร้อมๆ กันดังนี้

๑.๙.๑ วิเคราะห์องค์ประกอบและขั้นตอนประเพณีพิธีกรรม ซึ่งประกอบด้วย

๑.๙.๑.๑ องค์ประกอบด้านบุคคลเช่นนักท่องเที่ยว ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ประชาชนผู้เข้าร่วมพิธี เป็นต้น

๑.๙.๑.๒ องค์ประกอบด้านเวลาเช่น เวลาที่ใช้ในการทำพิธีกรรม

๑.๙.๑.๓ องค์ประกอบด้านสถานที่เช่น สถานที่ที่ใช้ในการจัดงานประจำปี

๑.๙.๑.๔ องค์ประกอบด้านวัสดุอุปกรณ์เช่น เครื่องเช่นไห

๑.๕.๒ วิเคราะห์ทัศนคติความเชื่อของชาวจังหวัดน่านที่มีต่อพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน

๑.๑๐ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๑๐.๑ เพื่อทราบประวัติความเป็นมา และความสำคัญของพระธาตุแช่แห้งจังหวัดน่าน

๑.๑๐.๒ เพื่อทราบความเชื่อพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุแช่แห้งจังหวัดน่าน

๑.๑๐.๓ เพื่อทราบวิเคราะห์ทัศนคติความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้งจังหวัดน่าน

บทที่ ๒

ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพระธาตุแช่แห้ง

๒.๑ พระธาตุแช่แห้ง พระธาตุปีเกิดของปีเถาะ

พระธาตุแช่แห้งสร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์ ฤๅกา โดยพระยาภูคา ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พระธาตุเจดีย์แช่แห้งมีรูปแบบศิลปกรรมทั้งแบบพื้นเมืองน่าน แบบสุโขทัย และแบบล้านนาผสมผสานกัน มีรูปทรงกลม มีส่วนฐานสูงและกว้าง จากชั้นฐานที่ฐานรูปสี่เหลี่ยมรองรับชั้นฐานปัทม์ย่อมุมยี่สิบ ส่วนกลางที่เป็นเรือนธาตุประกอบด้วยชั้นฐานสี่เหลี่ยม ฐานแปดเหลี่ยมและฐานสิบสองเหลี่ยม รองรับชั้นมาลัยเถา ๔ ชั้น และองค์ระฆังทรงกลม ที่มีรัศมีประดับและลายประจำยาม ๔ ทิศ คล้ายพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน ถัดขึ้นไปเป็นส่วนยอดประกอบด้วย บัลลังก์ย่อมุมสิบสอง ปล้องไฉน ปลียอดที่เรียวยาวและฉัตรการกำหนดงานประเพณีนมัสการพระธาตุแช่แห้งนับแต่ครั้งโบราณกาล ได้ถือเอาวันเพ็ญเดือน ๖ เหนือหรือเดือน ๔ ได้ หรือประมาณเดือนมีนาคมของทุกปี จัดเป็นงานบุญนมัสการที่เรียกว่าประเพณีขึ้นธาตุแช่แห้ง มีการทำบุญฉลองเป็นเวลา ๕ วัน ก่อนนับตั้งแต่วันขึ้น ๑๑ ค่ำไปจนถึงวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ เหนือ มีมหรสพสมโภชตลอดวันและตลอดคืน เป็นที่ศีกครื้นและเอิกเกริก ประกอบด้วยวงซอ การฟ้อนรำ โดยในตอนกลางวันมีการจัดขบวนแห่ครัวทานจากชุมชนทั่วโลกและไกล ที่ต่างก็จัดแต่งประดับประดาบุขบวนอย่างสวยงามแปลกตา เพื่อถวายเป็นเครื่องบูชาต่อองค์พระธาตุ ในอดีตยังคงมีการแข่งขันบอกไฟ (บั้งไฟ) กันเป็นที่สนุกสนานในตอนกลางคืนมีการแข่งขันการตีกลองแวง(กลองยาวพื้นบ้าน) และจุดบอกไฟดอก (หรือไปเพนียง) เพื่อเป็นพุทธบูชาสว่างไสวทั่วท้องฟ้า

พระธาตุแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่านเป็นโบราณทางพระพุทธศาสนาอันศักดิ์สิทธิ์มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบล้านนาคือ องค์พระธาตุเจดีย์เป็นแบบล้านนา^๑ ทรงระฆังที่ได้รับอิทธิพลจากเจดีย์พระธาตุหริภุญไชยฐานเป็นสี่เหลี่ยมซ้อนกันขึ้นไปจนสูงใช้แผ่นทองเหลืองบรูรอบฐานแล้วลวกปิดทองจังโก (ทองดอกบวบ ทองเหลืองผสมทองแดง) ทางขึ้นสู่อองค์พระธาตุเป็นตัวพญานาค หน้าบันเหนือประตูทางเข้าพระวิหารเป็นปูนปั้นลายนาคเกี้ยว ถือเป็น

^๑ประไพ กองวงษ์, พระธาตุเจดีย์ในล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัยศิลปกร ๒๕๔๘), หน้า ๕.

สถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองน่าน พระบรมธาตุแช่แห้ง ตั้งอยู่ที่ตำบลม่วงตึ๊ด ห่างจากตัวเมืองข้ามสะพานแม่น้ำน่าน ไปตามเส้นทางสายน่าน-แม่จริมหรือทางหลวงหมายเลข ๑๑๖๘ ประมาณ ๓ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนืออาณาเขตติดต่อ	- ตำบลฝายแก้วอำเภอภูเพียง
ทิศใต้อาณาเขตติดต่อ	- ตำบลม่วงตึ๊ดอำเภอภูเพียง
ทิศตะวันออกอาณาเขตติดต่อ	- อำเภอตำบลฝายแก้วอำเภอภูเพียง
ทิศตะวันตกอาณาเขตติดต่อ	- อำเภอเมือง

เส้นทางที่ไปสู่วัดพระธาตุแช่แห้งเป็นเส้นทางสะดวกสบายและเมื่อมาถึงวัดพระธาตุแช่แห้งแล้วยังสามารถเดินทางต่อไปยังอำเภอแม่จริมและเลี้ยวซ้ายไปอำเภอสันติสุขเลี้ยวซ้ายไปอำเภอปัวอเภอเชียงกลางอเภอทุ่งช้างและอเภอเฉลิมพระเกียรติซึ่งอยู่ติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวหรืออีกเส้นทางหนึ่งสามารถกลับมาอำเภอเวียงสาได้โดยมาเส้นทางตำบลม่วงตึ๊ดตำบลนาบึง ตำบลนาเหลืองถึงเขตอำเภอเวียงสา

แผนที่ไปวัดพระธาตุแช่แห้ง

๒.๒ ประวัติศาสตร์การเกิดจังหวัดน่าน

ราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พญาภูคาครองเมืองเล็กๆ ที่ห้อมล้อมด้วยขุนเขา ขนานนามกันว่า คอยภูคา(ปัจจุบันอยู่ทางทิศตะวันออกของ อำเภอปัว^๒ ห่างออกไปประมาณ ๓๐ กิโลเมตร) ต่อมา พญาภูคา ได้ส่งบุตรคนโตชื่อว่า เจ้าขุนนุ่น ไปสร้างเมืองหลวงพระบาง และส่งบุตรคนเล็กไปสร้างเมืองวรนคร หมายถึง “เมืองดี” (ปัจจุบันคืออำเภอปัว)^๓ โดยสร้างเมืองเสร็จประมาณ พ.ศ. ๑๘๒๕ เมื่อขุนฟองพิราลัยแล้วบุตรชื่อว่า เจ้าแก้วเกื่อนปกครองเมืองวรนคร สืบมาภายหลังเจ้าพญาภูคาชราภาพ จึงให้ เจ้าแก้วเกื่อน ผู้เป็นหลานไปปกครองแทน โดยเจ้าแก้วเกื่อนมอบหมายให้นางพญาแม่ท้าวคำป็นดูแลรักษาเมืองแทน ความทราบถึง พญาจำเมือง ผู้ครองเมืองพะเยา จึงยกทัพมาตีเมืองวรนคร ขณะนั้นนางพญาท้าวคำป็นกำลังมีครรภ์ ได้หลบหนีไปอยู่ที่หมู่บ้านห้วยแร่จจนคลอดบุตรชายชื่อ เจ้าขุนใส เมื่อเติบโตใหญ่มารับราชการกับพญาจำเมือง และได้รับความโปรดปรานจากพญาจำเมืองมาก จึงส่งไปปกครองเมืองปาด ให้ชื่อว่า เจ้าขุนไสยศ ต่อมาพญาจำเมืองได้กลับไปเมืองพะเยา โดยให้นางอ้วลิมกับบุตรชายชื่ออ้าป้อมปกครองเมืองวรนครแทน เมื่อถึงปีใหม่ นางอ้วลิมนำเครื่องบรรณาการไปส่งพญาจำเมืองและถูกตำหนิ จึงเก็บความแค้นไว้พอกลับมาถึงเมืองวรนคร จึงแต่งหนังสือถึง เจ้าขุนไสยศ ให้ยกทัพมาตีเมืองวรนคร ความรู้ถึง พญาจำเมือง จึงยกทัพมาหมายจะตีเมืองวรนคร แต่เจ้าขุนไสยศ ได้แต่งตั้งให้เจ้าอ้าป้อมไปเป็นทัพหน้า เมื่อพญาจำเมืองเห็นบุตรชายออกมาทัพหน้า จึงใจอ่อน แล้วยกทัพกลับเมืองพะเยา

เหล่าเสนาอำมาตย์และเจ้าอ้าป้อมจึงอุสาราชาภิเสกเจ้าขุนไสยศเป็นเจ้าเมืองวรนคร นามว่า “เจ้าพญาผานอง” (ครองเมืองวรนครระหว่าง พ.ศ.๑๘๖๕ – ๑๘๙๔ รวม ๓๐ ปี) เจ้าพญาผานองมีราชโอรส ๖ พระองค์ คือ องค์ที่ ๑ ชื่อ เจ้าการเมือง องค์ที่ ๒ ชื่อ เจ้าเล่า องค์ที่ ๓ ชื่อ เจ้าริน องค์ที่ ๔ ชื่อ เจ้าบาจาย องค์ที่ ๕ ชื่อ เจ้าควายตม องค์ที่ ๖ ชื่อ เจ้าใส พ.ศ. ๑๘๙๔ พญาผานองสวรรคต เจ้าขุนใส ได้เป็นเจ้าเมืองต่อและสวรรคตในปี พ.ศ.๑๘๙๖ เหล่าเสนาอำมาตย์จึงสถาปนาเจ้าพญาการเมืองเป็นเจ้าเมืองวรนคร^๔

พญาการเมือง มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกรุงสุโขทัย ในปี พ.ศ.๑๘๙๖ นั้นเอง ได้รับเชิญจากพระเจ้าโสมปัตตกันทิหรือพระเจ้าใสลือไทย กษัตริย์กรุงสุโขทัย เพื่อไปร่วมงานฉลองการสร้างวัดหลวงอภัยเสร็จ ที่กรุงสุโขทัยและเป็นที่พอพระราชหฤทัยของเจ้าโสมปัตตกันทิอย่างมาก

^๒ สมเดช อภิษยกุล. ตำนานพระธาตุแช่แห้ง, (น่าน: สำนักพิมพ์ปกการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒.

^๓ วรศักดิ์ จรุงรัตนางค์, ตำนานเมืองน่าน, (กรุงเทพมหานคร: แพร่สำนักพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

และขากลับจึงมอบพระบรมสารีริกธาตุรวม ๗ องค์ รูปพรรณสัณฐานเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาด มี
วรรณะต่างกันและพระพิมพ์ทองคำ ๒๐ องค์ พระพิมพ์เงิน ๒๐ องค์ ให้แก่พญาการเมือง

๒.๓ ประวัติและตำนานพระธาตุแช่แห้ง

เนื่องจากพระธาตุแช่แห้งประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ผู้วิจัยจึงขอนำเรื่องพระบรม
สารีริกธาตุกล่าวพอสังเขปดังนี้

๒.๒.๑ คำว่า “พระบรมธาตุ” หมายถึง กระดูกของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์โดย
ทั่วไป เรียกกรรวมว่า “พระธาตุ” ถ้าเป็นเฉพาะกระดูกของพระพุทธเจ้าเรียกว่า “พระบรมธาตุ”
ถ้าเป็นกระดูกส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้า ก็เรียกตามความหมายของคำๆ นั้นเช่น พระอัฐมธาตุ
(กระดูกหน้าอก) พระทันตธาตุ (กระดูกฟัน) ถ้าเป็น “ผม” เรียกพระเกศธาตุ

สรุปได้ว่า “พระบรมธาตุ พระสารีริกธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุ” ก็หมายถึง พระอัฐ
มของพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น ส่วนคำว่า “พระธาตุ” หมายถึง อัฐของพระอรหันต์หรือ
สกลุหรือเจดีย์ที่บรรจุพระสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

๒.๒.๒ ประวัติพระพุทธเจ้า ก่อนที่จะเป็นพระบรมสารีริกธาตุ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ได้ทรงตรัสรู้ขณะที่พระองค์อายุได้ ๓๕ ปี ที่ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ตำบลพุทธคยา เมืองราชคฤห์
ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชราแล้วพระองค์ก็เทศนาสอนเวไนยสัตว์ ตลอด ๔๕ พรรษา หลังจากที่พระองค์
เสด็จปรินิพพานเจ้ามัลละกษัตริย์และพระสงฆ์ได้ตั้งพระศพไว้ ๗ วัน แล้วได้ถวายพระเพลิง
พระบรมศพ ณ มกุฏพันธนเจดีย์ ด้านทิศตะวันออกของเมืองกุสินารานั้นเอง

๒.๒.๓ การเกิดพระบรมสารีริกธาตุ และสาเหตุที่เกิดพระบรมสารีริกธาตุจำนวนมาก

๑) การเกิดพระบรมสารีริกธาตุ หลังจากเปลวเพลิงที่ลุกโผลงโชติช่วงท่วมพระ
สรีระของพระศาสดาแล้วด้วยอำนาจของเทวดาในการเผาไหม้^๓ ไม่มีควันหรือเขม่าใดๆ ฟุ้งขึ้น
เลย เมื่อเพลิงใกล้จะดับ มีท่อน้ำไหลหลังลงมาจกอากาศ และมีน้ำฟุ้งขึ้นจากกองไม้สาละ ดับไฟที่
ยังเหลืออยู่นั้น จึงเหลือพระสรีระที่เป็น พระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งมี ๒ ประเภทคือ ประเภทที่กระจัด
กระจายไป กับประเภทที่ไม่กระจัดกระจาย ส่วนที่ไม่กระจัดกระจาย

๒) เหตุที่เกิดพระบรมสารีริกธาตุจำนวนมาก^๔ เหตุที่เกิดพระบรมสารีริกธาตุจำนวน
มากขึ้นนั้นพระ โบริมาณจารย์ อธิบายว่า เกิดจากพุทธประสงค์ ที่ทรงเล็งเห็นว่ามีเวลาปฏิบัติพุทธกิจ
เพียง ๔๕ ปี นับว่าน้อยมากเมื่อเทียบกับพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อน จึงทรงอธิษฐานให้พระบรม

^๓พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๑๗.

^๔พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๔๑๘.

สารีริกธาตุของพระองค์แตกย่อยลงเป็น ๓ สันฐานเพื่อให้กระจายไปทั่วทุกทิศ เพื่อยังประโยชน์แก่หมู่สัตว์ทั่วไป

๒.๒.๔ การแบ่งและแจกพระบรมสารีริกธาตุ การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ การแบ่งนั้น พระไตรปิฎก ที่ฉนิกาย มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร ได้กล่าวไว้ว่า โทณะพราหมณ์ แบ่งพระสรีระพระผู้มีพระภาค ออกเป็น ๘ ส่วนเท่าๆ กันให้กับเหล่าคณะภคัยตรีย์และคณะราชทูตแคว้นต่างๆ นำไปเคารพบูชา

ลักษณะพระบรมสารีริกธาตุ ลักษณะรูปร่างพระสารีริกธาตุ^๕ มีลักษณะดังนี้

- ๑) มีลักษณะยาว รีกลม แบน เหลี่ยม แม้จะมีลักษณะคล้ายกระดูกแต่มีส่วนเล็กกว่ามาก รูปพรรณสันฐานเป็นมันเลื่อม มีสีต่างๆ นับแต่สีทอง สีขาวเป็นงาช้าง สีแดงเรื่อ ๆ ระหว่างเหลืองปนแดง มีทุกสีในโลกเป็นฉัพพรรณรังสีและไสบริสุทธิ
- ๒) มีน้ำหนักเบากว่าวัตถุอื่น ๆ ที่มีรูปพรรณสันฐานเท่ากัน
- ๓) มีลักษณะเล็กเท่าเมล็ดทรายหรือเมล็ดพันธุ์ฝักกาด
- ๔) คุณลักษณะพิเศษคือ พระบรมธาตุจะไม่เสด็จร่วมกับอัฐธาตุอื่น

๒.๔ ประวัติพระธาตุแช่แห้ง

หลังจากการที่พญาการเมือง ได้รับพระบรมสารีริกธาตุรวม ๗ องค์ รูปพรรณสันฐานเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาด มีวรรณะต่างกันและพระพิมพ์ทองคำ ๒๐ องค์ พระพิมพ์เงิน ๒๐ องค์ พญาการเมือง ได้นำพระบรมสารีริกธาตุกลับมาตั้งเมืองวรรณครแล้วก็ได้ปรึกษาพระมหาเถรธรรมบาลพระมหาเถรชั้นผู้ใหญ่ว่าสมควรจะอาราธนาพระบรมสารีริกธาตุนี้ไปประจุไว้ ณ ที่ใดจึงจะสมควร พระมหาเถรธรรมบาลได้พิจารณาแล้วให้คำแนะนำว่าที่ศิรีภูเพียง(คอยภูเพียง) ซึ่งอยู่ระหว่างลุ่มแม่น้ำเตียน กับแม่น้ำลึง เป็นชัยภูมิที่ดีสมควรอาราธนาพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานไว้ ณ ที่นั้น พญาการเมืองเห็นชอบด้วย จึงได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ พร้อมด้วยพระพิมพ์ทองคำ พระพิมพ์เงิน ไปยังคอยภูเพียง โดยยกพลพร้อมพระมหาเถรเสนาอำมาตย์ทั้งมวลแห่พระบรมธาตุออกจากเมืองวรรณคร ประโคมด้วยดุริยดนตรี ๕ ประการ^๖ มาสู่คอยภูเพียง ครั้นถึงแล้ว พญาการเมือง ได้ให้เรียกรี้พล ยับยั้งอยู่ ณ ที่นั้นชั่วราตรี วันรุ่งขึ้นก็จัดการหล่อศพหรือเต้าทองปูนทอง

^๕ วิเชียร บำรุงผล, ตำนานพระบรมธาตุโดยสังเขป, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พาณิชย์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓.

^๖ สมเดช อภิขยกุล, ตำนานพระธาตุแช่แห้ง, (น่าน: สำนักพิมพ์ปกการพิมพ์ ๒๕๔๗), หน้า ๒.

ลำริดและบรรจुพระบรมสารีริกธาตุและพระพิมพ์ลงในผอบสำริดนั้น แล้วพอกด้วยสเดาย (ปูนขาวผสมยางไม้) กลมเหมือนก้อนศิลา แล้วขุดหลุมลึก ๑ วาอาราธนาพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานไว้ในหลุมนั้นกลบดินแล้วก่อเจดีย์สูง ๑ วา ทับไว้อีกชั้นหนึ่ง เมื่อการนี้สำเร็จ พญากการเมืองก็นิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีมงคลสาธุการ และกระทำการสักการบูชาทำบุญให้ทานตามวิสัยต่อแต่นั้นก็ยกทัพกลับไปยังเมืองวรรณคร ภายหลังพญากการเมืองก็ได้มาบำเพ็ญกุศลสักการบูชาและปฏิบัติรักษาซึ่งพระมหาธาตุอยู่เป็นนิจ หลังจากปกครองเมืองวรรณครได้ ๖ ปี ก็ได้ย้ายเมืองโดยนำเอาไร่พล พลเมืองทั้งปวงอพยพมาตั้งเวียงอยู่ ณ คอยภูเพียงอันมีพระมหาธาตุตั้งเป็นศูนย์กลางเมื่อจุลศักราช ๙๒๑ ขณะเมื่อ ประชาชนพลเมืองกำลังก่อสร้างตำหนักเรือน โรงอยู่นั้น ได้ขนเอาไม้ไปแช่น้ำไว้ที่แม่น้ำเตียนแม่น้ำลึงและแม่น้ำทั้งสองได้แห้งเหือดไปหมดเพราะฝนไม่ตก ต่อมาที่นั่นจึงเรียกว่า “แช่แห้ง” และเรียกนามพระธาตุว่า “พระธาตุแช่แห้ง” สืบมาแต่นั้นนอกจากนั้นยังทรงให้ขุดคลองและสร้างกำแพงดินเป็นกำแพงเมืองมีประตูเข้าออกดีแล้วทรงขนานนามเมืองตามชื่อคอยว่า “เวียงภูเพียงแช่แห้ง”

พญากการเมือง ปกครองเวียงภูเพียงแช่แห้งแห่งนี้ได้เพียง ๕ ปี ก็พิราลัยในปีพุทธศักราชที่ ๑๕๐๖ พญาผากอง ผู้เป็นโอรสได้ขึ้นครองเมืองสืบมาอีก ๖ ปี แม่น้ำเตียนและแม่น้ำลึง (แม่น้ำน่านในปัจจุบัน) ได้เปลี่ยนกระแสน้ำทำให้เกิดความแห้งแล้งทुरกันดารหาน้ำกินน้ำดื่มไม่ได้

พญาผากองจึงพิจารณาว่าบริเวณบ้านห้วยไค้ เป็นชัยภูมิที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมสำหรับสร้างเมืองใหม่ ในปีพุทธศักราช ๑๕๑๑ ปีมะเมีย เดือน ๑๒ ขึ้น ๖ ค่ำ พญาผากองก็อพยพไพร่พลประชาชน ข้ามลำน้ำลึง(แม่น้ำน่านในปัจจุบัน) มาตั้งเมืองใหม่อยู่ที่บ้านห้วยไค้และเป็นที่ตั้งตัวเมืองน่านในปัจจุบันนี้

เวลาล่วงมาอีก ๑๑๓ปี ในปีพุทธศักราช ๑๕๕๓ นครน่านถูกปกครองโดยพระเจ้าติโลกราชเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ พระองค์ได้ทรงแต่งตั้งผู้แทนพระองค์สับเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาปกครองนครน่าน จนถึงในปีพุทธศักราช ๒๐๑๕ พระเจ้าติโลกราชได้ทรงให้เจ้าหลวงท้าวขาก่านเจ้าผู้ครองนครฝางมาปกครองนครน่าน ในบันทึกตามพงศาวดารได้บรรยายรูปร่างลักษณะเจ้าหลวงท้าวขาก่านไว้ว่า มีผิวกายสีดำแดง สักยันต์เป็นรูปนาคราชตั้งแต่ขาจนถึงน่องยามเดินว่องไวปราดเปรียวนัก เจ้าหลวงปกครองนครน่านได้ระยะหนึ่งจึงได้ใช้ให้หมื่นคำไปถวายนเครื่องบรรณาการแด่เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่หลังจากนั้นหมื่นคำได้ไปกราบบนมัสการพระคุณเจ้ามหาเถร วชิรโพธิ์และได้สนทนาธรรมกับพระคุณเจ้า พระคุณเจ้าจึงได้ให้ตำนานพระธาตุแช่แห้งที่ได้มาจากเมืองลังกากับ หมื่นคำ หมื่นคำได้ตำนานนั้นกลับมาถวายเจ้าหลวงท้าวขาก่านเมื่อเจ้าหลวงได้ศึกษาอ่านตำนานที่ได้มาจึงได้รู้ว่าบริเวณบนคอยภูเพียงแช่แห้งมีองค์พระธาตุประดิษฐานอยู่ก็มีจิตศรัทธาใคร่ทำนุบำรุงองค์พระธาตุแช่แห้งสืบต่อ

เจ้าหลวงท้าวขาก่านพร้อมด้วยสังฆเจ้าและชาวเมืองทั้งหลายได้พากันแผ้วถางบริเวณคอยกู่เพียงแหม่แห่งซึ่งขณะนั้นถูกปกคลุมด้วยป่าไผ่เครือเถาวัลย์ จนเจจจอมปลวกใหญ่ลูกหนึ่งก็พากันทำการสักการบูชาครั้งถึงเวลากลางคืนบริเวณจอมปลวกก็ปรากฏแสงสว่างเป็นอักษรย์แก่ชาวเมือง ท้าวขาก่านจึงให้ชาวเมืองพากันขุดบริเวณจอมปลวกขุดได้ลึก ๑ วา ก็เจอก้อนศิลากลมเกลี้ยงลูกหนึ่ง เมื่อทุบให้แตกก็พบผอบ^{๕๓} ทองคำมีฝาปิดสนิท เมื่อเปิดออกดูก็พบพระธาตุเจ้า ๓ องค์ พระพิมพ์คำ ๒๐ องค์ พระพิมพ์เงิน ๒๐ องค์ที่พญากาเมืองได้มาจากเมืองสุโขทัยและนำมาประดิษฐานไว้ แล้วเจ้าหลวงท้าวขาก่านได้นำพระธาตุรวมทั้งพระพิมพ์เงินพระพิมพ์คำที่ขุดได้ทั้งหมดมาเก็บไว้ที่หอคำและได้กราบบังคมทูลให้พระเจ้าติโลกราชทราบพระเจ้าติโลกราชทรงมีกระแสรับว่าเมื่อขุดได้ที่ใดก็ให้เก็บไว้ยังที่นั้นเมื่อนั้นเจ้าหลวงท้าวขาก่านพร้อมด้วยสังฆเจ้าท้าวพระยาทั้งหลายก็พร้อมใจกันนำพระบรมสารีริกธาตุเจ้าพร้อม พระพิมพ์เงินพระพิมพ์คำมาประดิษฐานไว้ ณ ที่เดิม แล้วก่อเจดีย์ สูง ๖ วา คร่อมไว้ และให้มีพิธีกรรม เจ้าหลวงท้าวขาก่านปกครองนครน่าน ได้ ๔ ปี มีความดีความชอบมาก จึงในปีพุทธศักราช ๒๐๒๓ พระเจ้าติโลกราชได้ปูนบำเหน็จให้เจ้าหลวงท้าวขาก่านไปปกครองนครเข็ญรายสืบต่อ

ในปีพุทธศักราช ๒๐๒๔ พระเจ้านครเข็ญใหม่ได้ให้ ท้าวอ้ายขวม มาปกครองนครน่านสืบต่อจากเจ้าหลวงท้าวขาก่าน ท้าวอ้ายขวมได้บูรณะองค์พระธาตุแหม่แห่งให้สูงใหญ่กว่าเดิมกว้าง ๑๐ วา สูง ๑๓ วา ใช้เวลานาน ๔ ปี จึงเสร็จสิ้นบริบูรณ์และท้าวอ้ายขวมก็ได้ถึงแก่พิราลัยในปีนั้นเองพระเจ้าผู้ครองนครเข็ญใหม่ได้ส่งเจ้าผู้ครองนครต่างๆมาปกครองนครน่านสืบเปลี่ยนหมุนเวียนกันมา ตามพงศาวดารไม่ได้กล่าวถึงเกี่ยวกับพระธาตุแหม่แห่ง

จนถึงในพุทธศักราช ๒๐๖๒ สมัยพระยาค่ายอดฟ้าปกครองนครน่าน หลังจากทีปกครองเมืองได้ ๔ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๐๖๕ พระยาค่ายอดฟ้าพร้อมด้วยสังฆเจ้า ครุบาทวัดแหม่แห่ง ขุนนางบ้านเมืองทั้งหลายก็ได้สร้างพระเจ้าล้านทองและสร้างกำแพงแก้วล้อมองค์พระมหาธาตุเจ้าไว้ ทรงปกครองนครน่านได้ ๕ ปี ก็ถึงแก่พิราลัย จากประวัติความเป็นมาของพระธาตุแหม่แห่ง ตั้งแต่สมัยพญากาเมือง ผู้นำพระบรมสารีริกธาตุมาจากกรุงสุโขทัยและนำไปประดิษฐานบนคอยกู่เพียงแหม่แห่ง แล้วมีการสร้างพระธาตุครอบไว้ หลังจากนั้นก็ได้รับการปฏิสังขรณ์มาเป็นระยะๆ จนถึงปัจจุบันนับเนื่องเป็นเวลานานกว่า ๖๐๐ ปี จึงเป็นสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา และเป็นโบราณสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนทั่วไปและประชาชนจังหวัดน่านได้เคารพกราบไหว้ ครอบทั่ววันนี้

^{๕๓} เกสรธมฺโม กิกขุ, ความจริงเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ, (กรุงเทพมหานคร: องค์การพิทักษ์พุทธศาสนา, ๒๕๔๘), หน้า ๗๗.

๒.๕ ประวัติพระธาตุแช่แห้งตามศิลาจารึก

จากประวัติความเป็นมาของพระธาตุแช่แห้งข้างต้นเชื่อมโยงและสอดคล้องกับงานศึกษาค้นคว้าของ ยุทธพร นาคสุก^{๖๔} ที่ได้ค้นคว้าจากศิลาจารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ ๑) เลขทะเบียน นน.๒๓๖ จังหวัดน่าน ที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๑๘๒ ประกอบกับเอกสารเกี่ยวกับตำนานในพื้นที่เมืองน่าน ซึ่งพอสรุปย่อได้ดังนี้

ศิลาจารึกกล่าวว่า เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ามีพระชนม์มายุ ๖๐ พรรษา ได้เสด็จมาถึงเมืองนันทบุรีภูเพียงแช่แห้งคือ เมืองน่านและ ทรงมีพุทธทำนายว่า ต่อไปพระบรมสารีริกธาตุของพระองค์จะมาประดิษฐานอยู่ที่เมืองนี้ตราบเท่า ๕๐๐๐ ปี

ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้ามีพระชนมายุได้ ๗๐ พรรษา ได้เสด็จมาเมืองน่านอีกเป็นครั้งที่สองพร้อมกับพระอานนท์ แล้วมาประทับอยู่ใต้ต้นลำโรงซึ่งอยู่ระหว่างลำน้ำสาขาของแม่น้ำน่านคือแม่น้ำเตียนและแม่น้ำลึงคะ

จากตำนานพื้นเมืองน่าน ได้บันทึกเหตุการณ์ ตอนที่พระพุทธเจ้าเข้ามาเป็นครั้งที่ ๒ ดังความว่า “ สักกพท ๑๑๕๕ ตัว ปีกาเป่า เดือน ๑๐ ทุติยมาส ออก ๑๑ คำ วัน ๕ ไทยกาบยิ ยามกลองรุ่ง เมื่อคืนนั้น ไม้มหาจำโรง (ลำโรง) อันเป็นมูลต้นตานะจำหงาย อันหมายถึง ภูเพียงแช่แห้ง

ในพื้นที่เมืองน่านกล่าวต่อไปอีกว่า ในภายภาคหน้าจะมีเมฆหมาเต่าตัวหนึ่งไปเกิดเป็นเจ้าเมืองน่านชื่อว่าท้าวซาก่านผู้มีรอยสักเต็มตัว และจะเป็นผู้มาทำนุบำรุงศาสนาของพระองค์ ณ ที่นี้อีกครั้ง ดังความว่า

“ในขณะที่นั้นยังมีเมฆหมาเต่าตัว ๑ ออกจากสูงตนมมาแล้วก็น้อมไหว้วรปาตะแห่งพระพุทธเจ้า พระก็จึงแยมหัวน้อย ๑ เจ้าอานันท์ก็ไหว้ถามว่า พระพุทธเจ้าแยมหัวเหตุใดชา พระก็กล่าวว่า ครุอาอานันท์ ในเมื่อถูกตถาคตนิพพานไปแล้ว อันว่าธาตุก็ซ้าจักมาตั้งอยู่ที่นี้ トラบต่อเท่า ๕ พันพระวัสสา บ้านห้วยไคร้จักเป็นเมืองอัน ๑ ชื่อว่าเมืองน่าน ที่นี้จักได้ชื่อว่าแช่แห้ง เมฆหมาเต่าตัวนี้จักได้เป็นพญาอินเมืองอันชื่อว่าท้าวซาก่าน มีตัวลายด้วยน้ำหมึก ก็จักได้เลิกศาสนาตถาคตที่นี้ ๕ ” ท้าวซาก่านที่กล่าวถึงในจารึกเป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ เป็นทหารของพระเจ้าติโลกราชเมืองเชียงใหม่ เดิมครองเมืองฝาง ต่อมาได้ครองเมืองน่านระหว่าง พ.ศ.๒๐๑๕ - ๒๐๒๓ ท้าวซาก่านมีรอยสักที่ขาอันโดดเด่น”

^{๖๔} ยุทธพร นาคสุก, บุญอุภินิหารและพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้า, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.moohin.com/pratat/pratat044c002.shtml : [๑๕ มี.ค.๒๕๕๕].

จากตำนานดังกล่าวสอดคล้องเชื่อมโยงกับประวัติพระธาตุแช่แห้ง ตรงกับช่วงเวลาที่บ้านเจ้าหลวงขาก่านผู้ที่มีรอยสักเต็มตัว ได้มาครองเมืองน่าน ประมาณ พุทธศักราช ๑๕๕๓^๕ และได้ค้นพบพระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุแช่แห้งที่อยู่ในจอมปลวกแล้วทำการบูรณปฏิสังขรณ์และจัดพิธีนมัสการดังเช่นที่ปฏิบัติกันมาในสมัยเจ้าพญาการเมือง

๒.๖ ความสำคัญของพระธาตุแช่แห้ง

๑. พระธาตุแช่แห้งมีอิทธิพลและมีความสำคัญต่อจิตใจของประชาชนจังหวัดน่านเป็นอย่างสูงปรากฏตามคำให้สัมภาษณ์^๕ ตามแบบสอบถามของพระเถระในจังหวัดน่านจำนวน ๔ รูป/คนว่าในฐานะพระธาตุแช่แห้งเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ^๖ เป็นองค์แทนของพระพุทธเจ้าและมีประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการสร้างเมืองน่าน เป็นสถาปัตยกรรมโบราณทางพระพุทธศาสนา เป็นที่เคารพสักการของผู้ที่เกิดปีเถาะหรือปีกระต่าย^๗

๒. มีความสำคัญด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมของประเทศไทยในเขตภาคเหนือยุคอาณาจักรล้านนา กล่าวคือมีการสันนิษฐานว่า รูปแบบการก่อสร้างพระธาตุแช่แห้ง ได้รับอิทธิพลจากเจดีย์ทรงหริภุญชัย องค์พระธาตุเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา^๘ ตั้งอยู่บนเชิงเนินปู ด้วยอิฐ มีความสูง ๕๕.๕ เมตร ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ ๒๒.๕ เมตร ถือเป็นเอกลักษณ์ของศิลปกรรมเมืองน่าน^๙

^๕สัมภาษณ์: พระธรรมนันท์โสภณ เจ้าคณะจังหวัดน่าน ๒๕ มกราคม ๒๕๕๕.

^๖สัมภาษณ์: พระครูวิบุรณ์นันทวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดม่วงตึ๊ดเจ้าคณะตำบลม่วงตึ๊ด ๑) ๒๕ มกราคม ๒๕๕๕.

^๗สัมภาษณ์: นายมงคล ยุตินันท์, ปราชญ์ชาวบ้านอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

^๘สัมภาษณ์: อาจารย์สมเจตน์ วิมลเกษม, วัฒนธรรมจังหวัดน่าน ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

^๙ประไพ กองวงษ์, พระธาตุเจดีย์ในล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัยศิลปกร ๒๕๔๘).

^{๑๐}ประไพ กองวงษ์, พระธาตุเจดีย์ในล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

^{๑๑}พิบูลย์ องค์พานิชย์, พระบรมสารีริกธาตุในประเทศอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๑.

บทที่ ๓

ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุแช่แห้ง

๓.๑ ความเชื่อในทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม

ตามพจนานุกรมฉบับทันสมัย^๑ ให้ความหมายของความเชื่อไว้ว่า “ความเชื่อ” หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด ที่มีผลต่อพฤติกรรมที่บดบังกันมา อันมีผลต่อการแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีต่อสิ่งต่างๆ และประเพณี^๒ หมายถึง แบบความคิด ความเชื่อ การกระทำ ค่านิยม ทักษะคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผนที่กระทำในโอกาสต่างๆ เป็นสิ่งที่ปฏิบัติเชื่อถือกันมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมาและยังมี อิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน ส่วนคำว่า พิธีกรรม หมายถึง การบูชา^๓

ดังนั้น ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม จึงหมายถึง วิธีการปฏิบัติตามความเชื่อของตนและสังคมที่มีต่อพิธีกรรมแล้วทำซ้ำๆ กันสืบต่อกันมานานอย่างต่อเนื่องจนเกิดระบบระเบียบปฏิบัติสืบต่อไปเรื่อยๆ จนกลายเป็นประเพณีของพิธีกรรมหรือเรียกว่า ประเพณีพิธีกรรม

ความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุแช่แห้ง เป็นความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาที่แสดงออกมาทางประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุแช่แห้ง

พระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน เป็นพระธาตุที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งเสมือนเป็นองค์แทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา ผู้ค้นพบหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นแก่นความเชื่อพระพุทธศาสนาที่สอนให้ทำความดี ละความชั่ว ทำใจให้บริสุทธิ์ ปฏิบัติตนอยู่ในศีลและหลักอริยสัจ ๔ ให้หลักเลียงหรือพ้นความทุกข์^๔

^๑บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่นจำกัด, พจนานุกรมฉบับทันสมัย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็ม เอ เอส พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๘.

^๒รศ.คณัย ไชยโยธา, วัทธิ ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๗๑.

^๓พจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทซียูเคชั่น ๒๕๕๓), หน้า ๓๘๓.

^๔พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมมุนูญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๑ - ๗๘.

หลักคำสอนดังกล่าวครอบคลุมวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันทั้งด้านการดำรงวิถีประจำวัน ด้านสถาบันครอบครัว ด้านสังคม ด้านการปกครอง โดยแสดงออกถึงคติความเชื่อให้เห็นทางการปฏิบัติ เช่น ทำพิธีกรรมต่างๆ ทางด้านพุทธศาสนาและทำสืบทอดกันมานาน จนกลายเป็นประเพณีซึ่งสอดคล้องกับผลงานศึกษาวิจัยของคณีย์ ไชยโยธา^๕ เรื่อง “ประเพณีความเชื่อ” สรุปได้ว่าประเพณี หมายถึง แบบความคิด ความเชื่อ การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ ศิลปกรรม จารีต ระเบียบแบบแผนที่กระทำในโอกาสต่างๆ ของ บรรเทิง พาทิจิตร^๖ และงานวิจัยคติความเชื่องานประเพณีมีเนื้อหาสรุปว่า “ประเพณี” คือ สิ่งที่คนในสังคม ส่วนรวมสร้างขึ้นให้เป็นมรดกที่ผู้เป็นทายาทจะต้องรับไว้และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป รวมทั้งมีการเผยแพร่แก่คนในสังคมอื่นด้วย รูปลักษณะสำคัญของประเพณี เท่าที่เราพอจะ มองเห็นได้ มี เช่น พิธีกรรม หรือ การทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำให้คนมีความรู้สึกว่าตนมีข้อผูกมัดต่อสังคมหรือคนมีความรับผิดชอบชั่วหรือเป็นพิธีการขอความช่วยเหลือหรือการบูชาต่างๆ

ดังนั้น คติความเชื่อทางพุทธศาสนาที่แสดงออกด้วยการปฏิบัติตามหลักคำสอนเช่น ทำความดี ละความชั่ว การแสดงความกตัญญูต่อผู้มีบุญคุณและการทำพิธีกรรมนมัสการพระธาตุที่ทำกันมาอย่างยาวนานพฤติกรรมดังกล่าวจึงกลายเป็น “ประเพณี” ด้านความเชื่อทางพุทธศาสนาเห็นได้ชัดเจนว่าในการปกครองสมัยกรุงสุโขทัยพระมหากษัตริย์นับถือพระพุทธศาสนาและได้นำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือปกครองจนทำให้อาณาจักรสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรือง เช่น สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ปกครองแบบพ่อกับลูกที่มีผู้ปกครองรักประชาชนเสมือนลูก และในสมัยพระยาลิไทได้มีการแต่งตั้งบรรณการบาลีทางพุทธศาสนาขึ้นมาเพื่อสอนหรือให้เป็นแนวปฏิบัติของประชาชนเช่น เรื่อง “ไตรภูมิพระร่วง” มีเนื้อหาสอนให้คนทำ ความดี เกรงกลัวการทำบาป โดยแบ่งเป็น ภูมิหรือภพเกิด ออกเป็น ๓ ภูมิ คือ กามาวจรภูมิ (อบายภูมิ หรือ นรกภูมิและภูมิของมนุษย์) รูปาวจรภูมิ (มีภูมิของพรหมที่ยังมีรูป) อรูปาวจรภูมิ (ภูมิของพรหมที่ไม่มีรูป)^๗

พระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕ โดยมีพระโศภะและคณะรวม ๓๘ รูป/คน จากประเทศอินเดียซึ่งสันนิษฐานมาเผยแพร่ที่สุวรรณภูมิบริเวณจังหวัดนครปฐมปัจจุบัน^๘ ในการเผยแพร่ก็นำหลักคำสอนอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนามาให้

^๕คณีย์ ไชยโยธา, ประเพณีความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศิลปกร, ๒๕๕๕), หน้า ๒๕.

^๖บรรเทิง พาทิจิตร, คติความเชื่องานประเพณี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศิลปกร, ๒๕๕๕), หน้า ๕.

^๗คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิชาพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔.

^๘เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๐.

พุทธศาสนิกชนประพฤติปฏิบัติตามหลัก “โอวาทปาฏิโมกข์” คือ ให้ละความชั่ว ทำความดี ทำใจให้บริสุทธิ์ และหลักอริยสัจ ๔ มีทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค^๕ เมื่อปฏิบัติแล้วจะเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และมีความอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เกิดการขัดแย้งในครอบครัวหรือนอกจากการปฏิบัติตนตามแนวคำสอนด้วยความเชื่อศรัทธาแล้วก็แสดงออกถึงความเชื่อที่อยู่ในจิตใจว่ามีความเคารพเชื่อมั่นต่อพระพุทธเจ้าด้วยการทำพิธีกรรมต่างๆ สอดคล้องกับงานศึกษาวิจัยของ ปราณี วงษ์เทศ ว่า “มนุษย์จะแสดงออกให้เห็นถึงความเชื่อทางศาสนาของตนโดยทางพิธีกรรม เพราะการที่มนุษย์ทั้งหลายสร้างพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นมา มนุษย์เหล่านั้นก็ย่อมจะมีวัตถุประสงค์และมีความหมายตามความเข้าใจอันเกิดจากพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาของตน” พิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนทำเป็นประจำ เช่น การไปทำบุญ การจัดงานบูชาบวงสรวง สถานที่ทำพิธีกรรมเช่น วัด ซึ่งมีพระสงฆ์เป็นตัวแทนและตามสถานบูชาหรือที่พระธาตุอันเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเสมือนเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า การแสดงออกดังกล่าวอยู่ในรูปของพิธีกรรม ดังที่เราเห็นกันทั่วไป เช่น งานประเพณีหกเป็งของจังหวัดน่าน ซึ่งจัดขึ้นเพื่อนมัสการพระธาตุแช่แห้ง เป็นต้น การได้ทำพิธีกรรม นอกจากจะเป็นการแสดงออกถึงความจริงใจที่มีความเคารพบูชาต่อศาสนาแล้วยังเชื่อว่าจะได้รับอานุภาพจากความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธเจ้าองค์พระธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุ และจากพระสงฆ์ อีกด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาชัย ชีรปภาโส (บุญเกลี้ยง) และพระมหาเจ็ด เจริญรัมย์ (ที่กล่าวในบทนี้แล้ว) ว่า การไปกราบไหว้บูชาพระพุทธรูปหรือพระธาตุเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อมั่น แสดงออกถึงการระลึกถึงและจะได้รับความความสุขความเจริญ การทำพิธีกรรมยังเป็นผลจากการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยพุทธล้านนาที่เชื่อในอำนาจเทพเทวดาหรือเทพยดา (สอดคล้องกับงานศึกษาวิจัยของ เรณู อรรฐาเมศร์ซึ่งกล่าวในบทนี้) เชื่อในดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ และภูติ ผี จึงได้มีการทำพิธีบูชาบวงสรวง “เทพ” ไปพร้อมกับพิธีกรรมที่แสดงความเคารพบูชาต่อพระพุทธเจ้า เพื่อจะได้ขอรับอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ อำนาจความคุ้มครองในคราวเดียวกันด้วย เพื่อชีวิตจะได้มีความสุข ความเจริญ เช่น เดียวกับการขอพรจากพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ และพระธาตุ ความเชื่อในการทำพิธีกรรมดังกล่าวได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคนจนกลายเป็นประเพณีหรือที่เราเรียกว่า “ความเชื่อในประเพณีและพิธีกรรม” ตามผลงานวิจัยของกิ่งแก้ว อัครถาวร ที่กล่าวในบทนี้แล้ว

^๕ พระภิกษุสงฆ์, พระแห่งผู้สร้างสันติภาพโลก, (กรุงเทพมหานคร : กองวิชาการและแผนงานมูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

พระธาตุแช่แห้งซึ่งประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ตั้งอยู่ที่วัดแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน เป็นพระธาตุที่มีอายุกว่า ๖๐๐ ปี จึงเป็นทั้งสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนา เป็นโบราณสถาน และสถาปัตยกรรมในสมัยอดีตของจังหวัดน่าน เป็นสถานที่ให้ระลึกถึงคุณความดีของบรรพบุรุษที่ได้สร้างเมืองน่าน สร้างพุทธสถานไว้ให้เคารพกราบไหว้จนถึงปัจจุบัน ประชาชนจังหวัดน่าน จึงจัดให้มีพิธีนมัสการพระธาตุแช่แห้งด้วยความเชื่อและศรัทธาสืบทอดกันมานานเป็นประเพณีพิธีกรรมสำคัญทุกวันนี้

ความเชื่อในประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนารวมถึงพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุแช่แห้ง มีงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องที่สนับสนุนแนวความเชื่อดังกล่าวหลายท่าน เช่น

พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ กล่าวในหนังสือมงคลชีวิตธรรมชาติ ว่า “การบูชา เป็นกุศลโลบาย^{๑๑} ฝึกใจให้ยอมรับคุณงามความดี เข้าใจในคุณธรรม คือความดีของผู้ที่ควรบูชา ในที่สุดจะเข้าถึงคุณธรรมความดี เป็นการบูชาอย่างแท้จริง ทำความดีตามท่านบ้าง ผู้ใหญ่ควรสนับสนุนและสอนบุตรหลานของตนให้รู้จักสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยเป็นการปลูกศรัทธาตั้งแต่วัยเด็ก ๆ

มหาคณิศร (เขมาจาโร) เขียนไว้ในหนังสือ “ภาษาวัด” สรุปได้ว่า ผู้ที่ไหว้ต้นไม้ภูเขาหรือสถานที่เคารพ^{๑๒} น่าจะรู้ตัว ว่าตนกำลังไหว้อะไร ลำพังต้นไม้ ภูเขา ไม่ทำให้เกิดความรู้สึกเคารพนับถือเชื่อมั่นขึ้นมาได้ เขาคงไหว้และเคารพสิ่งที่ลึกเข้าไปเช่น ผี นางไม้ ที่มองไม่เห็น กาย สิ่งลึกลับสถิตอยู่ในต้นไม้ ภูเขา เป็นเพียงสถานที่เท่านั้น เหมือนการบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หากได้จงใจกราบไหว้โลหะไม่ ผู้กราบไหว้ทราบอยู่แก่ใจว่าตนกำลังไหว้อะไร ซึ่งเป็นการแสดงความเคารพ ถือว่าเป็นมงคลที่ดี ตามพุทธพจน์ จะไหว้ไปทั้งแปดทิศก็ไม่เห็นจะเสียหายเพราะไม่ลงทุนอะไร แต่ได้ประโยชน์”

จากทัศนะของผู้ศึกษาวิจัยดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อความเชื่อของพุทธศาสนิกชนไทยในหลายมิติทั้งด้านจิตใจ ด้านพิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเชื่อด้วยความเลื่อมใสศรัทธาอย่างมีเหตุผลและเห็นผลดีจากการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

^{๑๑}พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, หนังสือมงคลชีวิตธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘.

^{๑๒}มหาคณิศร (เขมาจาโร), หนังสือ “ภาษาวัด”, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๐), หน้า ๔๕.

ความเชื่อต่อการทำพิธีกรรมทางพุทธศาสนาจนเป็นประเพณีถือเป็นสัญลักษณ์ทางพฤติกรรมตามความเชื่อที่อยู่ใจ เป็นการปฏิบัติหรือแสดงออกทางกาย วาจา ใจ พร้อมกันเพื่อแสดงอาการนอบน้อมต่อพระพุทธศาสนา ทั้งพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พุทธสถาน พุทธวัตถุมงคล พิธีกรรมนั้นมีมากหลายประการดังที่ปรากฏในหนังสือ” ประเพณีพิธีมงคลของไทย”^{๑๒} โดยกล่าวไว้หลายพิธีกรรมและมีทุกภาค เช่น พิธีกรรมการฉลองอาคารใหม่พร้อมบวงสรวง เทพย-ดาเจ้าที่เจ้าทาง พิธีกรรมการทำบุญสืบชะตาหมู่บ้าน พิธีกรรมเกี่ยวกับศพ เช่น การนุ่งผ้าหรือแต่งตัวศพ ตั้งศพ อาบน้ำศพ การเผาศพ พิธีเดินสามหาบ การนำศพไปป่าช้า พิธีกรรมด้านเทศกาลงานบุญต่างๆ เช่น การเทศน์มหาชาติ พิธีกรรมการทำบุญข้าวสากในภาคอีสาน เป็นต้น

พิธีกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นด้วยความเชื่อตามหลักศาสนาที่เชื่อว่ามีผลกระทบต่อแนวความคิด ต่อวิถีการดำรงชีวิตว่าจะมีความสุขความเจริญทั้งในชาตินี้และชาติหน้า จึงแสดงออกด้วยการทำพิธีกรรมต่างๆ ปกติการทำพิธีกรรมต่างๆ ก็จะเป็นการบูชาพระพุทธรูป ขอให้กำจัดสิ่งไม่ดี ได้รับสิ่งดีๆ ผลดีข้อแรกคือเมื่อทำพิธีกรรมแล้วเกิดความสบายใจทันที สอดคล้องเชื่อมโยงกับความเชื่อของประชาชนจังหวัดน่าน ที่เชื่อในพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุ ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนเป็นประเพณี พิธีกรรม ทางพุทธศาสนา มีอยู่ ๒ ประเภท คือ

๑. พิธีกรรมที่เป็นงานมงคล เช่น การถวายสังฆทานทั่วไป การถวายผ้ากฐิน

๒. พิธีกรรมที่เป็นงานอวมงคล^{๑๓} แต่งานใดจะเรียกงานพิธีหรืองานพิธีกรรม ก็ขึ้นอยู่กับขนาดของงาน สถานการณ์ ความนิยมหรือเป็นงานที่จัดขึ้นแบบเป็นทางการหรือไม่ เช่นงานใหญ่ๆ อาจเรียกพิธีกรรม งานเล็กๆ อาจเรียก งานพิธี เป็นต้น สำคัญๆ ก็คล้ายคลึงกัน เช่น การอาราธนาสงฆ์ การจัดสถานที่ตั้ง โต๊ะหมู่บูชา การจัดอาสนะให้พระสงฆ์ การจัดเครื่องสักการะและไทยธรรม การโยงสายสิญจน์ เมื่อถึงเวลาที่กำหนดนัดหมายแล้ว พระสงฆ์จะมาสู่สถานที่พิธีนั้นตามอาสนะที่ผู้ทำบุญจัดเตรียมเอาไว้ตามสมควร แล้วทางเจ้าภาพก็จัดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีลและรับศีล พระสวดพุทธรูป และพรมน้ำมนต์ ตอนท้ายงานมงคล เป็นต้น

ดังนั้น พิธีกรรมการจัดงาน “หกเป็ง” เพื่อนมัสการพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นโบราณสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่มืองน่านที่จัดขึ้นทุกปี ผ่านช่วงเวลามากหลายร้อยปี จึงเป็นพิธีกรรมที่เป็นประเพณีตามความเชื่อทางพุทธศาสนาประสมประสานกับความเชื่อดั้งเดิมของประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะชาวน่าน

^{๑๒}วิรัช ใจเชื้อ, พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๒.

^{๑๓}แปลก สนธิรักษ์, พิธีกรรมและสิทธิประเพณี, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๒), หน้า ๑๗๗.

จากพยานหลักฐานด้านผลงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมและความเห็นของผู้วิจัย ที่กล่าวข้างต้น ตรงกับความเชื่อของพระเถระและบุคคลต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้ออกเก็บข้อมูลภาคสนาม เช่น ได้มา สัมภาษณ์ นายสมบุรณ์ สุภาจิน ปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน^{๕๔} นางกรรณิการ์ จินดา นักท่องเที่ยว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน^{๕๕} นางเกี้ยว ชัดเงางาม นักท่องเที่ยว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน^{๕๖} ให้สัมภาษณ์ไว้สอดคล้องกันว่า มีความเชื่อต่อพระธาตุแช่แห้งตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ตามความเชื่อดั้งเดิมที่บรรพบุรุษเชื่อบ้างทอดกันมาและแสดงออกมาให้เห็นด้วยการมาประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระธาตุแช่แห้งทุกปี โดยเฉพาะงานประเพณีหกเป็ง ดังรายละเอียดของพิธีกรรมในงานประเพณีหกเป็งต่อไป

๓.๒ ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุแช่แห้ง

๓.๒.๑ ประเพณีงานนมัสการพระธาตุแช่แห้งหรือ “งานหกเป็ง” เป็นงานสำคัญที่จัดขึ้นเพื่อนมัสการพระธาตุแช่แห้งซึ่งภายในเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ จัดขึ้นตรงกับวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๔ ใต้ เดือน ๖ เหนือ เป็นเวลา ๗ วัน ๗ คืน เป็นงานที่จัดขึ้นมาตั้งแต่สมัยพญาการเมืองและเจ้าเมืองน่านองค์ต่อๆ มาที่ทำพิธีกรรมนมัสการพระธาตุ แช่แห้ง สืบทอดถึงปัจจุบัน จนเป็นประเพณี นับได้ว่างานนมัสการ “หกเป็ง” เป็นพิธีกรรมนมัสการพระธาตุแช่แห้งที่สำคัญ สิ่งสำคัญประการหนึ่งในพิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นนั้นจะต้องมีองค์ประกอบด้านบุคคล เวลา สถานที่ เครื่องประกอบพิธี ต้องตรงตามคติความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้งซึ่งเป็นการเชื่อแบบประสมประสานระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนาและความเชื่อแบบดั้งเดิมหรือไสยศาสตร์โดยปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมปัจจุบันมีรายละเอียดดังนี้

^{๕๔} สัมภาษณ์: นายสมบุรณ์ สุภาจิน, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๓๑ มกราคม ๒๕๕๔

^{๕๕} สัมภาษณ์: นางกรรณิการ์ จินดา, นักท่องเที่ยว, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๕๖} สัมภาษณ์: นางเกี้ยว ชัดเงางาม, นักท่องเที่ยว, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

๓.๒.๑.๑ องค์ประกอบ ขั้นตอน และวัสดุเครื่องใช้ประกอบในการทำพิธีกรรม

๑) องค์ประกอบของพิธีกรรม

- ด้านเวลา เหตุผลที่จัดงานประเพณีงานนมัสการพระธาตุแช่แห้งหรืองานประเพณีหกเป็งจัดขึ้นตรงกับวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๔ ได้ เดือน ๖ เหนือ เป็นเวลา ๗ วัน ๗ ค่ำนั้น ได้ปรากฏข้อมูลที่ผู้วิจัยรวบรวม จากการสัมภาษณ์ พระครูวิสิฐนันทวุฒิ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน^{๓๑} พระธรรมนันท์โสภณ เจ้าคณะจังหวัดน่าน วัดช้างค้ำวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน^{๓๒} และสัมภาษณ์: พระครูไพบูลย์นันทวิทย์ เจ้าอาวาสวัดไผ่เหลืองตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน^{๓๓} โดยผู้สัมภาษณ์ให้เหตุผลว่า เหตุที่ต้องจัดงานประเพณีหกเป็งในวันเวลาดังกล่าว เพราะ

๑. เป็นประเพณีที่ทำคนในสมัยโบราณได้ทำสืบทอดกันมาหลายร้อยปีจนถึงปัจจุบัน

๒. เป็นวันมาฆบูชา ซึ่งเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่พระอรหันต์สาวกที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้มาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย จำนวน ๑,๒๕๐ รูป เพื่อฟัง “โอวาทปาฏิโมกข์” ที่สอนให้คน ทำดี ละความชั่ว ทำใจให้ผ่องใส

แม้ความเชื่อเกี่ยวกับเวลาในทางพระพุทธศาสนาถือว่า “เมื่อประพฤติชอบในเวลาใด เวลานั้นถือว่าเป็นฤกษ์ดี มงคลดี”^{๓๔} คนไทยทั่วไปถือเวลาที่เป็นมงคลที่ลงทำด้วย ๕^{๓๕} ด้วยเหตุว่าคนสมัยโบราณเชื่อกันว่าการทำสิ่งใดๆ จะใช้จำนวน ๕ เป็นจำนวนที่เชื่อว่า โชคดี^{๓๖} และเลข ๕ ยังออกเสียงพ้องกับคำว่า “ก้าว” หมายถึง ความก้าวหน้า ก้าวไกลหรือก้าวไปข้างหน้า คนสมัยปัจจุบันจึงถือฤกษ์ยามดี

^{๓๑}สัมภาษณ์: พระครูวิสิฐนันทวุฒิ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน^{๓๑}, ๑๑ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๒}สัมภาษณ์: พระธรรมนันท์โสภณ เจ้าคณะจังหวัดน่าน วัดช้างค้ำวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน, ๒๐ มกราคม, ๒๕๕๔.

^{๓๓}สัมภาษณ์: พระครูไพบูลย์นันทวิทย์, เจ้าอาวาสวัดไผ่เหลือง ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๔}พระธรรมกิตติวงศ์, พจนานุกรมเพื่อพุทธศาสนา”คำวัด”, (กรุงเทพฯมหานคร: โรงพิมพ์เล็กเชียง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๐.

^{๓๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๓๖}สัมภาษณ์: พระครูวิบุรณันท์วัฒน เจ้าอาวาสวัดม่วงตึ๊ด เจ้าคณะตำบลม่วงตึ๊ด, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

ดังนั้น เวลาที่กำหนดในงานประเพณีหกเป็ง จึงใช้เวลาที่มีเลข ๘ มีส่วนสัมพันธ์กับการจัดงานในช่วงวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๔ หรือ ๖ เป็ง คือเริ่มวันขึ้น ๘ ค่ำ และเวลาในพิธีกรรม ก็นิยมใช้เวลา ๐๘.๐๐ น., ๑๘.๐๐ น., ๐๐.๐๘ น., หรือ ๐๐.๑๘ น. ซึ่งเป็นเลขมงคล ปรากฏตามคำให้สัมภาษณ์ของพระครูสิริธรรมภาณีย์ เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดน่าน^{๒๓}

ความเชื่อด้านเวลาหรือฤกษ์ยามนั้นคนไทยถือว่ามีความสำคัญ^{๒๔} พิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่อบูชาพระธาตุจะจัดในเวลาเดียวกับที่จัดมาในอดีตเพราะถือว่าบรรพบุรุษได้กำหนดเป็นแบบอย่างดีแล้วและตรงกับฤกษ์ยามที่พุทธศาสนิกชนถือปฏิบัติมา เช่น การสืบชะตาหลวง ต้องทำช่วงเวลาเช้าเหมาะกับอากาศที่ไม่ร้อน เป็นการเริ่มกิจกรรมแรกของวันด้วยพิธีกรรมมงคล จะได้รับโชคลาภในกิจกรรมต่อไป สอดคล้องกับคติการค้าขาย พ่อค้าแม่ค้าซึ่งถือว่า การได้รับเงินจากลูกค้าคนแรกถือเป็นมงคล จะนำเงินที่ได้ ไปตะลันค้าอื่นๆ เพื่อเป็นมงคลจะได้ขายได้ต่อไป

ประชาชนจังหวัดน่านในอดีตเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา จึงมีคติความเชื่อเหมือนประชาชนทั่วไป โดยผสมผสานกับความเชื่อแบบล้านนาและความเชื่อแบบดั้งเดิมเข้าด้วยกัน จึงจัดพิธีกรรมในงานประเพณีหกเป็งตามเวลา^{๒๕} ต่อไปนี้

วันที่ ๑ เป็นวันเปิดงาน ตรงกับวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๔ ได้ เดือน ๖ เหนือ มีพิธีกรรมต่างๆ ดังนี้

- ทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง นมัสการพระธาตุ ฟังธรรม ทานด้าย ๔ สาย สรงน้ำและทานผ้าป่าบูชาพระธาตุแช่แห้ง(ทั้งวัน)
- แห่เครื่องหลวงนมัสการพระธาตุแช่แห้งซึ่งประกอบไปด้วยผ้าไตร จีวร ผ้าอังสะ พระราชทาน

วันที่ ๒ ตรงกับวันขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๔ ได้ เดือน ๖ เหนือเป็นวันทำพิธีเปิดงาน มีพิธีกรรมต่างๆ ดังนี้

- เป็นพิธีกรรม เปิดงานประเพณีหกเป็งบูชาพระธาตุแช่แห้ง
- สืบชะตาหลวง สะเดาะเคราะห์

^{๒๓} สัมภาษณ์: พระครูสิริธรรมภาณีย์, เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดน่าน, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๒๔} สัมภาษณ์: หลวงพ่อพระครูโสภาสนันตสาร เจ้าอาวาสวัดสว่างอรุณ เจ้าคณะตำบลน้ำแก่น, ตำบลน้ำแก่น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๒๕} สัมภาษณ์: พระครูอรุณนันทนิวิธ, เจ้าอาวาสวัดฝายแก้ว ๑ เจ้าคณะตำบลฝายแก้ว, ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

- สะเดาะเคราะห์ด้วย ๔ สาย^{๒๖}
- พระสงฆ์ ๑๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์หลวง (สวดมนต์ต้น), คณะสงฆ์ สวดเบิก ๑ วาร
- ทำบุญ ฟังธรรม ทานด้วย ๔ สาย สรงน้ำและทานผ้าป่าบูชาพระธาตุแช่แห้ง ใหว่
พระเจ้าอุ้มเมือง พระเจ้าล้านทอง เจ้าหลวงขาก่าน ตลอดทั้งวัน^{๒๗}

วันที่ ๓ ตรงกับวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ ใต้ เดือน ๖ เหนือพิธีกรรมต่างๆ ดังนี้

- นมัสการ สรงน้ำพระธาตุ และทานผ้าป่าพระธาตุแช่แห้ง(ทั้งวัน)
- พิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้าหลวงขาก่าน
- พระสงฆ์ ๑๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์หลวง (สวดมนต์ต้น) คณะสงฆ์ สวดเบิก ๑ วาร
- ทำบุญ ฟังธรรม สะเดาะเคราะห์ด้วย ๔ สาย สรงน้ำและทานผ้าป่าบูชาพระธาตุ
แช่แห้ง ใหว่พระเจ้าอุ้มเมือง พระเจ้าล้านทอง เจ้าหลวงขาก่าน ตลอดทั้งวัน

วันที่ ๔ ตรงกับวันขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๔ ใต้ เดือน ๖ เหนือพิธีกรรมต่างๆ ดังนี้

- นมัสการ สรงน้ำพระธาตุ และทานผ้าป่าพระธาตุแช่แห้ง(ทั้งวัน)
- พระสงฆ์ ๑๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์หลวง (สวดมนต์ต้น) คณะสงฆ์ สวดเบิก ๑ วาร
- ทำบุญ ฟังธรรม ทานด้วย ๔ สาย สรงน้ำและทานผ้าป่าบูชาพระธาตุแช่แห้ง ใหว่
พระเจ้าอุ้มเมือง พระเจ้าล้านทอง เจ้าหลวงขาก่าน ตลอดทั้งวัน

วันที่ ๕ ตรงกับวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๔ ใต้ เดือน ๖ เหนือพิธีกรรมต่างๆ ดังนี้

- สรงน้ำพระธาตุและทานผ้าป่าพระธาตุแช่แห้ง ทั้งวัน
- พระสงฆ์ ๑๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์หลวง (สวดมนต์ต้น)
- ทำบุญ ฟังธรรม ทานด้วย ๔ สาย สรงน้ำและทานผ้าป่าบูชาพระธาตุแช่แห้ง ใหว่
พระเจ้าอุ้มเมือง พระเจ้าล้านทอง เจ้าหลวงขาก่าน ตลอดทั้งวัน

วันที่ ๖ ตรงกับวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ ใต้ เดือน ๖ เหนือพิธีกรรมต่างๆ ดังนี้

- เทศมหาชาติ
- พระสงฆ์ ๑๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์หลวง (สวดมนต์ต้น) คณะสงฆ์ สวดเบิก ๑ วาร

^{๒๖} สัมภาษณ์: พระครูสุทินันทนทีเทศ, อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๒๗} สัมภาษณ์: นายคำผาย นูปีง, ศิลปินแห่งชาติตำบลนาปีง, ๒๕ มกราคม ๒๕๕๔.

- ทำบุญ ฟังธรรม ทานด้วย ๔ สาย สรงน้ำและทานผ้าป่าบูชาพระธาตุแช่แห้ง ไหว้
พระเจ้าอุ้มเมือง พระเจ้าล้านทอง เจ้าหลวงขาก่าน ตลอดทั้งวัน^{๒๔}

วันที่ ๗ ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ใต้ เดือน ๖ เหนือพิธีกรรมต่างๆ ดังนี้

- เทศมหาชาติ
- ทอดผ้าป่าสามัคคี ๔ ประเทศ ไทย เนปาล ลาว อินเดีย
- พระสงฆ์ ๑๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์หลวง (สวดมนต์ต้น)
- ทำบุญ ฟังธรรม ทานด้วย ๔ สาย สรงน้ำและทานผ้าป่าบูชาพระธาตุแช่แห้ง ไหว้
พระเจ้าอุ้มเมือง พระเจ้าล้านทอง เจ้าหลวงขาก่าน ตลอดทั้งวัน
- เวียนเทียนรอบพระธาตุแช่แห้ง
- **ด้านบุคคล**
 ๑. พระสงฆ์ เป็นผู้นำพิธีฝ่ายสงฆ์ เนื่องจากพิธีกรรมส่วนใหญ่อยู่บนความความเชื่อ
ทางพุทธศาสนาเป็นหลักส่วนความเชื่อดั้งเดิม(เชื่อผีและลัทธิพราหมณ์เป็นส่วนรองลงไป) จึงให้
พระสงฆ์นำและพระสงฆ์อยู่ในฐานะเป็นองค์ประกอบหนึ่งของพระพุทธศาสนา และต้องใช้บท
สวดพุทธคุณที่ทำโดยพระสงฆ์ และ พระสงฆ์จะมีศีลมากกว่าฆราวาสจะได้านิสงส์มาก^{๒๕} จำนวน
พระสงฆ์ที่ร่วมพิธีจะลงท้ายด้วยเลข ๕ เช่น การเจริญพระพุทธมนต์หลวง (สวดมนต์ต้น)
 ๒. มีพระสงฆ์ ๑๕ รูป ยกเว้น พิธีที่มีพระสงฆ์มาก เช่น การทำบุญตักบาตรข้าวสาร
อาหารแห้ง, พิธีเลี้ยงพระสงฆ์หมู่ๆ, พิธีนมัสการพระธาตุ มีพระสงฆ์ ๑๕ รูป
 ๓. ข้าราชการ พิธีนมัสการพระธาตุ มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานหรือผู้แทนใน
การนำพิธีฝ่ายฆราวาสถือคติความเชื่อว่าผู้ว่าราชการจังหวัดอยู่ในฐานะเป็นเจ้าเมืองอดีตคือเจ้า
เมืองผู้ครองเมืองนานเป็นผู้นำพิธี ต้องให้ผู้นำหรือเจ้าเมืองเป็นผู้ประกอบพิธีฝ่ายประชาชน
 ๔. บุคคลนำพิธีทางศาสนา พ่ออาจารย์วัด, พ่อหมอพราหมณ์ ผู้ทำพิธีกรรม
บวงสรวงพระธาตุและ คนเข้าทรงเจ้าหลวงขาก่าน ในพิธีกรรมที่มีได้เป็นความเชื่อหลักเป็นพุทธ
ศาสนาก็ใช้บุคคลที่อยู่ในความเชื่อนั้น เช่น การบวงสรวงเป็นของลัทธิพราหมณ์ จึงให้หมอ

^{๒๔} สัมภาษณ์: หลวงพ่อพระครูโสภาสนันตสาร เจ้าอาวาสวัดสว่างอรุณ เจ้าคณะตำบลน้ำแก่น,
ตำบลน้ำแก่น อำเภอกุเวียง จังหวัดน่าน, ๒๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๒๕} สัมภาษณ์: พระครูวิบุรณ์นันทวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดม่วงตีดี้ เจ้าคณะตำบลม่วงตีดี้อำเภอกุเวียง
จังหวัดน่าน, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

พราหมณ์เป็นผู้นำพิธี การเข้าทรงวิญญูณเจ้าหลวงขาก่านเป็นความเชื่อด้านผี ก็ใช้ประชาชนที่มีคาถาและมีคุณสมบัติที่เป็นร่างทรงได้เป็นผู้นำพิธี

๕. บุคคลทั่วไปที่ร่วมพิธี:ประชาชนทั่วไปที่เลื่อมใสในพระธาตุแช่แห้งสามารถเข้าร่วมได้ทุกพิธีกรรม ผู้เข้าร่วมพิธีมีความเชื่อว่าจะได้บุญมากที่ได้แสดงออกถึงความเชื่อและได้เคารพบูชา อธิฐานขอพรแล้วชีวิตจะมีความเจริญ^{๓๐}

- ด้านสถานที่

ใช้บริเวณวัดพระธาตุแช่แห้งเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบทำพิธีทั้งการทำบุญและสถานที่พิธีกรรมของประชาชน

๓.๓. ขั้นตอนประเพณีพิธีกรรม

๓.๓.๑ ขั้นตอนการวางแผน^{๓๑} มีฝ่ายวัดพระธาตุแช่แห้งนำโดยเจ้าอาวาสและไวยาจักร ฝ่ายฆราวาส นำโดยสำนักงานจังหวัดน่าน หัวหน้าส่วนราชการ ตัวแทนองค์กรท้องถิ่น ร่วมประชุมกำหนดรายละเอียดดำเนินงาน เมื่อได้แผนงานทั้งหมดแล้วก็ส่งไปให้ฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเตรียมดำเนินการในส่วนของตน เช่น เตรียมเครื่องสักการบูชาพระธาตุแช่แห้ง เตรียมพิธีเปิดงาน เตรียมการเทศน์ธรรม เตรียมการประสานงาน เตรียมอำนวยความสะดวก การแจ้งกำนันผู้ใหญ่บ้านให้นำแผนไปยังประชาชนที่จะร่วมกิจกรรม ได้เตรียมการด้านต่างๆ เป็นต้น

๓.๓.๒ ขั้นตอนดำเนินงาน กำหนดการนมัสการพระธาตุแช่แห้งกำหนดไว้ ๗ วัน ๗ คืน โดยแต่ละวันจะมีหมายกำหนดการชัดเจนทั้ง เวลา สถานที่ บุคคลที่รับผิดชอบ ขั้นตอนในพิธีกรรมนั้นๆ งานนมัสการพระธาตุแช่แห้ง วันแรกจะเป็นการพิธีทำบุญตักบาตร ข้าวสารอาหารแห้ง พระจำนวนพระภิกษุ สามเณร จำนวน ๒๐๕ รูป โดยเริ่มเวลาประมาณ ๐๖.๐๕ น. มีการทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง

หลังจากนั้นพระสงฆ์จะให้พรด้วยบท “ชะยันโต” ไปจนจบสุดท้ายพระสงฆ์ให้พรพร้อมกรวดน้ำอุทิศบุญกุศล โดยประชาชนจะใช้น้ำสะอาดที่ใส่ในภาชนะเล็กๆ หยาดลงดินหรือลงสิ่งรองรับพร้อมอธิฐาน

^{๓๐} สัมภาษณ์: พระครูสิทธิธรรมภาณี, เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๓๑} สัมภาษณ์: พระปลัดโสภณ สุเมธ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

มีข้อสังเกตว่า คำกรวดน้ำของชาวล้านนา มีอิทธิพลต่อจิตใจมาก เพราะเป็นคำขอให้ได้บุญกุศลที่ตนได้ทำ ขอให้อำนาจบารมี พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า เทพ เทวดาฯ ได้มาร่วมคลั่นดาลความสุขความเจริญแก่ตนและแสดงการอุทิศบุญกุศลไปเทพ เทวดา พญายม และผู้มีบุญคุณต่อตนแสดงการอิทธิกรรมต่อสรรพสัตว์ที่ตนได้ละเมิดไปโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม

คำกรวดน้ำ ก่อนจะเริ่มบท “ ยะธา วาริ ะหา ปุรา ปะริ ปู เรน ตี...” พระสงฆ์จะกล่าวแบบล้านนาว่า “ เอวัง โหนตุ วันนีเป็นวันดี บัดนี้หมายมีมวลมหาศรัทธามาทำบุญนัมัสการพระธาตุแช่แห้ง...มวลมหาศรัทธาที่มาร่วมงานนี้ได้ขออุทิศบุญกุศลไปหา ยัง บิดามารดา ผู้มีพระคุณ ญาติกา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ เจ้ากรรมนายเวร มิตรรักสนิท เพื่อนสรรพสัตว์น้อยใหญ่ พระภูมิเจ้า... ตลอดทั้งอินทร์ พรหม ยมยักษ์ คนธรรพ์ขอท่านทั้งหลายที่ต้องทุกข์ขอให้พ้นจากทุกข์ ท่านทั้งหลายที่ได้สุขขอให้ได้สุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป ด้วยเศษผลบุญแห่งข้าพเจ้าอุทิศให้ไปนี้ จงเป็นอุปนิสัยปัจจัยให้ถึงพระนิพพานในปัจจุบัน และอนาคตกาลเบื้องหน้าโน้นเทอญฯ...”

๓.๔ องค์ประกอบด้านวัสดุ เครื่องใช้ ประกอบพิธีกรรม ^{๓๒}

- เครื่องสักการะ ประกอบด้วย เครื่องบายศรี ๓ ชั้น ผลไม้ต่างๆ เช่น ก้อย อ้อย หมาก พลุ ตันกล้วย รูป เทียน ดอกไม้ เป็นต้น
- อาหารที่นำมาสักการบูชา มีดังนี้ อาหารคาวหวาน เช่น ขนมถ้วยฟู ทองหยิบ ทองหยอด เม็ดขนุน ขนมเส้นหั่นจันท์ ขนมชั้น เป็นต้น

๓.๕ ประเภทพิธีกรรมและรายละเอียดต่างๆในงานประเพณีกึ่งนัมัสการพระธาตุแช่แห้ง

๑) พิธีกรรมการเปิดงานนัมัสการพระธาตุแช่แห้ง ^{๓๓}

- บุคคลผู้ร่วมพิธีฝ่ายฆราวาสนำโดยผู้ว่าราชการจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการหัวหน้าสถานศึกษา ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ข้าราชการ ประชาชนทั่วไป รวม ประมาณ ๑,๑๐๐ คน
- ผู้นำฝ่ายสงฆ์นำโดย เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล พระเถระผู้ใหญ่ และพระสงฆ์ รวมประมาณ ๑๕๕ รูป

^{๓๒} สัมภาษณ์: พระครูไพบุลทีนันทวิทย์, เจ้าอาวาสวัดไผ่เหลือง ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๓} สัมภาษณ์: อาจารย์เดช ปันแก้ว, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ๒๕ มกราคม ๒๕๕๔.

ขั้นตอนของพิธีกรรม ทุกฝ่ายมารวมที่ช่วง (บริเวณหน้าพระธาตุแช่แห้ง) เวลาประมาณ ๐๗.๐๕ น. เริ่มพิธีทางสงฆ์ก่อน โดยคณะสงฆ์ทำการเจริญพุทธมนต์ หลังจากนั้น เจ้าคณะจังหวัด และผู้ว่าราชการจังหวัดไปกราบนมัสการพระธาตุแช่แห้ง จากนั้นเจ้าคณะจังหวัดและผู้ว่าราชการจังหวัด กล่าวเปิดงานอย่างเป็นทางการตามลำดับ ในพิธีมีการแสดงต่างๆ ดังนี้

- ราฟ้อนเล็บ ราเชิงเมืองน่าน ราชอเมืองน่าน ตีกลองสะบัดชัย ตีกลองปฐาพระธาตุแช่แห้ง

- การนมัสการพระธาตุแช่แห้ง สะท้อนความเชื่อว่าจะทำให้ชีวิตตนเองและครอบครัวมั่นคงเพราะพระบรมสารีริกธาตุเป็นเสมือนพระพุทธยังมีพระชนม์ชีพตลอดกาล และพระธาตุเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ก่อสร้างมั่นคง จะให้โชคลาภเมื่อหมั่นทำความดี

๒) พิธีกรรมสืบชะตาหลวง

พิธีสืบชะตาหลวง เป็นพิธีสืบชะตาให้กับคนจำนวนมากๆ สืบชะตาน้อยก็คือ สืบชะตาให้กับคนคนเดียว เหตุที่เรียกว่าพิธีสืบชะตาหลวงก็เพราะมีคนมาสืบชะตาพร้อมกันจำนวนมาก^{๓๔} ซึ่งคำว่า “มาล” คนไทยล้านนาเรียกว่า “หลวง”^{๓๕} ส่วนพิธีที่เรียกว่า “สืบชะตาน้อย” ก็เพราะมีคนสืบชะตาเพียงหนึ่งหรือสองคน มีจำนวนน้อยจึงเรียกว่า “สืบชะตาน้อย”

สำหรับวัดพระธาตุแช่แห้งจะสืบชะตาตามแบบชาวไทยล้านนา เรียกว่า “สืบชะตาหลวง” มีประชาชนจำนวนมากมาร่วมสืบชะตา ซึ่งมีมาแต่โบราณแล้ว เนื่องจากแต่เดิมนั้นพิธีสืบชะตาถือเป็นพิธีพราหมณ์^{๓๖} โดยมีอาจารย์ประจำหมู่บ้านซึ่งเป็นฆราวาสที่มีความเชี่ยวชาญด้านพิธีกรรมพื้นบ้านและถือเป็นตัวแทนของพราหมณ์ เป็นผู้ประกอบพิธี ครั้นต่อมาเมื่อพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาจนมีความเจริญรุ่งเรือง พิธีสืบชะตาจึงมีการผสมผสานระหว่างพิธีพุทธกับพิธีพราหมณ์ โดยมีพระสงฆ์มาทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีสืบชะตาแทนอาจารย์ซึ่งเป็นฆราวาส

จวบจนถึงปัจจุบัน ในการสืบชะตานั้นจะแต่งคาเครื่องสืบชะตาหลายอย่างซึ่งถือเป็นเครื่องบูชาอย่างหนึ่งตามพิธีที่สืบทอดกันมา

^{๓๔} สัมภาษณ์ : กรรณิการ์ จินดา, นักท่องเที่ยว, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๓๕} สัมภาษณ์ : หลวงพ่อรัตนันตนิวิธ เจ้าอาวาสวัดฝายแก้ว ๑ เจ้าคณะตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๖} สัมภาษณ์ : อาจารย์เดช ปันแก้ว, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๕.

- สถานที่ใช้บริเวณช่วงพระธาตุ (ลานหน้าพระธาตุแช่แห้ง) มีเด่นที่พิธีกรรมสำหรับ
 คณะสงฆ์เจริญพุทธคุณ ๑๒ คำนาน จำนวน ๕ รูป และเด่นที่สำหรับฆราวาสนั่งและโยงด้ายมงคล
 จาก พระธาตุแช่แห้ง พระธาตุตะโก้ง พระเจ้าอุ้มเมือง พระเจ้าล้านทอง พระเจ้าทันใจ พระพุทธ
 ไสยასัน มายังประชาชน และผู้ใดมาร่วมพิธีไม่ได้ก็ฝากของสิ่งของเครื่องใช้ส่วนตัวมาสืบชะตา
 เช่น รูปถ่ายหรือ ของใช้ส่วนตัวมาแทนตนได้

- เวลาสืบชะตาหลวง เริ่ม ๐๕.๐๕ น. เป็นต้นไป (ใช้เวลาสวดโดยไม่หยุด รวม ๒
 ชั่วโมง)

- เครื่องประกอบชุดสืบชะตาที่ทางวัดจัดเตรียมไว้ขึ้นตั้งประกอบด้วยของอย่างละ ๔,
 หมาก ๔, พลุ ๔, เทียน ๔ คู่, ธูป ๔ คู่, ดอกไม้ ๔, เงิน ๕บาท ๑ สลึง, ข้าวสาร, ฝ้ายขาวฝ้ายแดง, ต้นกล้วย
 ต้นอ้อย(ให้ความหมายว่าเกิดความงอกงามสดชื่น), ไม้งามความยาวเท่าศอกของผู้สืบชะตา, หมาก
 พลุ, ดุง (การตัดกระดาษแก้วให้เป็นรูปตุ๊กตา)เลือกสีประจำเทวดานพเคราะห์, ข้าวเปลือก ข้าวสาร,
 ผลไม้ส่วนใหญ่มักจะใช้มะพร้าว กล้วยทั้งดิบและสุก, กระจับอกน้ำ กระจับอกทราย ใช้กระจับอกไม้ไผ่
 โดยมีข้อแม้ว่า " น้ำอยู่บนปลาย ทรายอยู่ล่าง ", ด้ายสายสิญจน์, บาตรน้ำมนต์ (น้ำมนต์ประกอบด้วย
 ฝักส้มป่อยเผา แล้วห้ามเป่า นำไปแช่ในน้ำสะอาด) และที่สำคัญคือไม้ค้ำสลีจำนวน ๑๐๘ เล่ม

การสืบชะตาหลวงสะท้อนความเชื่อเพื่อให้มีบารมีพระพุทธเจ้ามาคุ้มครอง ทำให้มี
 กำลังใจเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้นเชื่อมั่นว่าจะสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ และสามารถพัฒนาคุณภาพ
 ชีวิตของตนได้ต่อไป และเชื่อว่าจะหายป่วยมีความสุขความเจริญ^{๓๗}

๓) พิธีกรรมขบวนแห่เครื่องหลวงนมัสการพระธาตุแช่แห้ง

๑. ขบวนแห่ ประกอบด้วย ขบวนแห่เครื่องหลวงประกอบด้วย : ชุดเครื่องนมัสการ
 หลวง(ฝ้ายไตร จีวร อังสะ) ฝ้ายหมพระธาตุหลวงและน้ำทิพย์หลวงทรงพระธาตุ (มาจากบ่อน้ำของ
 วัด ๕ วัด) และขบวนแห่เครื่องนมัสการของฝ่ายประชาชน ประกอบด้วย ขบวนแห่ของผู้สูงอายุ
 ขบวนแห่ของประชาชนในอำเภอภูเพียง ๕ ตำบล ขบวนกลองสะบัดชัย ขบวนกลองแวง ซอถ้อง
 นำน ขบวนหาบผลไม้ต่างๆ ขบวนแห่ดุงชัย ๑๒ ราศี ขบวนข้าราชการ ทหาร ตรวจ พ่อค้า
 ประชาชนทั่วไป เป็นต้น

๒. พิธีกรรม เริ่มเวลาประมาณ ๐๕.๐๕ น. โดยขบวนจะมีประชาชนทุกหมู่เหล่าและ
 ส่วนราชการหมจะไปตั้งที่สะพานพัฒนาภาคเหนือ แล้วเคลื่อนขบวนมาถึงพระธาตุแช่แห้ง

^{๓๗} สัมภาษณ์: พระครูสิริธรรมภาณี, เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

การแห่ขบวนเครื่องหลวงถวายสักการพระธาตุแช่แห้งสะท้อนความเชื่อว่าจะได้บุญกุศลสองต่อเพราะทำบุญกับพระธาตุแล้วยังได้ทำบุญถวายเป็นพระราชกุศลแก่สถาบันกษัตริย์ด้วย^{๓๘}

๔) พิธีกรรมการสวดมนต์หลวง

เป็นพิธีกรรมเจริญพระพุทธมนต์หลวง (สวดมนต์ต้น) และสวดเบิก ๑ ในพิธีจะมีพระสงฆ์สวดบทพุทธคุณทุกบทในตำราบทสวดมนต์ต้น โดยไม่หยุดใช้เวลา ๒ ชั่วโมง การสวดมนต์ต้นเป็นบทสวดครบทุกบทหรือครบสูตรในบทสวดจะมีทั้งการสวดคลอสิ่งไม่ได้ออกไปจากตัวบทสวดป้องกันสิ่งไม่ดีมิให้เข้าใกล้ตัว บทสวดรักษาสุขภาพร่างกาย บทสวดให้ชีวิตมีความเจริญ บทสวดอุทิศบุญกุศลให้เทวดา พระสงฆ์ที่สวดมนต์ต้นมีไม่มากนักและจะต้องมีพระจำนวน ๑๘ รูป^{๓๙} การสวดมนต์ต้นจะมีเฉพาะในพิธีบุญใหญ่ๆ หรือในสถานที่ที่คาดว่ามีความวิญญูณ เช่น งานนมัสการพระธาตุแช่แห้ง การปลุกเสกวัตถุมงคล การนั่งวิปัสสนากรรมฐานในป่าช้า เป็นต้น

- การนมัสการพระเจ้าอุ้มเมือง พระเจ้าล้านทอง พระเจ้าทันใจ พระพุทธไสยาสน์นมัสการได้ตลอดเวลา โดยใช้ รูป เทียน ดอกบัว นมัสการ

- พิธีไหว้พระเจ้าแสงเสื่อ เจ้าหลวงขาก่าน

- ไหว้ได้ตลอดเวลาโดยใช้ รูป เทียน ดอกบัว นมัสการ รูป หัวหมุดมี้ ไก่ต้ม

การสวดมนต์ต้นสะท้อนความเชื่อว่าการร่วมพิธีสวดมนต์ต้นจะได้รับแรงบุญมาก คำอธิฐานจะมีพลัง^{๔๐}

๕) การมีเทศน์มหาชาติ

การมีเทศน์มหาชาติในประเพณีนมัสการพระธาตุแช่แห้งทุกปีก็เพราะเป็นพิธีกรรมที่ทำสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณและผ่านมาหลายร้อยปีแล้ว จนกลายเป็นประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยทางภาคอีสานเรียกว่ามี “ประเพณีงานฮีต ๑๒” ซึ่งจะมีงานบุญพระเวศ แต่ทางจังหวัดน่านหรือจังหวัดที่เคยเป็นดินแดนในอาณาจักรล้านนามาก่อนเรียกว่า “ประเพณีงานเทศมหาชาติ”

^{๓๘} สัมภาษณ์ : พ่อสมบุญ, สุภานัน, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอภูเพียงจังหวัดน่าน, วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๓๙} สัมภาษณ์ : นางเกี้ยว ขัดเงางาม, นักท่องเที่ยว, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๔๐} สัมภาษณ์ : นายคำผาย นูปีง, ศิลปินแห่งชาติตำบลนาบึง ๒๕ มกราคม ๒๕๕๔.

ในงานประเพณีหกเป็งนมัสการพระธาตุแช่แห้งจะมีพิธีเทศน์มหาชาติ ครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ซึ่งเป็นบุญพิธีที่นิยมจัดให้มีกันมาแต่โบราณ^{๔๑} สันนิษฐานว่ามีมาแต่สมัยพญาเมืองเพระ ได้รับอิทธิพลจากกรุงสุโขทัยซึ่งกรุงสุโขทัยนิยมการเทศน์มหาชาติมากดังหลักฐานปรากฏตามความในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลักที่ ๓ หรือ “จารึกนครชุม” ซึ่งจารึกไว้ในสมัยพญาลิไท (พระมหาธรรมราชาที่ ๑) เมื่อ พ.ศ. ๑๕๐๐ ว่า “ธรรมเทศนา อันเป็นต้นว่า พระมหาชาติหากนสวดแลมิได้เลย”

งานเทศน์มหาชาตินี้เรื่องที่น่ามาใช้ในการเทศน์มหาชาตินั้น เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระเวสสันดร อันเป็นพระชาติสุดท้ายของพระบรมโพธิสัตว์ ก่อนที่จะมาประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายว่า พุทธศาสนิกชนชาวไทยตลอดจนประเทศใกล้เคียงนับถือกันมาแต่โบราณว่า เรื่องมหาเวสสันดรชาดก สำคัญกว่าชาดกอื่น ๆ ด้วยปรากฏว่ามีของพระโพธิสัตว์บริบูรณ์ในเรื่อง มหาเวสสันดรชาดกทั้ง ๑๐ อย่างคือ ๑. ทานบารมี ทรงบริจาคทรัพย์สิน ช้าง ม้า ราชรถ พระกุมารทั้งสองและพระมเหสี ๒. ศีลบารมี ทรงรักษาศีลอย่างเคร่งครัด ระหว่างทรงผนวชอยู่ ณ เขาวงกต ๓. เนกขัมมบารมี ทรงครองเพศบรรพชิตตลอดเวลาที่ประทับ ณ เขาวงกต ๔. ปัญญาบารมี ทรงบำเพ็ญภาวนามัยปัญญาตลอดเวลาที่ทรงผนวช ๕. วิริยบารมี ทรงปฏิบัติธรรมมิได้ย่อหย่อน ๖. สัจจบารมี ทรงล้นพระวาจาขอสองพระกุมารให้ชูชก เมื่อพระกุมารหลบหนี ก็ทรงติดตามมาให้ ๗. ขันติบารมี ทรงอดทนต่อความยากลำบากต่าง ๆ ขณะที่เดินทางมายังเขาวงกต และตลอดเวลาที่ประทับ ณ ที่นั้น แม้เมื่อทอดพระเนตร เห็นชูชกเจียนตีพระกุมารอย่างทารุณ พระองค์ก็ทรงข่มพระหฤทัยไว้ได้ ๘. เมตตาบารมี เมื่อพราหมณ์เมืองกสิงคราษฎร์ มาทูลขอช้างปัจจันตนาเคนทร์ เพราะเมืองกสิงคราษฎร์ฝนแล้ง ก็ทรงพระเมตตาประทานให้ และเมื่อชูชกมาทูลขอสองพระกุมาร โดยอ้างว่าตนได้รับความลำบากต่าง ๆ พระองค์ก็มีเมตตาประทานให้ด้วย ๙. อุเบกขาบารมี เมื่อเห็นสองกุมารถูกชูชกเจียนตี วิงวอนให้พระองค์ช่วยเหลือ พระองค์ก็ทรงบำเพ็ญอุเบกขา คือ ความวางเฉย เพราะทรงเห็นว่าได้ประทานเป็นสิริขาดแก่ชูชกไปแล้ว ๑๐. อธิษฐานบารมี ทรงตั้งมั่นที่จะบำเพ็ญบารมีเพื่อให้สำเร็จ โภธิญาณเบื้องต้น แม้จะมีอุปสรรคก็มีได้ทรงย่อท้อ จนพระอินทร์ต้องประทานความช่วยเหลือต่าง ๆ เพราะตระหนักในน้ำพระหฤทัยอันแน่วแน่ของพระองค์

^{๔๑} สัมภาษณ์ : นางวิไลรัตน์ สุทธะ, ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านหนองรัง อำเภอกูเพียงจังหวัดน่าน วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๕.

วัดพระธาตุแช่แห้ง จะจัดให้มีการเทศน์ ๒ ลักษณะ คือ

๑. มหาชาติประยุกต์ มีทั้งเทศน์ทำนองแหล่และบรรยาย เพื่อให้ผู้ฟังได้ประโยชน์ คือ ฟังรู้เรื่อง เข้าใจและได้สาระ ไม่่วงง่วนเบื่อหน่าย อีกทั้งประหยัดเวลาในการแสดง^๒

๒. มหาชาติทรงเครื่อง มี ๓ ลักษณะ คือ

- มีการปฐจา - วิสัชนา ถาม – ตอบ ในเนื้อเรื่องที่เทศน์
- มีการสมมุติหน้าที่ เช่น องค์โน้นเป็นพระเวสสันดร องค์นี้เป็นพระนางมัทรี
- ในเทศน์มีแหล่ทั้งแหล่นอก แหล่ใน มิใช่ว่าแต่ทำนองประจำกัณฑ์

การฟังเทศน์มหาชาติ สะท้อนความเชื่อว่า เมื่อได้ฟังเทศน์มหาชาติครบ ๑๓ กัณฑ์ จะได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ คือ ๑. เกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ๒. เกิดในโลกสวรรค์ ๓. ไม่ไปเกิดในนรก มีลาภ ยศ ๔. ความสุข ๕. บรรลุรรณนิพพานง่าย^๓

๖) พิธีกรรมการทอดผ้าป่าสามัคคี

พิธีการทอดผ้าป่าจะมีการจัดขึ้นในงานมณัสการพระธาตุแช่แห้ง วันสุดท้ายของงาน เวลาประมาณ ๐๘.๐๕ น. โดยมีประชาชนทุกตำบลในเขตอำเภอภูเพียงรวมทั้งหัววัดในเขตตำบลม่วงตึ๊ด จะจัดผ้าป่ามาร่วมพิธีในวันสุดท้ายของงานซึ่งประชาชนส่วนใหญ่จะมาร่วมปัจจัยต่างๆตามกลุ่มของตนแล้วแห่มาทานที่วัดพระธาตุแช่แห้งในงานประเพณีหกเป็งทุกปี

การถวายผ้าป่าสะท้อนความเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์มากจากการ“ให้”เพื่อทำนุบำรุงพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไปเพราะเป็นการทดแทน “คุณพระพุทธศาสนา” ที่เป็นสถาบันสำคัญสร้างประโยชน์ให้กับประชาชนมานาน^๔

๗) พิธีกรรมการเวียนเทียน

พิธีกรรมการเวียนเทียน ตรงกับวันมาฆบูชาเป็นวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ และเป็นวันสุดท้ายของงานประเพณีหกเป็งการเวียนเทียนเป็นการไประลึกถึงพระพุทธเจ้า เป็นการทำบุญในวันสำคัญซึ่งเป็นวันที่พระพุทธเจ้าแสดง “โอวาทปาฏิโมกข์” แก่เหล่าสาวกของพระองค์เพื่อนำไป

^๒ สัมภาษณ์: อาจารย์สมเจตน์ วิมลเกษม, วัฒนธรรมจังหวัดน่าน ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

^๓ สัมภาษณ์ : พระบุญยงค์ ปุณฺณธมฺโม, เลขานุการเจ้าตำบลน้ำแก่น, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔.

^๔ สัมภาษณ์ : พระครูตุนันท์นิวิธ, เจ้าคณะตำบลฝายแก้ว ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔.

สอนให้คน ทำดี ละความชั่ว ทำใจให้ผ่องใจ ก่อนไปเวียนเทียนต้องปฏิบัติ ดังนี้^{๔๕} อานน้าชำระร่างกายให้สะอาด ทำจิตใจให้เบิกบาน แต่งกายให้สุภาพ เตรียมเครื่องบูชาให้พร้อม เช่น ดอกไม้ รูปเทียน

พิธีกรรม ทางวัดจะจัดให้มีการเวียนเทียนในช่วงเย็นเวลาประมาณ ๑๘.๓๕ น. โดยจะมีการทำพิธีสวดบทแสดงความนอบน้อมต่อพระธาตุแล้วก็ไปเวียนรอบพระธาตุ โดยเวียนจากทางขวาไปทางซ้าย ๓ รอบ ในระหว่างเดินก็จะอธิฐานหรือสวดมนต์ตามที่แต่ละคนสะดวก

คติความเชื่อ ประชาชนเชื่อว่าการเวียนเทียนรอบพระธาตุเป็นการเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า จะทำให้จิตใจสบาย

การเวียนเทียน สะท้อนความเชื่อว่าเป็นการเข้าเฝ้าใกล้ชิดพระพุทธเจ้าจะได้รับบุญมาก และคำอธิษฐานขอพระจะทำให้ชีวิตมีความสำเร็จตามที่ตนตั้งใจ และการเวียนเทียนในงานมหกเป็งอันเป็นวันมาฆบูชาจะทำให้ระลึกถึงวันสำคัญทางศาสนาอีกวันหนึ่งคือ มีพระสงฆ์ที่เป็นพระอรหันต์ที่พระพุทธเจ้าบวชให้ จำนวน ๑๒๕๐ รูปมาประชุมพร้อมกัน โดยมีได้นัดหมายมาฟังโอวาทปาฏิโมกข์ในวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ คำ^{๔๖}

๘) พิธีกรรมการตีกลองแอวบูชาพระธาตุแช่แห้ง

การตีกลองบูชาพระธาตุแช่แห้ง ทำกันมาตั้งแต่อดีต พร้อมกับการเล่นซอด้วงน่าน^{๔๗} กลองแอวที่นำมาใช้ในงานนมัสการพระธาตุเป็นกลองที่มีลักษณะคล้ายกับกลองหลวงแต่ขนาดเล็กกว่า คือประมาณ ๑-๔ ของกลองหลวง จึงด้วยหนังข้างเดียว ตัวกลองทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ชิงชัน ไม้ประดู่ และไม้แดง เหตุที่เรียกกลองแอว (แอว เป็นภาษาเหนือ หมายถึง เอว) น่าจะเป็นเพราะเวลาตีต้องสะพายไว้ที่เอวและรูปทรงของกลองจะมีจุดคอดกั้วตรงกลางคล้ายแอว การตีก็จะประกอบเป็นคณะในคณะหนึ่งมีประมาณ ๔ – ๕ กลอง การตีกลองแอวบูชาพระธาตุแช่แห้งจะมีการแข่งขันกันด้วย เวลาที่จะเป็นช่วงย่ำค่ำเวลาประมาณ ๑๘.๐๕ – ๒๐.๐๕ นาฬิกา

วิธีการตีกลองบูชานั้นก่อนจะตีก็จะทำการ ดอกไม้ รูป เทียน ไปไหว้อธิฐาน แล้วก็มาไหว้ครูกลอง หลังจากนั้นก็จะทำการตีกลองบูชา

^{๔๕} สัมภาษณ์ : บุญมา อินเทพ ,นักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยว,อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๔๖} สัมภาษณ์ : พระครูวิบุรณ์นันทวัฒน์ ,เจ้าอาวาสม่วงตึ๊ดเจ้าคณะตำบลม่วงตึ๊ด จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๔๗} สัมภาษณ์ : สงบ อินเทพ ,นักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยว,อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๕.

คติความเชื่อ ชาวไทยล้านนาในอดีตนิยมฟังเสียงเทศน์ธรรมและทำบุญบูชาเสียงเทศน์ธรรมที่ไพเราะ ต่อมาจึงกลายเป็นการบูชาด้วยเสียง และเชื่อว่าจะทำตนเองมีเสียงพุดดี และมีชื่อเสียง^{๔๔} การตีกถอลงปฐา สะท้อนความเชื่อที่ว่าตนเองมีเสียงพุดดีคนเชื่อถือและมีชื่อเสียงและเป็นการสืบทอดคติความเชื่อของชาวไทยล้านนาที่นิยมบูชาเสียงเทศน์ของพระสงฆ์^{๔๕}

๕) พิธีกรรมการเลี้ยงผีเจ้าหลวงขาก่าน^{๕๐}

การจัดพิธีเลี้ยงผีเจ้าหลวงขาก่าน จัดขึ้นในวันที่ ๑ ของงานประเพณีหกเบ็ง ตรงกับวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๖ เหนือ ณ ศาลเจ้าหลวงขาก่าน วัดพระธาตุแช่แห้ง (ในสวนป่ารุกขชาติ) พิธีจะเริ่มตั้งแต่วันที่ ๐๕.๐๐ น. โดยมีบุคคลผู้มาร่วมพิธีประกอบด้วย พระครูวิสิฐนนทวุฒิเจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้งพร้อมพระภิกษุ สามเณร พราหมณ์ และ คณะข้าราชการ ประชาชน ได้นำเอาเครื่องเซ่นไหว้ เช่น หัวหมู ดอกไม้ รูปเทียน ผลไม้ รากไม้ เช่น อ้อย กล้วย มะพร้าว

เมื่อจัดเครื่องเซ่นไหว้เสร็จและผู้ร่วมพิธีมาพร้อมกันแล้ว ร่างทรงเจ้าหลวงขาก่านชื่อนางจันทร์แก้ว แก้วดี บ้านหน้ากอก อยู่ห่างจากวัดพระธาตุแช่แห้ง ๓ กิโลเมตร จะเชิญวิญญาณเจ้าหลวงขาก่านเข้าร่างทรง แล้ววิ่งด้วยเท้าเปล่ามา ณ ศาลเจ้าหลวงขาก่าน แล้วนั่งบนโต๊ะที่เตรียมไหว้ ต่อจากนั้นพราหมณ์จะสวดบทพราหมณ์จนจบ แล้วเจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้งจะนำจุดธูปไปปักที่เครื่องเซ่นไหว้ ส่วนผู้ร่วมพิธีคนอื่นๆ จะจุดธูปไหว้เจ้าหลวงขาก่านและร่างทรงพิธีกรรมจะใช้เวลาประมาณ ๒ ชั่วโมงจึงเสร็จ การไหว้เจ้าหลวงขาก่านสะท้อนความเชื่อที่มีความเชื่อต่อวิญญาณเจ้าเมืองเก่าจะให้ความคุ้มครอง ไม่มีภัยอันตรายใดๆ มาใกล้ได้^{๕๐}

^{๔๔} สัมภาษณ์ : ลาณีย์ ช่างเหล็ก, นักท่องเที่ยว, อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๔๕} สัมภาษณ์: นายเติง ปันทา, มรรคทายกวัดแช่แห้ง, อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๕๐} สัมภาษณ์ : พ่อสมบุญ สุกจิน, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน, วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๕๑} สัมภาษณ์: นายมงคล ยุตินันท์, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

๓.๖ ประเพณีพิธีกรรมอื่นๆ นอกเหนือจากงานนมัสการพระธาตุประจำปี (งานประเพณีหกเป็ง)

๓.๖.๑ ประเพณีงานเข้าพรรษาและออกพรรษาพิธีเข้าพรรษา

วันเข้าพรรษา วัดพระธาตุแช่แห้งจะจัดขึ้นระหว่างเดือน ๘ ถึงเดือน ๑๑ ของปี ทางจันทรคติทุกปีเป็นประเพณี วันเข้าพรรษาเริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เว้นปีใดเป็นปีอธิกมาสคือ เดือน ๘ มีสองหน วันเข้าพรรษาจะเริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำของเดือน ๘ หลัง

พิธีกรรมในวันเข้าพรรษา ทางวัดจะให้ประชาชนผู้ศรัทธาพระธาตุแช่แห้งได้ทำบุญตักบาตร ฟังธรรม ถวายเทียนจำนำพรรษา ผ้าอาบน้ำฝน นมัสการพระธาตุแช่แห้ง ด้วยเครื่องสักการบูชา อาทิ ดอกไม้ ธูปเทียน และถวายเครื่องใช้ประจำวันกับพระสงฆ์ เช่น สนู๋ แปรง ยาตี ฟัน ฯลฯ

ตอนเช้าวันเข้าพรรษา มีการทำบุญตักบาตร ตอนบ่ายก็มีเทศน์แสดงธรรม นุ่งชุดขาว ปฏิบัติธรรมนั่งสมาธิ และจะมีทุกวันพระในระหว่างเข้าพรรษา

วันออกพรรษา พิธีกรรมที่วัดพระธาตุแช่แห้งในวันออกพรรษาจะจัดในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ มีพิธีกรรมทำบุญตักบาตรฟังเทศน์ นมัสการพระธาตุแช่แห้ง การทำบุญวันเข้าพรรษาและออกพรรษาสะท้อนความเชื่อว่า การทำบุญในวันเข้าและออกพรรษา เป็นการสร้างบุญให้ทาน เสริมบารมีตนเอง เกิดความสบายใจ มีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิต เป็นการสะสมบุญเป็นที่พึ่งทั้งชาติ ปัจจุบันและภายหลังตาย^{๕๒}

๓.๖.๒ ประเพณีการทำบุญในวันวิสาขบูชา

วันวิสาขบูชาจะจัดในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ (ปีใดเป็นปีอธิกมาสคือเดือน ๘ มีสองหน ก็จะเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๗) เป็นวันวิสาขบูชาคือ วันที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ ตรึงกัน ทางวัดจะประกอบพิธีนมัสการพระธาตุแช่แห้ง ด้วยการทำบุญตักบาตร เทศน์ธรรม เดินบวชรอบพระธาตุแช่แห้ง เพื่อแสดงการระลึกถึงพระศาสนาและแสดงการนอบน้อมเคารพในพระบารมีและพระธรรมคำสอนที่ประชาชนได้เชื่อและน้อมนำมาปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งรุ่นบรรพบุรุษ พิธีการทำบุญจะเริ่มตั้งแต่เช้าโดยนำธูป เทียน ดอกไม้ ข้าว อาหาร สิ่งของไปถวายแด่พระสงฆ์ แล้วฟังธรรมและรับพรจากพระสงฆ์ และนั่งสมาธิตามที่ตนประสงค์ ปกติทุกปีจะมีประชาชนพา

^{๕๒} สัมภาษณ์: พระปลัดโสภณ สุขุมโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้งอำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน
๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

ครอบครัวยุคใหม่ทำบุญกันอย่างมาก และในช่วงเย็นจะมีการเวียน เช่นเดียวกับวันมาฆบูชาและอาสาฬหบูชา โดยมีคติความเชื่อว่า การได้มาทำบุญนมีสการพระธาตุแช่แห้งในวันวิสาขบูชาเป็นการเข้าเฝ้าใกล้ชิดพระพุทธเจ้าจะได้รับบุญมากและคำอธิษฐานขอพระจะทำให้ชีวิตมีความสำเร็จตามที่ตนตั้งใจ^{๕๓} การทำบุญวันวิสาขบูชาสะท้อนความเชื่อว่าจะได้รับบุญใหญ่ เพราะเป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ พุทธศาสนิกชนทั่วประเทศถือว่าเป็นงานบุญใหญ่ เมื่อทำแล้วจะทำให้จิตใจสบาย มีกำลังใจในการดำรงชีวิตต่อไป^{๕๔}

๓.๖.๓ ประเพณีการเดินขึ้นพระธาตุแช่แห้งของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน เพื่อต้อนรับนักศึกษาใหม่

ประเพณีการเดินขึ้นพระธาตุแช่แห้งของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีเพื่อให้นักศึกษาแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพระธาตุแช่แห้ง และตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา

พระครูวิสิฐนนทวุฒิ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้งกล่าวว่า ประเพณีการเดินขึ้นพระธาตุแช่แห้งของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน ได้สะท้อนถึงความเชื่อของนักศึกษาว่าพระธาตุแช่แห้งเป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดน่านในทางพระพุทธศาสนาอันเป็นสถาบัน หลักอันหนึ่งในสามสถาบันหลักของชาติที่นักศึกษามีความเคารพบูชา เป็นที่พึงพอใจและจะได้รับบุญมากเมื่อเดินมานมีสการองค์พระธาตุแช่แห้ง^{๕๕}

^{๕๓} สัมภาษณ์: พัชรินทร์ ศิริวงศ์, นักท่องเที่ยว, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๕๔} สัมภาษณ์: พระครูวิบุรณันท์, เจ้าอาวาสวัดเจ้าคณะตำบลม่วงตึ๊ด จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๕๕} สัมภาษณ์: พระครูวิสิฐนนทวุฒิ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๓๑ มกราคม ๒๕๕๔.

บทที่ ๔

วิเคราะห์คติความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้ง

พระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน เป็นโบราณสถานทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอันศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาพุทธที่ประชาชนไปนมัสการตามความเชื่อของตน โดยมีคติความเชื่อต่อพระธาตุแช่แห้งหลายมิติมุมมองที่หล่อหลอมเชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องกันอย่างแนบแน่นยากที่จะแยกแยะและมีมาแต่โบราณแล้วแสดงออกมาให้เห็นตามยุคตามสมัยจนถึงปัจจุบันและการนำคติความเชื่อต่อพระธาตุที่เป็นแบบง่ายๆ ไปดำเนินชีวิตเช่น กลัวบาป ไม่ทำชั่ว ทำความดี ระวังความโกรธ ความไม่ชอบใจ ที่เป็นไปไม่ตรงตามความพอใจหรือถูกใจตน ทำใจผ่องใส ปฏิบัติตามศีล ๕^๑ แก้ไขปัญหาประจำวันด้วยหลัก “อริยสัจ ๔” คือ ให้รู้ทุกข์ รู้เหตุที่แท้จริงแห่งทุกข์ แล้วหาทางดับทุกข์ ด้วยอริยมรรค ๘ รู้จักให้อภัย และเคารพบูชาผู้มีพระคุณเช่น บรรพบุรุษ บูชาเทพเทวดาที่อารักษ์พระธาตุ แสดงออกด้วยการนำเครื่องบูชา ดอกไม้ ธูป เทียน มานนมัสการพระธาตุ อธิษฐานขอพรให้ได้รับผลดีตามปรารถนา ขอให้หมั่นกำลังใจในการแก้ไข้ปัญหาพร้อมบริจาทรทรัพย์สิ่งของ แรงงาน ทำบุญ รวมถึงการจัดพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับพระธาตุแช่แห้ง เช่น พิธีกรรมในงานนมัสการพระธาตุแช่แห้งที่เรียกกันว่า “งานประเพณีหกเป็ง” หรือพิธีกรรมอื่นๆ เช่น งานวันเข้าพรรษา ออกพรรษา การประพาศปฏิบัติดังกล่าวทำให้ชีวิตดำเนินไปเรียบร้อยอย่างมีความสุขตามฐานะตามความรู้ความสามารถและบุญกรรมแห่งตนตามคติความเชื่อต่อพระธาตุแช่แห้งดังกล่าวข้างต้น

ประเด็นที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่าประชาชนได้แสดงออกมานบนพื้นฐานสอง ความเชื่อหลักคือ ๑. ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา ๒. ความเชื่อดั้งเดิมหรือไสยศาสตร์ (ความเชื่อดั้งเดิมแบ่งเป็นแบบเชื่อเกี่ยวกับเทพเทวดาวิญญาณหรือผีและความเชื่อตามลัทธิพราหมณ์ คือ อินทร์ พรหม เทพวายุ เทพอัคคี เทพปฐพี หรือแม่ธรณีฯ) สอดคล้องกับที่มีชื่อวิจัยเป็นเรื่องศึกษาวิจัยของ ผศ. มานพ นักการเรือน จาก มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

^๑ทวิ เขื่อนแก้ว, หนังสือสวดมนต์ฉบับภาคเหนือของพระสงฆ์, (ลำปาง : โรงพิมพ์ทวิชัย , ๒๕๔๓), หน้า ๒๓๗.

วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย^๒ ว่าในสังคมไทย พุทธศาสนากับไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก ดังคำกล่าวที่ว่า“พุทธกับไสยต้องอาศัยไปด้วยกัน” เพราะก่อนที่คนไทยจะนับถือลัทธิพราหมณ์และพระพุทธรูปศาสนาก็นับถือผี เชื่อเรื่องลี้ลับในธรรมชาติเช่น ฟ็องร็อง ฟ่าผ่า เจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ อยู่ก่อนแล้ว ต่อมารับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่เข้ามาในประเทศไทยทั้งก่อนและพร้อมกับศาสนาพุทธ กล่าวคือศาสนาพราหมณ์ เกิดในประเทศอินเดีย ก่อนพุทธศาสนา ประมาณ ๑,๐๐๐ ปี^๓ ขึ้นไป ช่วงนั้นพระพุทธเจ้าขณะที่ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ก็ได้ไปศึกษาคำสอนของศาสนาพราหมณ์กับอาฬารดาบ และอุททกะดาบสจนจบไตรเพท จบโยคะศาสนาพราหมณ์ ไม่มีองค์พระศาสดาผู้ก่อตั้งศาสนา แต่ก่อรูปขึ้นจากลัทธิบูชาธรรมชาติ และวิวัฒนาการเป็นลัทธิบูชาเทพเจ้าต่างๆ หลายองค์ซึ่งเป็นอยู่ในปัจจุบัน ทำให้ความเชื่อดังกล่าวผสมผสานกันอยู่ในองค์ประกอบของความเชื่อทั้งมิติของหลักคำสอนพิธีกรรมและการแสดงออกให้สอดคล้องกันจากอดีตถึงปัจจุบัน เรื่องดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม (Cultural Evolution Theory)^๔ ของจินดา มณีวงศ์ กล่าวว่าการเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแห่งหนึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากอดีต โดยปรับตัวตามยุคตามสมัย แต่คงพื้นฐานสาระความเชื่อไว้ จึงเป็นความเชื่อแบบ “ผสมผสาน” และเป็นมาอย่างยาวนาน ในที่นี้ ผู้วิจัยขอแนะนำคำนิยามศัพท์บางคำที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในบทนี้มากล่าวไว้พอสังเขปดังนี้

- วิเคราะห์^๕ คือ การใคร่ครวญ การแยกแยะออกเป็นส่วนๆ
- คติ^๖ หมายถึง การไป ความเป็นไป แบบอย่าง วิธี แนวทาง เรื่องราวของชาวบ้าน ที่เล่าสืบต่อกันมาปากต่อปากและประเพณีสืบกันต่อๆ มาหลายชั่วอายุคนในรูปคติความเชื่อ พิธีกรรมประเพณี
- ประเพณี หมายถึง แบบความคิด ความเชื่อ การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ สីลธรรมจารีต ระเบียบแบบแผนที่กระทำในโอกาสต่างๆ ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ สิ่งที่ปฏิบัติเชื่อดือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมาและยังมี อิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน^๗

^๒ ศ. มานพ นักการเรือน, ในพระราชูปถัมภ์, ความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๕๖), หน้า ๔๒.

^๓ จินดา มณีวงศ์, ทฤษฎีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม (Cultural Evolution Theory), (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนา, ๒๕๕๐), หน้า ๔๘.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

^๕ พจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทชัยเกษน์, ๒๕๔๓), หน้า ๔๘๘.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

^๗ ศ.คณัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๗๓.

- ความเชื่อ หมายถึง ความมั่นใจ การพึ่งพาอาศัย การไว้วางใจ ความเชื่อเป็นสัมผัสที่ช่วยให้รับรู้ถึงสิ่งที่มองไม่เห็น เช่น วิญญาณ เป็นความมั่นใจในสิ่งต่างๆ ที่ยังไม่เกิด^๕

- พิธีกรรม หมายถึง การบูชา^๕

ผู้วิจัยจึงเห็นว่า “คติความเชื่อตามประเพณี” จึงหมายถึง “วิธีการปฏิบัติตามความเชื่อของตนและสังคมที่ทำซ้ำๆ กันมานานอย่างต่อเนื่องจนเกิดระบบระเบียบปฏิบัติสืบต่อไปเรื่อยๆ โดยมีชื่อเรียกคล้ายคลึงกัน เช่น ถ้าเป็นความเชื่อที่อยู่ในใจ เรียกว่า คติทางวัฒนธรรมความเชื่อ หากเป็นการทำพิธีกรรมก็เรียกว่า “คติความเชื่อประเพณีพิธีกรรม” หากเป็นการการณมัสการ ก็เรียกว่า “คติความเชื่อการณมัสการ” การประกอบพิธีกรรมเป็นบทบาทหนึ่งที่คนแสดงออกมาตามความเชื่อเหมือนกับคนที่มียุทธศาสตร์แสดงออกของแพทย์ก็คือ การรักษาคนป่วย เป็นต้น

คำว่า “วิเคราะห์คติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้งจังหวัดน่าน” จึงมีนัยแห่งความหมายว่าเป็น “การใคร่ครวญ แยกแยะ ความเชื่อที่อยู่ในใจของประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้ง ให้ออกมาเป็นส่วนๆ ว่าความเชื่อดังกล่าว มีมูลฐานมาจากความเชื่อใดหรือสิ่งใดมีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างไรและจัดเป็นความเชื่อแบบไหน”

๔.๑ ความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้งตามหลักศาสนาพุทธ

๔.๑.๑ ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา

ตามหลักฐานที่เก็บรวบรวมจากภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์พระเดชพระคุณพระธรรมนันทโสภณ เจ้าคณะจังหวัดน่าน^๖ และนายสมบูรณ์ สุภาจิน ปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน^๗ ปรากฏตามแบบสัมภาษณ์ในภาคผนวกซึ่ง ได้กล่าวถึงเหตุผลที่ทั้งสองท่านมีความเชื่อต่อหลักของพระพุทธศาสนา โดยมีเหตุผลตรงตามพยานหลักฐานที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตฺโต) เขียนไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมและของท่านแสง จันทร์งาม

^๕ สมเจตน์ วิมลเกษม, ประเพณีพิธีกรรมของชาวพุทธ, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์สุรพล, ๒๕๕๓), หน้า ๓๓.

^๖ พจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัย บริษัทซียูเคชั่น, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๓๘๓.

^๗ สัมภาษณ์ : พระธรรมนันทโสภณ, เจ้าคณะจังหวัดน่าน, วัดช้างค้ำวรวิหาร, อำเภอเมือง จังหวัดน่าน, ๒๐ มกราคม, ๒๕๕๔.

^๘ สัมภาษณ์ : นายสมบูรณ์, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๓๑ มกราคม ๒๕๕๔.

เรื่อง อริยสัจ ๔ นี้ มีความเห็นสรุปสอดคล้องตรงกันว่ามีความเชื่อต่อศาสนาพุทธก็เพราะเชื่อในหลักคำสอน เชื่อในองค์ประกอบอื่นๆ ของพระพุทธศาสนา เช่น พระธาตุแห่งหนึ่งที่ภายในประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและถือเป็นพุทธสถานที่จัดเป็นสังเวชนียสถานให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรม คำสอนของพระองค์ คือ สอนให้ทำดี ละความชั่ว ทำใจให้ผ่องใส^{๑๒} เพื่อความพ้นทุกข์ในชาติปัจจุบันและชาติหน้า โดยมีหลักปฏิบัติตามหลักอริยสัจ ๔ (หัวใจพระพุทธศาสนา)^{๑๓} และมรรค ๘ (มรรค แปลว่า ทางเดินของใจ เป็นการเดินหนีจากความทุกข์ไปสู่ความเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ซึ่งมนุษย์หลงยึดถือและประกอบขึ้นใต้นด้วย “อำนาจของอวิชชา”การใช้มรรคแปดต้องใช้อย่างถูกวิธีคือใช้ร่วมกันทั้ง ๘ ประการ ดุด้ายเส้นเล็กๆ ๘ เส้นที่นำมาพันรวมกันเป็นเส้นใหญ่ที่มีความเหนียวกว่าด้ายเส้นเล็กๆ เส้นเดียว ด้ายที่พันกันเป็นเสมือนองค์แปด คือ

๑. สัมมาทิฐิ คือ ความเข้าใจถูกต้อง
๒. สัมมาสังกัปปะ คือ ความใส่ใจถูกต้อง
๓. สัมมาวาจา คือ การพูดจาถูกต้อง
๔. สัมมากัมมันตะ คือ การกระทำถูกต้อง
๕. สัมมาอาชีวะ คือ การดำรงชีพถูกต้อง
๖. สัมมาวายามะ คือ ความพากเพียรถูกต้อง
๗. สัมมาสติ คือ การระลึกประจําใจถูกต้อง
๘. สัมมาสมาธิ คือ การตั้งใจมั่นถูกต้อง

การปฏิบัติธรรมทุกขั้นตอนต้องประสานเชื่อมโยงอาศัยกันและกันเมื่อรวม “มรรคองค์แปด” เข้าด้วยกันแล้วเหลือเพียง ๓ ประการคือ “ศีล - สมาธิ - ปัญญา” อันเป็นเครื่องมือที่พระพุทธเจ้าค้นพบเพื่อให้มนุษย์ได้นำไปใช้ปฏิบัติเข้าสู่ทางแห่งความสุขทั้งชาตินี้และชาติหน้า เนื่องจากประชาชนคนไทยมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่ พ.ศ.๒๑๕^{๑๔} เมื่อครั้งคณะธรรมทูตสายที่ ๘ จากอินเดียนำศาสนาพุทธมาเผยแผ่ที่จังหวัดนครปฐม^{๑๕} และพุทธศาสนาได้

^{๑๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๔.

^{๑๓}แสง จันทร์งาม, อริยสัจ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

^{๑๔}คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิชาประวัติพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘๐.

^{๑๕}คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิชาประวัติพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘๓.

เจริญรุ่งเรืองจนถึงปัจจุบันจึงทำให้ประชาชนไทยมีความเชื่อตามหลักคำสอนข้างต้นอย่างแนบแน่นตั้งแต่เกิดโดยผ่านกระบวนการอบรมจากพ่อแม่ปู่ย่าตายายหรือสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และจากประสบการณ์ทุกวัน จึงทำให้มีความเชื่อต่อพระธาตุ เช่น พระธาตุแช่แห้ง สอดคล้องงานวิจัยของ นวราช ฌ ปากน้ำ เรื่อง สถูปเจดีย์ ว่าคนไทยบูชาพระธาตุเจดีย์มาก^{๑๖} การเผยแพร่หลักคำสอนทางพุทธศาสนาก็มีการสอนในหลากหลายวิธีและหลายประเด็นอาทิสอนแบบเทศนาในโอกาสต่างๆ สอนแบบบรรยายในสถาบันศึกษาของพระสงฆ์ สถาบันการศึกษาทั่วไปสอนด้วยการปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ หรือผ่านตำราพุทธศาสนาซึ่งสาระสำคัญในเนื้อหาที่สอนได้อย่างมาจากแหล่งเดียวกันคือ “พระไตรปิฎกมีเรื่อง “พระวินัยปิฎก

พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก” และมีวรรณกรรมบาลีทางพุทธศาสนาหลายเรื่องที่จะอธิบายเกี่ยวกับ กรรม ผลบุญ ผลบาป นรก สวรรค์ วิญญาณที่อยู่ในรูปโอปาติกะ เช่น สัตว์นรก มนุษย์บางพวก เปรตบางพวก^{๑๗} และจากหลักฐานการสัมภาษณ์ นายเตียง ปันทามรรคทายก วัดพระธาตุแช่แห้ง เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔ ปรากฏตามท้ายภาคผนวกว่า ผู้สัมภาษณ์และประชาชนบ้านหนองเต่า บ้านแช่แห้งซึ่งตั้งอยู่ติดวัดพระธาตุแช่แห้ง^{๑๘} ได้เห็นคนที่เป็อดีตเจ้าอาวาสของวัดหนึ่งในเขตอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ได้นำแผ่นทองที่ติดรอบฐานพระธาตุไปขายได้ลาสิกขาและมีครอบครัวต่อมาภรรยาได้คลอดบุตรออกมาเป็นลูกกรอกน้ำหนักประมาณ ๑ กิโลกรัม มีผิวหนังเหมือนลูกน้ำร้อนลวก และมีชีวิตได้ประมาณหนึ่งเดือนก็เสียชีวิต ประชาชนในหมู่บ้านและผู้ให้สัมภาษณ์เชื่อว่าเป็นผลบาปจากการนำแผ่นรอบพระธาตุไปขาย และปัจจุบันยังมีพยานบุคคลที่เชื่อเรื่องดังกล่าวอีกจำนวนมาก หลักฐานที่ได้จากการสัมภาษณ์ดังกล่าวตรงตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า “กัลยาณิ กัลยาณัง บาปะการี ปาปะกัง บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น “ผู้ทำความดี ย่อมได้ผลความดี ผู้ทำความชั่ว ย่อมได้รับผลความชั่ว”^{๑๙} ประชาชนมีความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนาในเรื่องของบาปกรรมเป็นอย่างมาก ปรากฏตามหลักฐานการสัมภาษณ์พระครูวิบุรณ์นันทวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดม่วงตึ๊ด เจ้าคณะตำบลม่วงตึ๊ด จังหวัดน่านซึ่งท่านได้ให้สัมภาษณ์สอดคล้องเรื่อง “กรรม” ในทางพุทธศาสนาว่ามีอิทธิต่อคน

^{๑๖} นวราช ฌ ปากน้ำ, ความเป็นมาสถูปเจดีย์ในสยามประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์พลชัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

^{๑๗} สัมภาษณ์: นายเตียง ปันทามรรคทายกวัดแช่แห้ง, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๘} สัมภาษณ์พระครูวิบุรณ์นันทวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดม่วงตึ๊ดเจ้าคณะตำบลม่วงตึ๊ด จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔

^{๑๙} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), หน้า ๖๕.

ไทยส่วนมากซึ่งเรื่องกรรมตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์^{๒๐} แปลว่า กุศลกรรมและอกุศลกรรม คือ การทำความดี – ความชั่ว แล้วเราก็เป็นผู้รับผล ดังปรากฏในบทคาถาบาลีของพระพุทธเจ้าว่า กัมมัสสะโกมหิ กัมมะทายาโท กัมมะโยนิ กัมมะพันธุ กัมมะปฏิสะระโน เราเกิดมาเพราะกรรม (การกระทำของตนเอง) ทำให้เกิด เมื่อเกิดมาก็ต้องรับผลกรรมที่ตามมา และอนาคตเราก็ต้องเดินหรือเป็นไปตามกรรมเก่า และหรือกรรมที่ทำไมในชาติหนึ่งประกอบกันไป^{๒๑} และยังปรากฏในหลักธรรม “ปัจจุสมุปบาท- กาวการณเกิดของธรรมทั้งหลาย เช่น ธรรมชาติของการเกิดของคน เกิดมาได้ด้วยเหตุ ปัจจัยหลายอย่างที่อาศัยกันและกันจึงเกิดธรรมชาติตามตัวอย่าง”^{๒๒}

พระธาตุแช่แห้งเป็นองค์ประกอบสำคัญในพระพุทธศาสนา จึงเป็นมูลฐานสำคัญ ความเชื่อและเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนคนไทยต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น พระสงฆ์ วัด โบสถ์ วิหาร โดยเฉพาะพระธาตุ ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ อาทิ พระธาตุแช่แห้ง มานานหลายร้อยปี อาศัยเหตุและผลดังกล่าวข้างต้นประชาชน โดยเฉพาะชาวน่านซึ่งมีความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมจึงเคารพบูชาพระธาตุแช่แห้งที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ นอกจากนั้นตามหลักฐานการสัมภาษณ์ นายบุญมา อินเทพ อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน นายสงบ อินเทพ อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน นางเกี้ยว ชัดนางาม อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ได้ตอบแบบสัมภาษณ์ว่าประชาชนจังหวัดน่านยังมีความผูกพันและอยู่ใกล้ชิดกับพระธาตุแช่แห้ง เพราะพระธาตุแช่แห้งมีประวัติศาสตร์ด้านพระพุทธศาสนาแล้วยังเชื่อมโยงกับการสร้างเมืองน่าน ซึ่งตั้งอยู่ในสถานที่ที่เป็นมงคล เพราะตั้งอยู่ในที่เนินสูงเด่น ใกล้เคียงน้ำจึงถูกลักษณะพุทธมงคลสถาน ตรงตามหลักศาสนาพราหมณ์เพราะ ถือว่าสถานที่ใดเด่น ใกล้ความชุ่มเย็น(แม่น้ำ) มีทางเข้าออกสะดวก (พระธาตุแช่แห้ง มีทางเข้าถึงสะดวก) จะมีโชคลาภ นอกจาก

ประชาชนจะมีความเชื่อต่อพระธาตุแช่แห้งตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนาแล้วยังมีความเชื่อในอานุภาพของพระบรมสารีริกธาตุด้วยดังปรากฏตามงานวิจัยของ พระมหาชัย ธีระปภาโส (บุญเกลี้ยง)^{๒๓} และพระเถระที่ให้สัมภาษณ์ว่าชาวจังหวัดน่าน^{๒๔} ส่วนใหญ่มีคติความเชื่อต่อพระธาตุแช่แห้งแบบอาศัยเหตุและผลตามหลักกรรมและเข้าใจหลักคำสอนด้วยสติปัญญา

^{๒๐} ทวี เชื้อนแก้ว, ป.ธ. ๗, หนังสืออรรถมนต์ฉบับภาคเหนือ, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๔๐.

^{๒๑} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๓๐๑.

^{๒๒} สุรเดช มตินา, หนังสือพิธีพราหมณ์, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๒.

มีการปฏิบัติตามแนวคำสอนของพระพุทธศาสนาประชาชนมีความเชื่อต่ออำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุแห่งมานานแล้วสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยต่อไปนี้

พระมหามนตรี วัลลโภ (เปี่ยมสุข)^{๒๕} ศึกษาวิจัยเรื่อง อิทธิพลวัตถุมงคลที่มีต่อสังคมไทยที่พบว่า คนไทยที่เป็นชาวพุทธมีความเชื่อในวัตถุมงคลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะวัตถุมงคลที่พระสงฆ์ปลุกเสก

วิโรจน์ นาคชาตรี^{๒๖} วิจัยเรื่อง“ความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพุทธศาสนาและการอัศจรรย์ในคริสตศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดปากน้ำ และคริสตจักรใจสมาน” สรุปว่า การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า ก่อนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั้น เป็นการแสดงออกเรียกว่า “บุญญาภินิหาร” ขณะการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นการค้นพบถึงเหตุที่ทำให้รู้ถึงความจริงของสรรพชีวิต และพบอริยตัง ๔ ภายหลังการตรัสรู้ พระพุทธเจ้าทรงใช้บุญญาภินิหารหรืออิทธิปาฏิหาริย์ เพื่อการประกาศศาสนาและชี้ทางพ้นทุกข์ให้แก่มวลมนุษย์

การศึกษากาสนาม พบว่าพุทธศาสนิกชนเชื่อในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกค่อนข้างมาก การค้นพบที่น่าสนใจสำหรับพระพุทธศาสนาในประการสำคัญคือ พระสงฆ์ในปัจจุบันสร้างพระเครื่องรวมทั้งรูปของพระสงฆ์ที่เป็นที่เคารพนับถือ โดยนำเอาอำนาจพระพุทธรูป อำนาจจิตจากการปฏิบัติกรรมฐานมาบรรจุไว้ เพื่อเป็นสื่อในการแสดงอิทธิพลปาฏิหาริย์

^{๒๕}พระมหาชัย ธีรปภาโส (บุญเกลี้ยง) การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๒.

^{๒๔}สัมภาษณ์: พระธรรมนันทโสภณ เจ้าคณะจังหวัดน่าน วัดช้างค้ำวรวิหาร, อำเภอเมือง จังหวัดน่าน, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๒๕}พระมหามนตรี วัลลโภ (เปี่ยมสุข), อิทธิพลของวัตถุมงคลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒.

^{๒๖}วิโรจน์ นาคชาตรี, ความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพุทธศาสนาและการอัศจรรย์คริสตศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดปากน้ำ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑.

๔.๑.๒ ความเชื่อเรื่องพระธาตุปีเกิด (ชุธาตุ)

ความเชื่อเรื่องพระธาตุปีเกิด (ชุธาตุ) มีข้อมูลที่ผู้วิจัยได้เก็บหลักฐานด้วยตนเองจากการ สัมภาษณ์นางเกี้ยว ขัดเงางาม นักท่องเที่ยว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน^{๒๖}ว่าผู้สัมภาษณ์มีความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุประจำปีเกิดมาแต่โบราณว่า หากได้ไปนมัสการองค์พระธาตุประจำปีเกิดที่ตรงกับปีเกิดของตนเองแล้วจะได้รับอานิสงส์จากองค์พระธาตุประจำปีเกิดมากและทำให้ชีวิตครอบครัวมีความสุขความเจริญมีหน้าที่การงานที่รุ่งเรืองและ พระธาตุแช่แห้งเป็นพระธาตุประจำปีเกิดของคนเกิดปีเถาะหรือเกิดปีกระต่าย ผู้สัมภาษณ์มีลูกหลานหลายคนที่เกิดปีกระต่าย ได้ลูกหลานมานมัสการพระธาตุแช่แห้ง ทุกปี

๔.๒ ความเชื่อต่อพระธาตุแช่แห้งตามความเชื่อดั้งเดิมหรือไสยศาสตร์แบ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม คือ ความเชื่อผีเจ้าหลวงขาก่าน และ ศาสนาพราหมณ์

๔.๒.๑ ความเชื่อผีเจ้าหลวงขาก่าน

แม้ความเชื่อในทางศาสนาและความเชื่อเรื่องผีไม่มีหลักฐานยืนยันแบบเชิงวิจิตรวิทยาศาสตร์เช่น การพิสูจน์ การรับรองที่ชัดเจนของสถาบันใดหรือมีหลักฐานรับรองทางเอกสาร ทางวัตถุขานก็ตาม แต่มีหลักฐานบ่งชี้ว่ามีคนเชื่อตามหลักศาสนาและเชื่อในเรื่องผีจำนวนมากซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และเรื่องความเชื่อผีของคนสมัยดั้งเดิมที่สืบทอดมาถึงปัจจุบันเช่นเดียวกับความเชื่อของประชาชนที่มีต่อเจ้าหลวงขาก่านที่มีพฤติกรรมของคนที่เชื่อในเจ้าหลวงขาก่านได้แสดงออกมาเป็นการกระทำตามความเชื่อมาแต่โบราณกาลถึงปัจจุบันก็คือ การสร้างรูปปั้นของเจ้าหลวงขาก่าน (เห็นเป็นวัตถุ) การสร้างศาลเจ้าหลวงขาก่าน (เห็นเป็นวัตถุ) การทำพิธีกรรมต่อเจ้าหลวงขาก่าน (เป็นพฤติกรรมแสดงออกให้เห็นเป็นในรูปพิธีกรรม ซึ่งกล่าวในบทที่ ๓ แล้ว)

เรื่องเจ้าหลวงขาก่านนั้น ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในหัวข้อเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองน่านว่าถึงเจ้าหลวงขาก่าน อดีตเป็นเจ้าเมืองน่านและเป็นผู้ค้นพบองค์พระธาตุเจดีย์ที่ประดิษฐานอยู่บนดอยภูเพียงแช่แห้งที่อยู่ในจอมปลวกขนาดใหญ่และได้บูรณปฏิสังขรณ์เป็นครั้งแรก ต่อมาเมื่อมีงานนมัสการองค์พระธาตุแช่แห้งทุกปีก็จะมีประเพณีเลี้ยงผีเจ้าหลวงขาก่านเพื่อแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษที่มีพระคุณกับวัดกับบ้านเมืองเพื่อให้ท่านดูแลและปกป้องรักษาคุ้มครองให้

^{๒๖} สัมภาษณ์นางเกี้ยว ขัดเงางาม นักท่องเที่ยว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

อยู่ร่วมเย็นเป็นสุขต่อไปตามความเชื่อเรื่องของผีที่มีวิญญาณคุ้มครองประชาชนหรือคนมาเลี้ยงผีเจ้าหลวงขอก่านได้ ประเพณีเลี้ยงผีเจ้าหลวงขาก่านจึงเป็นความเชื่อที่เชื่อมโยงกับความเชื่อในเรื่องพระธาตุแช่แห้ง และความเชื่อเรื่องเจ้าหลวงขาก่านเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผี

ความเห็นของผู้วิจัยข้างต้น ได้กล่าวตามข้อมูลที่เก็บได้จากภาคการสัมภาษณ์และสอดคล้องกับงานการค้นคว้าทางเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ปรากฏหลักฐานต่อไปนี้

สัมภาษณ์ พระครูคุณนันทนิวิธ เจ้าคณะตำบลฝายแก้ว ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง^{๒๘} จังหวัดน่าน พระครูวิบุรณันท์วัฒน์ เจ้าอาวาสม่วงตึ๊ด เจ้าคณะตำบลม่วงตึ๊ด จังหวัดน่าน^{๒๙} นายสมบุรณ์ สุภาจิน ปรากฏชาวบ้าน ตำบลหนองเต่า อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน^{๓๐} ซึ่งมีความเชื่อเรื่องเจ้าหลวงขาก่านและเข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผีเจ้าหลวงขาก่านทุกปี โดยเฉพาะพระครูคุณนันทนิวิธ ท่านกล่าวว่า แม้ทางพระพุทธศาสนาได้สอนเรื่องให้เชื่อผีโดยตรง แต่เป็นความเชื่อบรรพบุรุษ และในพระไตรปิฎกก็กล่าวถึงเรื่องวิญญาณ เรื่อง เปรต ปรากฏเป็นหลักฐานเอกสารบันทึกคำตอบตามแบบสอบถามท้ายภาคผนวก

นอกจากนั้น ความเชื่อเกี่ยวกับ “ผี” ของประชาชน รศ.คณีย์ ไชยโยธา ยังกล่าวในหนังสือเรื่อง “ลัทธิ ศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมท้องถิ่น” ว่า^{๓๑} ความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทย ก่อนมีพระพุทธศาสนาและลัทธิพราหมณ์(หมายรวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนเผ่าในชาวจังหวัดน่าน เช่น ชนพื้นเมือง ชนเผ่าลัวะ ขมุ ผิดองเหลือง) มีความเชื่อในธรรมชาติ เช่น ฟ้า ป่า ขุนเขา วิญญาณ สิ่งลึกลับ เทพธิดา โดยเชื่อว่า ในฟ้า ผู้บันดาลฟ้าร้อง ฟ้าผ่าคือผีฟ้า ผีป่า ผีแห่งขุนเขา แม่คงคาแม่น้ำ นางไม้ต้น ผีไร่ ผีเรือน ผีบ้าน ผีกะ ผีเปรต ผีปู่ย่าตายาย หรือผีในสิ่งธรรมชาติอื่น ความเชื่อดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต เช่น พิธีการแต่งงาน ประเพณีการผัดผี การเซ่นไหว้ผีก่อนออกเดินทาง การใช้ยาผีบอก ความเชื่อเหล่านี้แสดงออกมาโดยการทำพิธีกรรมต่างๆ และ ยังมีให้เห็นในปัจจุบัน เช่น การสวดถอนบ้าน เรือน แม่แต่วิหาร หรือ กุฎิ

^{๒๘} สัมภาษณ์ : พระครูคุณนันทนิวิธ,เจ้าคณะตำบลฝายแก้ว ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๒๙} สัมภาษณ์:พระครูวิบุรณันท์วัฒน์,เจ้าอาวาสม่วงตึ๊ดเจ้าคณะตำบลม่วงตึ๊ด จังหวัดน่าน, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๓๐} สัมภาษณ์ : นายสมบุรณ์ สุภาจิน,นักปราชญ์ชาวบ้านหนองเต่า อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน,๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๓๑}รศ.คณีย์ ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมท้องถิ่น, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘) หน้า ๓ – ๑๕.

พระสงฆ์ ก็ต้องมีพิธีกรรมสวดถอนและใช้เครื่องเช่นผี เรียกว่า สะตง(กระทง)^{๒๒} สวดถอน ปัจจุบันยังเห็น คุ้มผีไว้ คุ้มผีนา ศาลผีต่างๆ ตามข้างทางอยู่ทั่วไป

ความเชื่อเรื่องผี ตามความหมายของลัทธิพราหมณ์ก็คือความเชื่อทางไสยศาสตร์ อันเป็นศาสตร์ที่มีอิทธิพลมากที่สุดศาสตร์หนึ่งและในอดีตที่มหาวิทยาลัยยาลันทาในประเทศอินเดียก็มีการสอนวิชา “ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์” และมีบันทึกในประวัติศาสตร์กฎหมายไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรมว่าประมาณ พ.ศ.๒๑๖๘ ทรงให้จัดตั้งกระทรวงแพทยาคม เพื่อชำระคดีผู้กระทำผิดเกี่ยวกับคุณไสย เสน่ห์ยาแฝด ฝังรูปด้วยวิทยาคม กฎหมายบัญญัติลงโทษผู้กระทำผิดในการใช้คุณไสยและวิทยาคมทำร้ายผู้อื่นทางอาญา กระทรวงนี้มีผู้เชี่ยวชาญทางวิทยาคมเป็นตุลาการ มีหน้าที่สอบสวนพิจารณาโทษผู้กระทำผิดเกี่ยวกับการกระทำทางไสยศาสตร์เรื่องคุณไสยโดยเฉพาะ ในหนังสือวรรณกรรมต่าง ๆ มีการกล่าวถึงเรื่องทางไสยศาสตร์อยู่มากมาย แม้ว่าจะเป็นความเกินเลยของจินตนาการมนุษย์ แต่ก็มีเค้ามูลที่มาจากความเป็นจริง ประเพณี และวิถีปฏิบัติของผู้คนในสมัยนั้น เสภาขุนช้างขุนแผนเป็นวรรณกรรมที่มีเรื่องราวเหล่านี้มากที่สุดเรื่องหนึ่งในสังคมไทย พระพุทธศาสนากับไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกความเชื่อดั้งเดิมของประชาชนไทยจึงค่อยๆ ผสมกลมกลืน ไปด้วยกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอย่างยาวนานต่อเนื่องถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้พิจารณาข้อมูลต่างๆ แล้วพบว่า “สิ่งที่เป็นมูลฐานความเชื่อของพระพุทธศาสนาและมูลฐานความเชื่อเรื่องผี” ก็คือ “ธรรมชาติ” พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบธรรมชาติหรือ “ธรรมะ” ส่วนความเชื่อดั้งเดิม ก็เชื่อในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจาก “ธรรมชาติ” และศาสนาพราหมณ์ก็มีมูลฐานมาจาก “ธรรมชาติ”

ความเชื่อดั้งเดิมของประชาชนที่เกี่ยวกับพระธาตุแช่แห้ง เช่น พิธีกรรมการนำน้ำทิพย์ในบ่อน้ำทิพย์ไปทรงพระธาตุแช่แห้ง พิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ ต่อชะตา(สืบชะตา) การไหว้เจ้าขาก่าน เจ้าพ่อพระเจ้าแสงเสื่อ ดังที่กล่าวข้างต้นแล้ว

สมพงษ์ ฉวนแม เป็นประชาชนที่มานมัสการพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน ได้กล่าวถึงความเชื่อตนเองว่าเมื่ออธิฐานขอพรจากพระธาตุแล้วก็จะขอความสำเร็จ^{๒๓} จากเทพดา จากวิญญูณบรรพบุรุษที่รักษาพระธาตุด้วย ค.ต.ประจักษ์ ศรีแจ่ม : สัมภาษณ์ให้ความเห็นว่า

^{๒๒} สัมภาษณ์ : เมธา สมสง่า, นักท่องเที่ยว, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๒๓} สัมภาษณ์: สมพงษ์ ฉวนแม, นักท่องเที่ยว, ตำบลน้ำแก่น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

ความเชื่อในพิธีกรรมต่างๆ^{๓๔} ที่เกี่ยวกับพระธาตุแช่แห้งของชาวน่าน เป็นความเชื่อที่ผูกพันผสมผสานระหว่างพุทธศาสนาและเทพคา วิทยุญาณของภูตผี ซึ่งชาวน่านในอดีตมีความเชื่อและมีพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งดังกล่าวมาแล้ว

อาจารย์เดช ปันแก้ว: สัมภาษณ์ให้ความเห็นว่าประชาชนชาวน่าน^{๓๕} นิยมเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ ของจังหวัดน่าน โดยเฉพาะงานหกเป็ง น่าจะมาจากความเชื่อว่าการเข้าร่วมพิธีกรรมที่มีพระธาตุแช่แห้ง และเชื่ออำนาจจากเทพคา วิทยุญาณต่างๆ ที่อยู่รอบพระธาตุ และพระครูสิริธรรมภานีย์ เจ้าคณะอำเภอเมืองน่าน^{๓๖} พระบุญเลิศ ชยธมโม เจ้าอาวาสวัดทำน่าว^{๓๗}

พระบุญยงค์ ปุณฺณธมโม ให้ความสอดคล้องกันว่าคน^{๓๘} จังหวัดน่านผูกพันกับความเชื่อดั้งเดิม(ผี) มานานแม้สังคมและวิทยาศาสตร์จะเจริญเพียงใด ความเชื่อดั้งเดิมก็ไม่มีวันหายไป ได้สอดคล้องกับบทความของ ศรีศักดิ์ วิไลโกดม เรื่อง การนับถือผีของคนไทย^{๓๙} เป็นวัฒนธรรมมาช้านาน และมีผลกระทบต่อภาวะสังคมไทยและจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องต่อวิถีชีวิตของคนไทยแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑) เจ้าพ่อใช้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์พวกเทพเจ้าตามศาสนาพุทธและฮินดู เช่น ท้าวมหาพรหม เจ้าพ่อพระยาแล เจ้าพ่อขาก่าน เป็นต้น ประชาชนได้สร้างสถานที่สักการบูชา เช่น ไหว้ เพื่อขอความช่วยเหลือ เป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจ^{๔๐}

๒) หลักเมือง เป็นคติความเชื่อของคนไทยว่าเมื่อสร้างบ้านต้องอาศัยผีหลักบ้านหลักเมือง เพื่อดูแลรักษา ให้มีความเจริญรุ่งเรือง และสงบสุข จึงปรากฏมีศาลหลักเมืองตามจังหวัดต่างๆ

^{๓๔} สัมภาษณ์: ด.ต.ประจักษ์ ศรีแจ่ม , นักท่องเที่ยว, ตำบลน้ำแก่น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

^{๓๕} สัมภาษณ์: อาจารย์เดช ปันแก้ว , นักปราชญ์, ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๖} สัมภาษณ์: พระครูสิริธรรมภานีย์ เจ้าคณะอำเภอเมือง, อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๗} สัมภาษณ์: พระบุญเลิศ ชยธมโม, เจ้าอาวาสวัดทำน่าว, ต.ทำน่าว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๘} สัมภาษณ์: พระบุญยงค์ ปุณฺณธมโม, เลขาเจ้าคณะตำบลฝายแก้ว, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

^{๓๙} ศรีศักดิ์ วิไลโกดม, เรื่องการนับถือผีของคนไทย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕.

๓) ฝึเสื้อบ้าน หมายถึง ภูต ฝึ ที่คุ้มครองหมู่บ้าน ปรางค์มากในภาคเหนือ และภาคกลาง ส่วนภาคอีสานเรียกว่า ศาลปู่ตา ซึ่งสร้างขึ้นตามชายหมู่บ้านทั่วไป

๔) ฝึเรือน คนเชื่อว่าฝึบ้านจะช่วยลูกหลานในบ้านเรือน ถ้าปฏิบัติถูกต้องจะมีความสุขความเจริญ ถ้าทำไม่ถูกต้องก็จะมีความเดือดร้อน ปรางค์ให้เห็นในภาคเหนือและภาคอีสาน ส่วนภาคกลางเรียกว่า พระภูมิเจ้าที่

๔.๒.๒ ความเชื่อตามศาสนาพราหมณ์

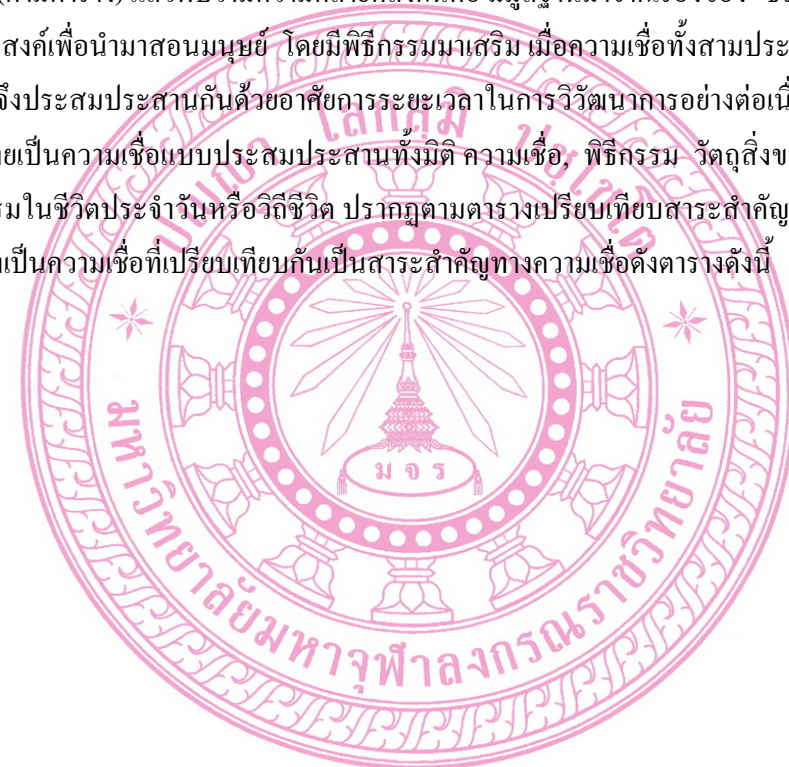
ดังกล่าวข้างต้นแล้วว่า ลัทธิพราหมณ์เกิดขึ้นก่อนศาสนาพุทธประมาณ ๑,๐๐๐ ปีและเข้ามาในประเทศไทยก่อนพุทธศาสนา คนไทยก่อนศาสนาพราหมณ์เข้ามาคนไทยก็มีความเชื่อสิ่งลึกลับอยู่มากเช่น ธรรมชาติ วิญญาณหรือผี ความเชื่อทั้งสองจึงประสมประสานกันก่อนทั้งความเชื่อและพิธีกรรมเช่น พิธีกรรมบวงสรวงเช่น ไหว้เทพและวิญญาณ ต่อมาคนไทยมานับถือพุทธศาสนา จึงยากที่จะสลัดทิ้งความเชื่อเก่า ๆ ที่ตนเคยปฏิบัติ และยังมีอิทธิพลต่อจิตใจ เช่น ได้รับความสบายใจ มีกำลังใจ คนไทยจึงประสมความเชื่อทั้งหมดเข้าด้วยกัน^{๔๐}

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก่อนที่คนไทยจะนับถือพระพุทธศาสนาก็นับถือผีมาก่อนแล้ว ต่อมารับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้ามาทั้ง “ก่อนและพร้อมกับพระพุทธศาสนา” จึงทำให้ผสมผสานองค์ประกอบของความเชื่อทั้งสามไปด้วยกันในทางนิรุกติศาสตร์คำว่า “ไสยยะ” นี้แปลได้ ๒ อย่าง คือ แปลว่า “นอนหลับอยู่ก็ได้” หรือจะแปลว่า “ดีกว่า” ก็ได้ ความหมายแรก ไสยยะ แปลว่า นอนหลับ ตรงกันข้ามกับพุทธะ ซึ่งแปลว่า ตื่นจากหลับ เป็นอันว่า ไสยศาสตร์ ตรงกันข้ามกับพระพุทธศาสนา ประหนึ่งว่าการนอนหลับกับการตื่นอยู่ ความหมายที่ ๒ แปลว่า ดีกว่า หมายถึงดีกว่าอะไร ๆ ที่มีอยู่ก่อนไสยศาสตร์ เป็นที่พึงของมนุษย์ที่มีสัญชาตญาณกลัวภัย จำเป็นต้องหาอะไรสักอย่างหนึ่งเป็นที่พึ่ง เป็นที่ยึดเหนี่ยว พระยานุমানราชชนให้ความหมายของไสยศาสตร์ไว้ในหนังสือชีวิตชาวไทยสมัยก่อนว่า “ลัทธิอันเนื่องด้วยเวทมนต์คาถา ซึ่งถือว่าได้มาจากอินเดีย ถ้าเป็นตำราว่าด้วยเรื่องนี้ เรียกว่า “ไสยศาสตร์” ไสยและไสยศาสตร์ สองคำนี้ใช้เป็นสามัญแทนกันได้ หมายถึง ความเชื่อและความรู้เนื่องด้วยสิ่งลึกลับอยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถจะทราบและพิสูจน์ได้ ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เช่น เรื่องผีสิงเทวดา เรื่องความหลังความศักดิ์สิทธิ์ และรวมทั้งเรื่องโชคกลางด้วย” ในประเพณีพิธีกรรมนมัสการพระธาตุแช่แห้ง มีหลายพิธีที่เป็นพิธีกรรมตามลัทธิพราหมณ์ที่รวมความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยอยู่ก่อนแล้ว เช่น พิธีสืบชะตาหลวง(มีการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา)พ้อหนานศรีเลา เกษพรหมผู้เป็นหมอพราหมณ์

^{๔๐} ศศ.ประวิทย์ สุภวิทย์, ความเชื่อต่ออวมงคล, หน้า ๒๒.

กล่าวว่า พิธีกรรมการสืบทอดของชาวล้านนาได้ทำมาแต่โบราณกาล ก่อนที่พระพุทธ ศาสนา จะเผยแผ่เข้าสู่อาณาจักรล้านนา เนื่องจากแต่เดิมนั้นพิธีสืบทอดถือเป็นพิธีพราหมณ์ แต่ได้ ประยุกต์ให้สอดคล้องกับพิธีความเชื่อทางพุทธและผิงนกลายเป็นพื้นฐานความเชื่อของ ประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้ง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเชิงเปรียบเทียบสาระสำคัญของความเชื่อลัทธิพราหมณ์, วิญญาณ-ผี, พุทธศาสนา (ตามตาราง) แล้วพบว่ามีความคล้ายคลึงกันคือ มีมูลฐานมาจากเรื่องของ “ธรรมชาติ” และมีจุดประสงค์เพื่อนำมาสอนมนุษย์ โดยมีพิธีกรรมมาเสริม เมื่อความเชื่อทั้งสามประการมีมูล ฐานเดียวกันจึงประสมประสานกันด้วยอาศัยการระยะเวลาในการวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องหลาย ร้อยปีจนกลายเป็นความเชื่อแบบประสมประสานทั้งมิติ ความเชื่อ, พิธีกรรม วัตถุสิ่งของที่บูชา และพฤติกรรมในชีวิตประจำวันหรือวิถีชีวิต ปรากฏตามตารางเปรียบเทียบสาระสำคัญของสาม ความเชื่อ ซึ่งเป็นความเชื่อที่เปรียบเทียบกันเป็นสาระสำคัญทางความเชื่อดังตารางดังนี้

ตารางเปรียบเทียบสาระสำคัญของสามความเชื่อ

ประเภท	ศาสนาพุทธ ^๒	ความเชื่อดั้งเดิมเชื่อไสยศาสตร์ (ก่อนศาสนาพุทธ)	
		วิญญาน-ผี ^๓	सानาพราหมณ์ ^๔
ศาสดา	พระพุทธเจ้า	-	ศาสดาที่แท้จริงไม่มี มีแต่หัวหน้าผู้แต่งคำสอน นับถือเทพ เช่น ๑. นิกายไวศณพ (Vishnav) พระวิญญเจ้า
หลักคำสอน	ละความชั่ว ทำความดี ทำใจให้ผ่องใส		เป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุด มีหลักธรรมสำคัญ ๆ เช่น ๑. ธฤติ ได้แก่ ความพอใจ ความกล้า ๒. กษมา ได้แก่ ความอดทน
วิธีปฏิบัติ	อริยสัจ ๔, มีศีล สมาธิ ปัญญา	ไม่มีข้อปฏิบัติแน่นอน	แนวคิดเรื่องนรกสวรรค์ มีความเชื่อว่าเทพเจ้าองค์สำคัญๆ ประทับอยู่บนสวรรค์เป็นเจ้าสวรรค์
คัมภีร์	พระไตรปิฎก		คัมภีร์ไตรเวท มีอยู่ ๔ คัมภีร์ ดังนี้ ๑. คัมภีร์ฤคเวท ๒. คัมภีร์ยชุรเวท ๓. คัมภีร์สาม ๔. คัมภีร์อถรรพเวท
พิธีกรรมทางศาสนา	ทำบุญตักบาตร, เจริญพุทธมนต์ในงานมงคล	เลี้ยงผี	สืบชะตา ต่ออายุ สะเดาะเคราะห์, บวงสรวง, บูชาเทพ ไหว้ครู, ตั้งศาลพระภูมิ เป็นต้น
สิ่งที่บูชา	พระพุทธรูป พระธาตุเจดีย์ ส่วนธาตุในกาย ^๕ มนุษย์มีธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาน(จิต)	ผีป่า ผีแม่น้ำ ผีไร่ ผีบ้าน เป็นต้น	เทพเจ้าแห่งน้ำคือพระวรุณหรือพระพิรุณ เทพเจ้าแห่งลมคือ พระวายุเทพ เทพเจ้าแห่งอัญมณีรัตนคือ พระกุเวร เทพเจ้าแห่งวิชาคือ พระแม่สรวิชาติ เทพเจ้า

^๒แก้ว ชีตตะชาบ, **หลักถือศีลปฏิบัติธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักพุทธศาสนา, ๒๕๕๓), หน้า ๕๑.

^๓สัมภาษณ์: นางสาวเขาวนุช อินเทพ, นักท่องเที่ยว, อำเภอเมือง จังหวัดน่าน, ๒๕ มกราคม ๒๕๕๔.

^๔สมศักดิ์ วงศา ตำราพราหมณ์ "ฤษัประกอบพิธีบูชา", (กรุงเทพมหานคร: ประกอบการพิมพ์ ๒๕๕๕), หน้า ๑๑.

^๕คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๓.

จากตารางเปรียบเทียบสาระสำคัญของสามความเชื่อจะเห็นได้ว่าในเรื่อง หลักคำสอน พิธีกรรม และวิธีปฏิบัติตามพิธี สิ่งที่บูชามีพื้นฐานมาจากความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติทั้งสิ้น เช่น ศาสนาพุทธเชื่อในธาตุลม ธาตุไฟ ศาสนาพราหมณ์ก็เชื่อในเทพเจ้าแห่งลมคือ พระวายุเทพ หรือธาตุลม และความเชื่อผี เชื่อเรื่องสิ่งลี้ลับที่อยู่ในอากาศ เป็นต้น

๔.๓ คติความเชื่อด้าน บุคคล สถานที่ เวลา เครื่องบูชา ขั้นตอนของพิธีกรรม^{๔๖}

- บุคคล : บุคคลที่จะเป็นประธานพิธีฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสต้องเป็นพระเถระและ เจ้าเมืองหรือตัวแทนตามประเพณีเดิมและไม่ทำผิดไปจากของเดิมที่ปู่ตายายที่ทำมาก่อน

- สถานที่ : ต้องใช้สถานที่เดิมที่ประกอบพิธีมาแต่อดีต เว้นจำเป็น

- เวลา : ต้องเป็นเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกับเวลาที่คนรุ่นก่อนๆปฏิบัติสืบทอดมา

- เครื่องบูชา : ต้องมีให้ครบ และใช้วัสดุตามความเชื่อ เว้นจำเป็น เพราะ แต่ละอย่างมีความหมายทางความเชื่อหากทำผิดจากประเพณีอาจไม่เป็นมงคล เช่น ในพิธีสืบชะตา “ไม้ค้ำศรี” ที่เป็นไม้ ๓ มัด ตั้งค้ำกันเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียกว่า “ซุ้ม ไม้ค้ำชะตาหรือ ไม้ค้ำหลวง” เพื่อให้คนที่สืบชะตาเข้าไปนั่งภายใน “ไม้ค้ำ” มีความหมายว่าเพื่อให้เป็นสิ่งค้ำจุนชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรืองมีอายุยืนยาวเปรียบเสมือนต้นไม้ที่ใกล้จะล้ม หากมีไม้มาค้ำไว้ก็จะทำให้เจริญงอกงามต่อไป เหมือนชีวิตคนเราที่ได้รับการค้ำชูย่อมมีความสุขความเจริญต่อไปนั้นใดก็ฉนั้นนั้น

ไม้ค้ำจะต้อง ๑. มีจำนวน ไม้เท่าอายุคน ๒. มีความยาวเท่าความสูง

ในอดีตใช้ไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่า “ต้น ไม้ค้ำ” เวลาเรานำมาตัดกิ่งออกแล้วขูดคินฝังสำหรับใช้เป็นไม้ค้ำต้นไม้ในพื้นที่บริเวณบ้าน ไม้ค้ำนี้จะไม่เหี่ยวแห้งเพราะจะมีรากออกมา ปัจจุบันยังมีต้น ไม้ค้ำอยู่บ้างที่บ้านแม่ไทย อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ซึ่งชาวบ้านที่นั่นก็ยังนิยมเอาต้น ไม้ค้ำมาใช้ในพิธีสืบชะตาอยู่ คนปัจจุบันไม่ค่อยรู้จักต้น ไม้ชนิดนี้แล้ว จึงเอาต้น ไม้ชนิดอื่นที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงมาทำเป็น ไม้ค้ำสลิ

- ขั้นตอนของพิธี ต้องทำตามลำดับเหมือนอดีต จะเป็นมลกลและสืบทอดประเพณีที่ถูกต้องต่อไปยังลูกหลาน

^{๔๖}สัมภาษณ์: ค.ต.ประจักษ์ ศรีแจ่ม , ตำบลน้ำแก่น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

๔.๔ คติความเชื่อต่อพิธีกรรม

๑) การนมัสการพระธาตุแช่แห้ง มีคติความเชื่อว่าจะทำให้ชีวิตตนเองและครอบครัว มั่นคงเพราะพระบรมสารีริกธาตุเป็นเสมือนพระพุทธยังมีพระชนม์ชีพตลอดกาล และพระธาตุ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ก่อสร้างมั่นคง จะให้โชคลาภเมื่อหมั่นทำความดี

๒) การสืบทอดหลวง มีคติความเชื่อว่าจะได้มีบารมีพระพุทธเจ้ามาคุ้มครอง ทำให้มี กำลังใจเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้นเชื่อมั่นว่าจะสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ และสามารถพัฒนา คุณภาพชีวิตของตนได้ต่อไป และเชื่อว่าจะหายป่วยมีความสุขความเจริญ

๓) การสวดมนต์ต้น มีคติความเชื่อประชาชนมีคติความเชื่อว่าการร่วมพิธีสวดมนต์ ต้นจะได้รับแรงบุญมาก คำอธิฐานจะมีพลัง^{๔๗}

๔) การนมัสการพระเจ้าอู่เมือง การนมัสการพระเจ้าอู่เมือง พระเจ้าล้านทอง พระ ประธานในพระวิหารหลวง พระเจ้าทันใจพระพุทธไสยาสน์ มีคติความเชื่อว่าจะ ญาณของเจ้า หลวงขาก่านและพระเจ้าแสงเสื่อ ผู้เป็นบรรพบุรุษสำคัญในการสร้างเมืองและปกครองเมืองนำ มาในอดีตจะช่วยปัดเป่าความทุกข์ให้กับคนรุ่นหลัง^{๔๘}

๕) การแห่ขบวนเครื่องหลวงถวายสักการพระธาตุแช่แห้ง มีคติความเชื่อจะได้บุญ กุศลสองต่อเพราะทำบุญกับพระธาตุแล้วยังได้ทำบุญถวายเป็นพระราชกุศลแด่สถาบันกษัตริย์ ด้วย^{๔๙}

๖) การฟังเทศน์มหาชาติมีคติความเชื่อว่าจะเมื่อได้ฟังเทศน์มหาชาติครบ ๑๓ กัณฑ์ จะ ได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ คือ ๑. เกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ๒. เกิดในโลกสวรรค์ ๓. ไม่ไปเกิดในนรก ๔. มีลาภ ยศ สุข ๕. บรรลุมรรคนิพพานง่าย^{๕๐}

^{๔๗} สัมภาษณ์ : นางพัชรินทร์ ศิริอรังค์, นักท่องเที่ยว, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๔๘} สัมภาษณ์ : เมธา สมสง่า, นักท่องเที่ยว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๔๙} สัมภาษณ์ : เมธา สมสง่า, นักท่องเที่ยว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๕๐} สัมภาษณ์ : พระบุญยงค์ บุญธรรม โม, เจ้าคณะตำบลน้ำแก่น, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๕๑} สัมภาษณ์ : พระครูคุณนันทนิวิธ, เจ้าคณะตำบลฝายแก้ว ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔.

๓) การห่อผ้าและห่อพระธาตุแช่แห้งมีคติความเชื่อว่าจะทำให้ชีวิตตนเองและครอบครัวจะอบอุ่น ชีวิตไม่ขัดสนในเรื่องทรัพย์ ทำมาค้าขายดี หาทรัพย์คล่อง

๔) การไหว้เจ้าขาก่าน พระเจ้าแสงเสื่อ มีคติความเชื่อว่ามีบุญญา เจ้าเมืองเก่าจะให้ความคุ้มครอง ไม่มีภัยอันตรายใดๆ มาใกล้ได้

๕) การตีกลองปฐา มีคติความเชื่อว่าจะทำตนเองมีเสียงพูดดีคนเชื่อถือและมีชื่อเสียง และเป็นการสืบทอดคติความเชื่อของชาวไทยล้านนาที่นิยมบูชาเสียงเทศน์ของพระสงฆ์

๑๐) การถวายผ้าป่า มีคติความเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์มากจากการ “ให้” เพื่อทำบำรุงพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป เพราะเป็นการทดแทน “คุณพระพุทธศาสนา” ที่เป็นสถาบันสำคัญสร้างประโยชน์ให้กับประชาชนมานาน

๑๑) การทำบุญวันวิสาขบูชา มีคติความเชื่อว่าจะได้รับบุญใหญ่ เพราะเป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ ปรีณิพพาน พุทธศาสนิกชนทั่วประเทศถือว่าเป็นงานบุญใหญ่ เมื่อทำแล้วจะทำให้จิตใจสบาย มีกำลังใจในการดำรงชีวิตต่อไป^{๕๐}

๑๒) การเวียนเทียน มีคติความเชื่อว่าเป็นการเข้าเฝ้าใกล้ชิดพระพุทธเจ้าจะได้รับบุญมากและคำอธิษฐานขอพระจะทำให้ชีวิตมีความสำเร็จตามที่ตนตั้งใจ และการเวียนเทียนในงานแห่เบ็ญอันเป็นวันมาฆบูชาจะทำให้ระลึกถึงวันสำคัญทางศาสนาวันหนึ่งคือ มีพระสงฆ์ที่เป็นพระอรหันต์ที่พระพุทธเจ้าบวชให้ จำนวน ๑๒๕๐ รูปมาประชุมพร้อมกัน โดยมีใ้ฉันัดหมายมาฟังโอวาทปฏิบัติโมกข์ในวันวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔^{๕๑}

๑๓) การเดินขึ้นพระธาตุ มีคติความเชื่อว่าเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยแรงกายจะทำให้มีร่างกายแข็งแรง เป็นการบูชาด้วยการปฏิบัติจะได้บุญมาก และได้ความสามัคคี^{๕๒}

๑๔) การทำบุญวันเข้าและออกพรรษาโดยมีคติความเชื่อว่าการทำบุญในวันเข้าและออกพรรษา เป็นการสร้างบุญให้ทาน^{๕๓} เสริมบารมีตนเอง เกิดความสบายใจ มีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิต เป็นการสะสมบุญเป็นที่พึ่งทั้งชาติปัจจุบันและภายหลังกาย^{๕๔}

^{๕๐} สัมภาษณ์: พระครูวิบุรณันันทวัฒน์, เจ้าอาวาสม่วงตีดี้ เจ้าตำบลม่วงตีดี้ อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๕๑} สัมภาษณ์: นายสมบุรณัน สุภาจิน, ปราชญ์ชาวบ้าน, หนองเต่า อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๕๒} สัมภาษณ์: หลวงพ่อพระครูโสภาสนันทสาร, เจ้าอาวาสวัดสว่างอรุณ เจ้าคณะตำบลน้ำแก่น, ตำบลน้ำแก่น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๓} สัมภาษณ์: นางพัชรินทร์ ศิริอรังค์, นักท่องเที่ยว, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

๔.๕ วิเคราะห์คติความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้ง

ผลจากการที่ผู้วิจัยได้ออกไปเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีสัมภาษณ์ สังเกตการณ์ในงานนมัสการพระธาตุแช่แห้งประจำปี ๒๕๕๔ ที่วัดพระธาตุแช่แห้ง ศึกษางานเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน

พบประเด็นที่น่าสนใจจำนวนมากซึ่งเชื่อมโยงกันในหลายมิติทั้งแบบรูปธรรมนาม ประชวรณเช่นแนวคืดความเชื่อดั้งเดิม(ผี)แนวคืดแบบพุทธศาสนาแนวคืดแบบลัทธิพราหมณ์จากคนหลายสถานะเช่น พระเถระ ประชาชาชน ข้าราชการ ปราชญ์ชาวบ้าน

ดังนั้น ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ จำเป็นต้องใช้หลายวิธีการกล่าวคือหลักจากที่ผู้วิจัยได้จัดหมวดหมู่และแยกข้อมูลแล้วได้วิเคราะห์ข้อมูลตามหลักตรรกะ: Logic (เหตุและผล) การประยุกต์ ระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ (กระบวนการทางวิทยาศาสตร์: Scientific method) มาใช้และการอนุมาน (Inference) ข้อมูลบางประการที่ได้รับมาโดยทางอ้อม เช่น คำบอกเล่า คำยืนยัน ไม่มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์

เมื่อสรุปผลวิเคราะห์แล้ว พบว่าคติความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้งมีประเด็นดังนี้

๑. เป็นความเชื่อแบบประสมประสาน กันระหว่างความเชื่อทางศาสนาพุทธ ความเชื่อดั้งเดิม(เชื่อผี)และความเชื่อตามลัทธิพราหมณ์

๒. ความเชื่อประสมประสานดังกล่าวจะยังคงอยู่กับประชาชนต่อไปแม้วิทยาศาสตร์และสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร การแสดงออกตามความเชื่อ (การทำพิธีกรรม) ก็จะปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันเท่านั้น แต่พื้นฐานความเชื่อจะไม่เปลี่ยนไปและจะได้รับความนิยมาจากคนรุ่นหลังๆ เพิ่มมากขึ้นเนื่องจากประสบกับปัญหาการดำรงชีวิตประจำวันในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงต้องหันมาพึ่งความเชื่อดังกล่าว

๓. ความศรัทธาของประชาชนต่อพระพุทธรูปศาสนารวมถึงพุทธสถานมีแนวโน้มลดลง แม้ว่างานนมัสการพระธาตุแช่แห้งในแต่ละปีประชาชนมานมัสการจำนวนมาก แต่ก็มีแนวโน้มลดลงด้วยเช่นกัน เหตุผลหนึ่งอาจเกิดจากความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้งเริ่มกลายเป็นความเชื่อแบบ “เชิงสัญลักษณ์พิธีกรรม” คือ ทำพิธีกรรมเพียงให้เห็นภาพมากกว่าทำ เพราะมีความเลื่อมใสศรัทธาหรือเชื่อมั่นในหลักของศาสนา กล่าวคือ ลดความเชื่อศรัทธาต่อพุทธศาสนาต่อ ลัทธิพราหมณ์ต่อวิญญาณ ลงไปเรื่อย อาจเป็นเพราะ ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์ หากสถานการณ์ความเชื่อเป็นดังนี้ต่อไปพระธาตุแช่แห้งอาจจะเป็นเพียงพุทธสถานประเภทให้คนมาบนบานขอความช่วยเหลือ โดยลดความสำคัญในฐานะเป็นพุทธสถานที่ให้ระลึกถึงหลักคำสอนของพุทธเจ้า สาเหตุความเลื่อมใสศรัทธาลดลงอาจเป็นเพราะ

- สถาบันสงฆ์ซึ่งมีหน้าที่รักษาสืบศาสนา อาจจะต้องปรับตัวไม่ทันต่อกาเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือความเชื่อของประชาชน
- ความประพฤติของพระสงฆ์บางรูปทำให้ศาสนาหม่อมองมีผลต่อความศรัทธาพระพุทธศาสนาและมีข่าวเกิดขึ้นบ่อยๆ
- มีความเชื่ออื่นๆ เป็นทางเลือกที่ให้ประโยชน์มากขึ้น เช่น ลัทธิหรือศาสนาอื่นๆที่ปรับตัวทันตามทัศนะและความต้องการของประชาชน

กรณีข้างต้นสอดคล้องกับบทความของ นสพ.มติชน ๒๗ ธ.ค.๕๖ ความสรุปว่า “คนไทยนับถือพุทธน้อยลงเหลือ ๘๕% : นายอมร รักษาสัตย์ อดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ห่วงคนไทยนับถือพุทธน้อยลงจาก ๙๔ % เหลือ ๘๕ %...ปัจจุบันนี้จะหาคนที่ปฏิบัติตามศีล 5 ข้อ ได้น้อย เฉพาะอย่างยิ่งข้อที่ว่าด้วยการห้ามพูดโกหก เพราะทุกวันนี้มีการโกหกกันมาก โดยเฉพาะนักการเมืองโกหกกันเป็นอาฉิม”..”

จากผลการวิเคราะห์ผู้วิจัยพอสรุปได้ว่าความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้ง เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนและยากที่จะสรุปผลชี้ชัดว่าเป็นแบบใดอย่างแท้จริง เพราะการศึกษาเรื่องความเชื่อเป็นการศึกษาทางสังคมการจะเชื่อยังต้องขึ้นกับตัวแปรอื่นๆอีกเช่น พื้นฐานความเชื่อผู้เกี่ยวข้อง ไม่เหมือนการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ที่มีผลชัดเจน งานศึกษาวิจัยฉบับนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งขององค์ความรู้เรื่องความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน เท่านั้น

บทที่ ๕

สรุปผลวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้ง ฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาความสำคัญ ความเชื่อในประเพณีพิธีกรรม และวิเคราะห์คติความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้งจังหวัดน่าน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยด้วยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร งานศึกษาวิจัยอื่นๆ หลักทฤษฎีต่างๆ การสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง เช่น พระเถระ ปราชญ์ชาวบ้าน นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปเดินทางมาสักการบูชาพระธาตุแช่แห้งแล้ว

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ศึกษาประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่านพระธาตุแช่แห้งที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ซึ่งพญากามเมืองเจ้าเมืองวรรณครผู้มีส่วนสำคัญในการสร้างเมืองน่านองค์หนึ่งได้รับพระราชทานมาจากพระเจ้าโลดลือไทกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยแล้วนำมาประดิษฐานที่ดอยภูเพียงตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน เจ้าเมืององค์ต่อมาก็ได้ทำนุบำรุงและจัดงานนมัสการเป็นประเพณีสืบเท่าทุกวันนี้ ปัจจุบันพระธาตุแช่แห้งเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบพระธาตุหริภุญไชย รอบองค์บุด้วยทองจังโก (ทองดอกบวบทองเหลืองผสมทองแดง) เป็นพระธาตุประจำปีเกิดของคนเกิดปีเถาะตามความเชื่อของคนไทยล้านนาซึ่งตรงกับปีเกิดของรัชกาลที่ ๕ พระธาตุแช่แห้ง จึงมีความเป็นมาที่น่าสนใจ

โดยมีประวัติความเป็นมาเริ่มตั้งแต่ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๖ พญากามเมืองได้รับพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุ ๗ องค์ พร้อมพระพิมพ์ทองคำ ๒๐ องค์พระพิมพ์เงิน ๒๐ องค์ และอันเชิญประดิษฐานในหลุมลึก ๑ วาต่อเจดีย์สูง ๑ วาครอบไว้ชั้นหนึ่งแล้วนิมนต์พระสงฆ์ทำพิธีมงคลสาธุการ (พิธีนมัสการ) อนุমানว่า เป็นพิธีกรรมการนมัสการพระธาตุแช่แห้งเป็นครั้งแรกและทำการสักการบูชาทำบุญให้ทานตามวิสัยเป็นประจํา เป็นแบบอย่างให้เจ้าเมืองน่านองค์ต่อมาได้ปฏิบัติสืบเนื่องถึงปัจจุบัน

๒. ความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุแช่แห้ง พิธีกรรมที่จัดเพื่อนมัสการพระธาตุแช่แห้งทุกปีนับเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน เรียกว่า “งานประเพณีหกเป็ง” จัดขึ้นตรงกับวันขึ้น ๙ ค่ำถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เหนือ รวม ๗ วัน ๗ คืนตรงกับวันมาฆบูชาอยู่ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือน มีนาคมของทุกปี ในงานมีพิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นตรงตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนา ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมคือไสยศาสตร์ (ผี และ เทพ เทวดา ตามลัทธิพราหมณ์) อาทิเช่น พิธีกรรมนมัสการพระธาตุ การแห่และห่มผ้าพระธาตุ การนำน้ำทิพย์จากบ่อน้ำทิพย์มาสร้างพระธาตุ การสืบชะตาหลวง (รวมพิธีสะเดาะเคราะห์) การสวดเบิกवार การสวดมนต์ตั้งการเวียนเทียน การไหว้วิญญูณ เจ้าหลวงขาก่าน พระเจ้าแสงเสื่อ แต่ละพิธีกรรมต้องดำเนินการด้านองค์ประกอบและขั้นตอนต่างๆ ให้ตรงตามคติความเชื่อที่ทำสืบเนื่องมาแต่อดีตคือ องค์ประกอบด้านบุคคล เช่น ผู้ทำ ผู้ร่วมพิธี องค์ประกอบด้านเวลา ต้องจัดเวลาให้ตรงตามฤกษ์ยาม องค์ประกอบด้านสถานที่ เช่น สถานที่ที่ใช้ในการจัดพิธีกรรม องค์ประกอบด้านวัสดุที่ใช้ในพิธีก็ต้องตรงตามความเชื่อในพิธีนั้น พิธีกรรมทั้งหมดยังต้องประยุกต์สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมปัจจุบันด้วย เช่น พิธีกรรมการสืบชะตาหลวง ในอดีตการสืบชะตาและสะเดาะเคราะห์เป็นพิธีกรรมของพราหมณ์ ต้องใช้พราหมณ์และใช้เวทมนต์ตามตำราฤกษ์เวทเป็นบทสวด แต่ปัจจุบัน ใช้พระสงฆ์และใช้บทสวดพุทธมนต์แทน วัสดุที่ใช้ในเครื่องสืบชะตา เช่น ไม้คำศรี หน่ออ้อย หน่อกล้วย หม้อเงินหม้อทองฯ สะตง (กระทงสะเดาะเคราะห์) เป็นต้น ได้ประยุกต์ให้เป็นวัสดุที่หาง่ายในปัจจุบัน ผู้ร่วมพิธีต้องอยู่ได้ชุ่ม ไม้คำศรี แต่ปัจจุบันมีผู้ร่วมพิธีมีมากต้องใช้ด้านมงคลโยงจากชุ่ม ไม้คำศรี โยงไปยังพระพุทธรูป พระธาตุแช่แห้ง ช่วงเวลาสืบชะตาจะเริ่มเวลาที่ลงท้ายด้วยเลขมงคลคือ เลขเก้า เช่น เวลา ๐๙.๐๙ น. และไม่เกิน ๑๒.๐๐ น. ถือเป็นเวลาที่ไม่วุ่นทำให้ชีวิตมีความร่มเย็น ประกอบกับเหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน เช่นเดียวกับพิธีกรรมอื่นๆ ที่ต้องทำให้ตรงตามคติความเชื่อ

คติความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้งอยู่มีมูลฐานบนความผูกพันกันหลายมิติที่เชื่อมโยงต่อเนื่องกันและสืบทอดมานานจนกลายเป็นวัฒนธรรมด้านความเชื่อ เช่น คติการได้นมัสการพระธาตุ การได้ตีระฆังรอบพระธาตุ การเดินเวียนเทียนรอบพระธาตุ การได้อธิฐานกับพระธาตุ โดยเฉพาะคนเกิดปีเถาะแล้วจะทำให้มีสุขภาพแข็งแรง มีอาชีพที่เจริญก้าวหน้า คติการได้ไหว้วิญญูณ เทพดา ที่อารักขาพระธาตุแล้วเทพจะคุ้มครอง คติการไหว้เจ้าหลวงขาก่าน เชื่อว่าเมื่อได้แสดงความกตัญญูต่อท่านและบูรณะและปกครองเมืองน่านจะรักษาคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข เป็นต้น

๓. วิเคราะห์ทัศนคติความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้ง ซึ่งความเชื่อดังกล่าวจึงพบว่าประชาชนเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ในองค์พระธาตุแช่แห้งเป็นตามความเชื่อมาตั้งแต่บรรพบุรุษที่ได้สร้างองค์พระธาตุไว้ซึ่งเป็นพระธาตุเก่าแก่อายุยาวนานถึง ๖๐๐ ปี และเป็นพระธาตุปีเกิดปีเถาะ (ปีกระต่าย) ซึ่งพระยาการเมืองท่านได้สร้างไว้ตามหลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแก่นหลักของพระพุทธศาสนาด้วยโอวาทไว้ ๓ ประการคือ ๑. ให้ทุกคนทำความดี ๒. ละเว้นความชั่ว ๓. ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใสประชาชนมีความเชื่อการทะนุบำรุงปฏิสังขรณ์พระธาตุแช่แห้งจะได้บุญกุศลใหญ่หลวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในองค์พระธาตุคุ้มครองเชื่อในหลักธรรมในองค์พระธาตุแช่แห้ง พระธาตุคือองค์สารีริกธาตุในพระธาตุแช่แห้งซึ่งเป็นกระดูกข้อมือขวาของพระพุทธของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระธาตุอันศักดิ์สิทธิ์ สำหรับคำว่าแช่แห้ง หมายถึงเมื่อมากราบมนัสการพระธาตุแช่แห้งแล้วจะหมดแล้วซึ่งกิเลส คือ กิเลสแห่งหายไปมีแต่บุญกุศลเพิ่มพูนเมื่อมากราบมนัสการพระธาตุแช่แห้งเมื่อมาพระธาตุแช่แห้งทำให้ มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา และเป็นความเชื่อการผสมผสานความเชื่อทางพุทธศาสนา และความเชื่อดั้งเดิม(ผี วิญญาณ) และ พราหมณ์เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืนเหมาะสมกับสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาจนคนรุ่นปัจจุบันแยกไม่ออกว่า พิธีกรรมใด ความเชื่อใดเป็นความเชื่อของพุทธ ศาสนา หรือความเชื่อเดิมของประชาชนในอดีต แต่เมื่อมาพระธาตุแช่แห้งแล้วประชาชนมีความเชื่อต่อพิธีกรรมสงฆ์นำพระธาตุแช่แห้งในงานประเพณีหกเป็งกราบมนัสการแช่แห้งทุกปี

การมีทัศนคติความเชื่อที่ผสมผสานกันอย่างต่อเนื่องยาวนานโดยไม่ขาดตอน ทำให้ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมด้านความเชื่อที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตในหลายด้านรวมถึงด้านการสร้างสิ่งบูชาได้ กลายเป็นสถาปัตยกรรมผสมผสานความเชื่อเช่น พระพุทธรูปมีหลายลักษณะ แตกต่างไปตามความเชื่อ สอดคล้องกับทฤษฎีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม (Cultural Evolution Theory) ที่กล่าวว่า วิวัฒนาการทางวัฒนธรรม เกี่ยวข้องแนบแน่นกับการวิถีชีวิตและความเจริญของสังคม

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

งานศึกษาวิจัยเรื่องความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ทำให้ทราบถึงความเชื่อของประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะประชาชนจังหวัดน่านที่แสดงออกทางพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุแช่แห้งว่า เป็นความเชื่อที่ผสมผสานความเชื่อเดิมเข้ากับความเชื่อพุทธศาสนาและพราหมณ์ มีคนไม่น้อยไม่ทราบว่าพิธีกรรมใดอยู่บนความเชื่อใดแม้จะมีงานศึกษาวิจัยอยู่หลายเรื่องที่ได้แยกแยะไว้แต่ก็เป็นเพียงองค์ความรู้ที่อยู่ในวงจำกัดของกลุ่มที่ศึกษาและเอกสารการศึกษาที่อยู่ในรูปที่ไม่ชวนอ่านและเขวชวน ประชาชนทั่วไปไม่น้อยที่ไม่ทราบ

ดังนั้น เพื่อยังประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมที่จะได้ทราบแก่นความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระธาตุแช่แห้ง ในแต่ละความเชื่อได้ชัดเจนและมีผลเชื่อมโยงไปยังมิติอื่นๆ เช่น การสร้างสิ่งบูชาการจัดปรับสถานที่ การทำพิธีกรรมที่อนุรักษ์ตรงความเชื่อเดิมแต่ละแบบไว้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแก่ผู้เกี่ยวข้องดังนี้

๑. ผู้เกี่ยวข้องน่าจะเปิดโอกาสให้เยาวชน ชุมชน สถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้มีการศึกษาวิจัย ความเชื่อและประเพณีงานนมัสการพระธาตุแช่แห้ง แบบกลุ่มเครือข่ายศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมให้กว้างขวาง เป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย เนื่องจากการศึกษาเรื่องความเชื่อก็คือ การศึกษาพฤติกรรมทางสังคม โดยการจัดสรรงบประมาณให้ทำการศึกษาวิจัย ได้อย่างสะดวกและจะทำให้ผู้ศึกษามีความเชื่อต่อพระธาตุแช่แห้งอย่างลึกซึ้ง ขยายแนวคิดได้ เมื่อพิจารณาหลายๆมิติจะพบว่าคติความเชื่อต่อพระธาตุแช่แห้งมีอิทธิพลและมีประโยชน์ต่อการนำไปใช้ดำเนินชีวิตประจำวัน ความเชื่อสามารถทำให้เราไม่ประมาทในชีวิตและทำให้ครอบครัวมีความสุขมีอาชีพการงานที่เจริญก้าวหน้าเนื่องจากการที่เราได้มีนมัสการพระธาตุเป็นการระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้าระลึกถึงหลักคำสอนทางพุทธศาสนา เมื่อเราทำดีตามหลัก “โอวาทปาฏิโมกข์ อริสัจ ๔ มรรค ๘” แล้วจะได้รับความสำเร็จ ทำให้บุญญาภินิหารของพระธาตุแช่แห้ง เทพยดา และวิญญานบรรพบุรุษที่อยู่รอบพระธาตุได้มาช่วยเหลือคุ้มครองในที่สุด

๒. เหตุผลที่ต้องศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมแบบเครือข่ายต่อเนื่องและสามารถต่อยอดผลการศึกษาวิจัยได้ ต้องเก็บข้อมูลปฐมภูมิที่อยู่ในรูปพฤติกรรมหรือองค์ความรู้ที่อยู่ในภาคสนาม มากกว่าข้อมูลจากงานเอกสาร งานอ้างอิง หรือทฤษฎี ข้อมูลเบื้องต้นที่ได้ต้องหลากหลายแหล่ง และหลายมิติ พอเพียงที่จะสรุปผลตามหลัก “อนุমান” และหลัก “ตรรกศาสตร์” และผลสรุปออกจะสามารถอธิบายความเชื่อได้แล้ว ต้องจัดให้อยู่ในสภาพที่นำไปใช้งานจริง ด้านการดำเนินชีวิต ด้านการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม ดังนั้น ต้องใช้งบประมาณและ กลุ่มเครือข่าย ซึ่งน่าจะเป็นการศึกษาวิจัยที่เป็นประโยชน์ยิ่ง

๓. ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุแช่แห้ง มีมาตั้งแต่โบราณสืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน แสดงถึงความสำคัญของพระธาตุแช่แห้งที่มีอิทธิพลด้านจิตใจเป็นที่พึ่งพิงทางใจและแสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะด้านวัฒนธรรมทางศาสนาของประชาชนจังหวัดน่าน แม้ว่า สังคมจะเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์มากเพียงใด ก็ไม่อาจลบล้างความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุ ความเชื่อว่ามีเทพยดา วิญญานบรรพบุรุษที่ได้สร้างพระธาตุในอดีตไปได้ เห็นชัดว่าความเชื่อต่อพระเพณีพิธีกรรมของพระธาตุแช่แห้งหรือพิธีกรรมในงานหกเป็งประชาชนทั่วไปและประชาชนทั่วจังหวัดน่าน จะเดินทางมาร่วมประกอบพิธีกรรมอย่างเนืองแน่นด้วยใจยึดมั่น ศรัทธาและยังเชื่อว่าพระธาตุแช่แห้งสามารถให้ความช่วยเหลือคลายความเดือดร้อนใจแก่ประชาชนได้หลายประการ

งานนมัสการพระธาตุแช่แห้งยังแสดงถึงความสามัคคีของชาวจังหวัดน่าน นับตั้งแต่ประชาชนทั่วไป สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ข้าราชการ พ่อค้า องค์กร อื่นๆ ต่างมาร่วมแสดงความสามัคคีเป็นเอกลักษณ์ของชาวน่านทุกปี สมควรจะได้รับการอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานในอนาคตปฏิบัติสืบไป

๔. การศึกษาวิจัยความเชื่อของประชาชนที่มีต่อองค์พระธาตุแช่แห้งได้หมายรวมถึงความเชื่อของคนจังหวัดน่าน ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หลายชาติพันธุ์รวมกันอยู่ เช่น คนไทยลื้อ คนเผ่ากะเหรี่ยง เต้าหะ ม้ง แม้ว ซึ่งแต่ละชาติพันธุ์ก็มีพื้นฐานความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมเดิมอันเป็นเฉพาะของตน กลุ่มชาติพันธุ์และปัจจุบันได้ผสมผสานกับประชาชนทั่วไป เกิดการเปลี่ยนแปลงในความเชื่อของคนเผ่าและมีผลต่อความเชื่อของประชาชนทั่วไปด้วย หากได้ศึกษาถึงวัฒนธรรมประเพณีพิธีกรรมเดิมของกลุ่มดังกล่าวที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับความเชื่อของประชาชนจังหวัดน่านที่มีต่อพระธาตุแช่แห้ง อาจพบความเกี่ยวโยงกันของความเชื่อในประเด็นที่ยังไม่มีผู้ใดศึกษาและอันเป็นประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อทั้งของประชาชนทั่วไปที่มีความเชื่อพระธาตุแช่แห้งซึ่งเป็นพระธาตุปีเกิด ๑๒ ราศี หรือปีกระต่ายที่มีอายุยาวนานถึง ๖๐๐ ปีเป็นพระธาตุเก่าแก่อันศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองน่านและประชาชนทั่วไปทำให้เกิดความเชื่อและศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาเกี่ยวกับการปรับปรุงภูมิทัศน์ในวัดพระธาตุแช่แห้งเพื่อสร้างแรงจูงใจต่อประชาชนที่มานมัสการพระธาตุแช่แห้ง ว่าประชาชนมีความต้องการให้วัดแช่แห้งเป็นแบบไหน เพื่อประยุกต์เข้ากับสังคมโลกาภิวัตน์ ซึ่งสามารถปรับปรุงภูมิทัศน์ให้ตรงตามความต้องการแก่นักท่องเที่ยวให้เป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

๒. ควรเพิ่มเติมในการผลิตสื่อในลักษณะต่างๆ เพื่อเผยแพร่พระธาตุแช่แห้งในฐานะพุทธศิลป์ให้มากขึ้น

๓. ควรเพิ่มเติมในส่วนของพระธาตุที่มีชื่อเสียงของจังหวัดน่าน ทั้ง ๔ ภาคควรถวายให้มีการวิจัย

๔. ควรทำการศึกษาเพิ่มเติมในส่วนของพระธาตุนอกพื้นที่ ทั้งในจังหวัดใกล้เคียง รวมถึงระดับภูมิภาค

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

_____ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒ – ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กิ่งแก้ว อัดถากร. พิธีกรรมคนในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา, ๒๕๔๗.

เกสรธมโม ภิกษุ. ความจริงเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ. กรุงเทพมหานคร: องค์การพิทักษ์พุทธศาสนา, ๒๕๔๘.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วิชาพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์.

ความเชื่อ กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๕๖.

จินดา มณีวงศ์. ทฤษฎีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม (Cultural Evolution Theory). กรุงเทพมหานคร:

ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๐.

คณัฏ ไซโยธา. ลัทธิ ศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.

ทวี เขื่อนแก้ว. หนังสือสวดมนต์ฉบับภาคเหนือของพระสงฆ์. ลำปาง : โรงพิมพ์ที่ชัย ๒๕๔๓.

ธนิต อยู่โพธิ์. ตำนานพระบรมสารีริกธาตุ. กรุงเทพมหานคร: มิตรสยาม, ๒๕๔๗.

นวราช ฌ ปากน้ำ. ความเป็นมาสถูปเจดีย์ในสยามประเทศ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์พลชัย ๒๕๔๗.

นาคสุด. จารึกและเอกสารโบราณ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศิลปากร, ๒๕๔๘.

บรรเทิง พาพิจิตร. วัฒนธรรมและประเพณีปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๖.

ประทีป ชุมพล. **ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ**. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๑.

แปลก สนธิรักษ์. **พิธีกรรมและลัทธิประเพณี**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๒.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.

พจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัย. กรุงเทพมหานคร: บริษัทชัยเคชั่น, ๒๕๔๓.

พระเทพเวที (ประยูร ชาญโต). **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานทางวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ . **ธรรมานุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ. **หนังสือมงคลชีวิตธรรมชาติ**. กรุงเทพมหานคร: ไทยพัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

พิบูลย์ องค์กรพานิชย์. **พระบรมสารีริกธาตุในประเทศอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓.

มณี พะยอมยงค์. **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. กรุงเทพมหานคร: ไทยพัฒนาพานิช, ๒๕๓๘.

วิเชียร บำรุงผล. **ตำนานพระบรมธาตุโดยสังเขป**. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พานิชย์, ๒๕๔๑.

วิรัช ใจเชื้อ. **พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

สมเจตน์ วิมลเกษม. **ประเพณีพิธีกรรม**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์เชียงใหม่การพิมพ์.

สมเด็จพระวันรัตน์ (เฝื่อน ดิสุสทตฺโต ป.ธ). **หนังสือประชุมพระธรรมเทศนา**. กรุงเทพมหานคร: ไทยพัฒนาพานิช, ๒๕๔๑.

สมเดช อภิขยกุล. **ตำนานพระธาตุแช่แห้ง**. น่าน: สำนักพิมพ์ปกการพิมพ์, ๒๕๔๗.

สมศักดิ์ แก้ววงทา. **ทฤษฎีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม (Cultural Evolution Theory)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เชียงใหม่การพิมพ์, ๒๕๔๘.

สมศักดิ์ วงศา. **ตำราพราหมณ์ "อุกฤษ์ประกอบพิธีบูชา"**. กรุงเทพมหานคร: ประกอบการพิมพ์ ๒๕๕๕.

สมหมาย เปรมจิต และคณะ. พระเจดีย์ในล้านนา. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่, ๒๕๒๔.

สิทธิ บุตรอินทร์. โลกทัศน์ชาวไทยล้านนา. คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒.

สุภาวัตร กองงาม. ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕.

สุวัฒน์ คำรง. ธรรมเนียมชีวิต. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

เสรี พงษ์พิศ. ความจริงเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ. กรุงเทพมหานคร: องค์การพิทักษ์พุทธศาสนา,
๒๕๔๕.

แสง จันทร์งาม. อริยสัจ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาการ, ๒๕๔๑.

แสวง มาละแซม. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คนของย้ายแผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

(๒) บทความในวารสาร

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วิชาประวัติพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์นิวสารันการพิมพ์, ๒๕๕๐.

_____. วิชาประวัติพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๐.

คนัย ไชโยธา. ประเพณีความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศิลปากร, ๒๕๕๓.

_____. ประเพณีภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๘.

_____. ลัทธิ ศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๔๓.

สุรเดช มดีนา. หนังสือพิธีพราหมณ์. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.

(๓) วิทยานิพนธ์

กรรณิการ์ วิมลเกษม. พระธาตุปีเกิด. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, ๒๕๔๗.

พระมหาชัย ชีรปภาโส (บุญเกลี้ยง). การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุใน
สังคมไทย. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาเชิด เจริญรัมย์. พระเครื่องกับสังคมไทย. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาลัษณ์มหิดล, ๒๕๔๗.

พระมหามนตรี วัลลภโก (เปี่ยมสุข). อิทธิพลของวัตถุมงคลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน. **วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๒.

พระมหาเปรม โอภาโส (ทองคำ). ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน. **วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๗.

วิโรจน์ นาคชาติ. ความเชื่อเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพุทธศาสนาและการอัครรรษ์ในศาสนา: ศึกษา
เฉพาะกรณีวัดปากน้ำ. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สถาพร อรุณวิลาส. คิดความเชื่อพระพุทธรูปแบบลังกาคับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัย ศรีสังขนา
ถัย. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร,
๒๕๔๗.

(๔) เว็บไซต์

พระครูวิมลกิตติสุนทร. พระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

www.phrae.go.th/Tourist/Maeung-chohea.htm : [๑๕ มี.ค.๒๕๕๕].

พระครูวิสิฐนันทวุฒิ. ประเพณีพระธาตุแช่แห้ง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

http://www.watkoh.com/data/ssn_phitee/arthamee.php : [๑๕ มี.ค.๒๕๕๕].

ยุทธพร นาคสุก. บุญอธิการและพุทธประสงค์ของพระพุทธรเจ้า. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

www.moohin.com/pratat/pratat044c002.shtml : [๑๕ มี.ค.๒๕๕๕].

นายสิน วรรณพรม. ประวัติองค์พระปฐมเจดีย์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.slideshare.net/sukumaporn/ss-5147042> (25 กุมภาพันธ์ 2555)

ผู้สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ : วรรณิการ์ จินดา, นักท่องเที่ยว ,อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

นายคำผาย นุปิง, ศิลปินแห่งชาติตำบลนาบึง ๒๕ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: นางเกี้ยว ขัดเงางาม, นักท่องเที่ยว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: เดช ปันแก้ว, ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: พระบุญเลิศ ชชมุโม่เจ้าอาวาสวัดท่าน้ำ, ต.ท่าน้ำ อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน,
๒๕ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: พระครูไพบูลย์นันท์วิทย์, เจ้าอาวาสวัดไผ่เหลือง ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: นายเตียง ปันทา, มรรคทายกวัดแช่แห้ง, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: พระธรรมนันท์โสภณ เจ้าคณะจังหวัดน่าน วัดช้างค้ำวรวิหาร, อำเภอเมือง จังหวัดน่าน,
๒๐ มกราคม, ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: นายมงคล ยุตินันท์, ปราชญ์ชาวบ้านอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: นางพัชรินทร์ ศิริอรงค์, นักท่องเที่ยว-ค้าขาย อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม
๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: นายมงคล ยุตินันท์, ปราชญ์ชาวบ้านอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: บุญมา อินเทพ อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๕.

สัมภาษณ์: พระบุญยงค์ ปญฺญธมฺโม, ตำบลน้ำแก่น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม
๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: พระปลัดโสภณ สุเมโธ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: พระครูคุณนันทนิวิธ, เจ้าคณะตำบลฝายแก้ว ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน,
๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: พ่อสมบุญ, สุภาจันอำเภอภูเพียงจังหวัดน่าน, วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๕.

สัมภาษณ์: พระครูไพศาลนันทคุณ เจ้าอาวาสวัดน้ำแก่นใต้, ตำบลน้ำแก่น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: พระครูสิริธรรมภานิชย์, เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: นายเมธา สมสง่า, นักท่องเที่ยว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: พัชรินทร์ ศิริอรงค์ อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๕.

สัมภาษณ์: สงบ อินเทพ อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๕.

สัมภาษณ์: นายสมบุญ สุภาจัน, ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลหนองเต่า อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน.
๑๑ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: พระครูไพบูลย์นันท์วิทย์, เจ้าอาวาสวัดไผ่เหลือง ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: พระครูวิบุรณ์นันทวัฒน์, เจ้าอาวาสม่วงตึ๊ดเจ้าคณะตำบลม่วงตึ๊ด จังหวัดน่าน,
๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: นางสาวเขาวนุช อินเทพอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: สมพงษ์ วัฒนเม, ตำบลน้ำแก่น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ .

สัมภาษณ์: พ่อหนานศรีเลา เกษพรหม, ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มกราคม
๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: พระครูสุทินนันทนิเทศ, อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๕ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: พระครูวิจิตรนันทคุณ เจ้าคณะตำบลฝายแก้ว, ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน,
๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: หลวงพ่อพระครู โสภานันทสาร เจ้าอาวาสวัดสว่างอรุณ เจ้าคณะตำบลน้ำแก่น,
ตำบลน้ำแก่น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: พระครูวิบุรณ์นันทวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดม่วงตึ๊ด เจ้าคณะตำบลม่วงตึ๊ดอำเภอภูเพียง
จังหวัดน่าน, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: นางวิไลรัตน์ สุทธระ ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านหนองรัง อำเภอภูเพียงจังหวัดน่าน,
๒๑ มีนาคม ๒๕๕๕.

สัมภาษณ์: อาจารย์สมเจตน์ วิมลเกษม, วัดนันทธรรมจังหวัดน่าน, ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Wolpola Rahula. **History of Buddhism in Ceyon**. Colombo: M.D. Gunasena & Co. Ltd.; 19561.

คำบูชาพระธาตุในพรหมโลกและชั้นดาวดึงส์ (ตั้งนะโม ๓ จบ)

พรหมโลกะ ทุสสะธาตุ วามอกุขกธาตุโย
 สัพเพ พรหมา ภิปุเชนติ ญูป ทวาทสโยชน
 ดาวดี สมฺหิ เทวานํ จุฬามณิ จ เอสกั
 สัพเพ เทวาภิปุเชนตํ ญูปญจ จตุโยชน

ปุชิตา นรเทเวหิ อหํ วนฺทามิ ธาตุโย

คำบูชาพระธาตุในจักรวาล (ตั้งนะโม ๓ จบ)

จตุตา พีสสมา ทนฺตา เทสา โลมานขา ปิจ
 เทวา พรนฺติ เอเกถํ จกุกวาท ปรมฺ ปรธา
 ปุชิตา นรเทเวติ อหํ วนฺทามิ ธาตุโย

คำบูชาพระธาตุ ๘๔๐๐๐ องค์ในชมพูทวีป (ตั้งนะโม ๓ จบ)

อฏฺฐารเส เทวสฺสเส รมฺมาสโก ราชธา อหุ
 จตุพาสีตีสหฺสธา เจตฺยา จ การापิตา
 ปุชิตานรเทเวหิ อหํ วนฺทามิ ธาตุโย

สตุต โทณานิ ธาตุนิ ชมพฺพิเป ปติฏฺฐิตา

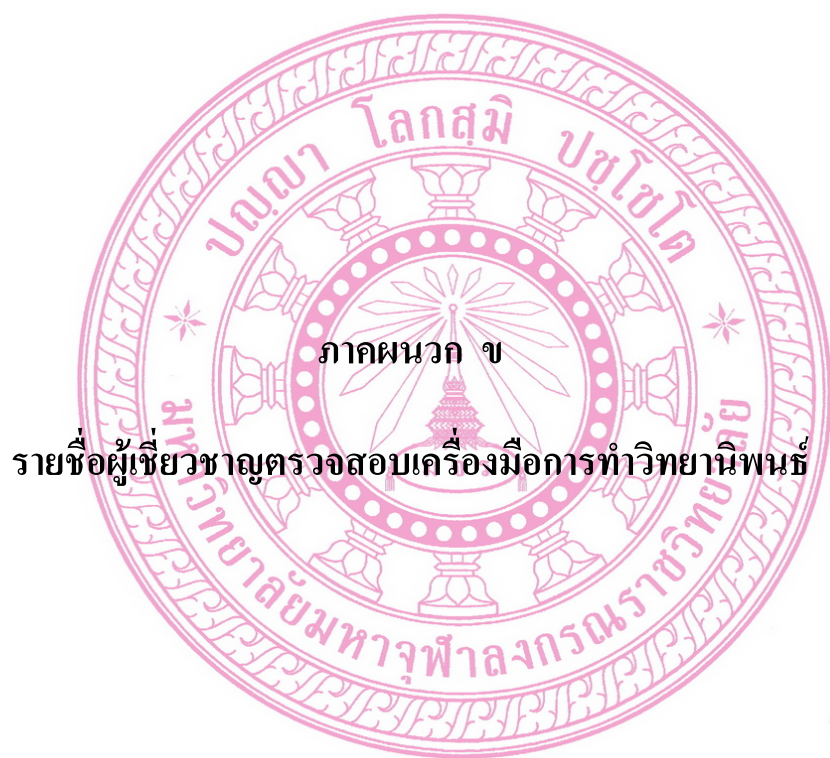
ปุชิตา นรเทเวหิ อหํ วนฺทามิ ธาตุโย

คำบูชาพระธาตุแช่แห้ง (ตั้งนะโม ๓ จบ)

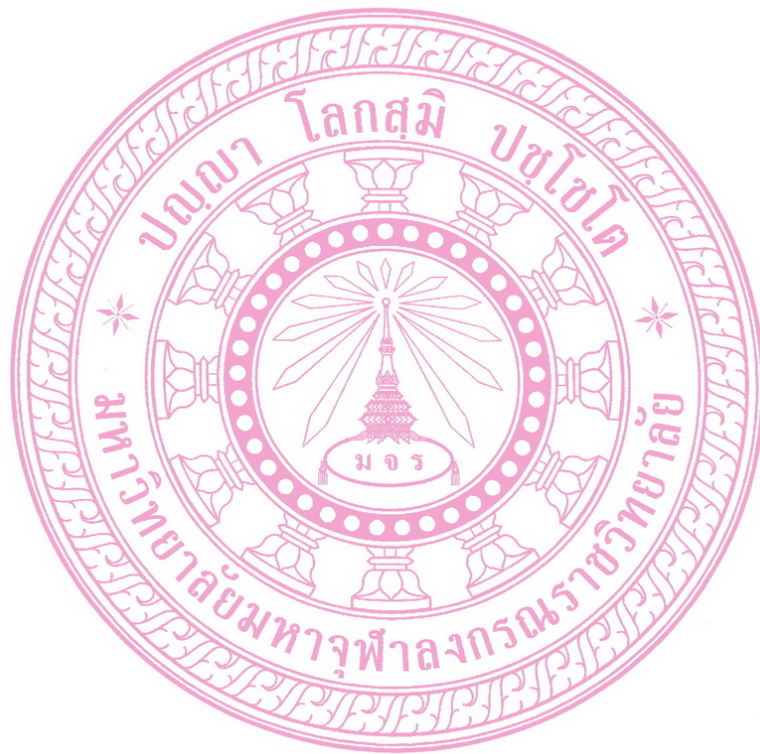
ยาปาตุญฺจตา อตุลลานุภาวจิริ ปติฏฺฐิตา นนฺทกปฺปก

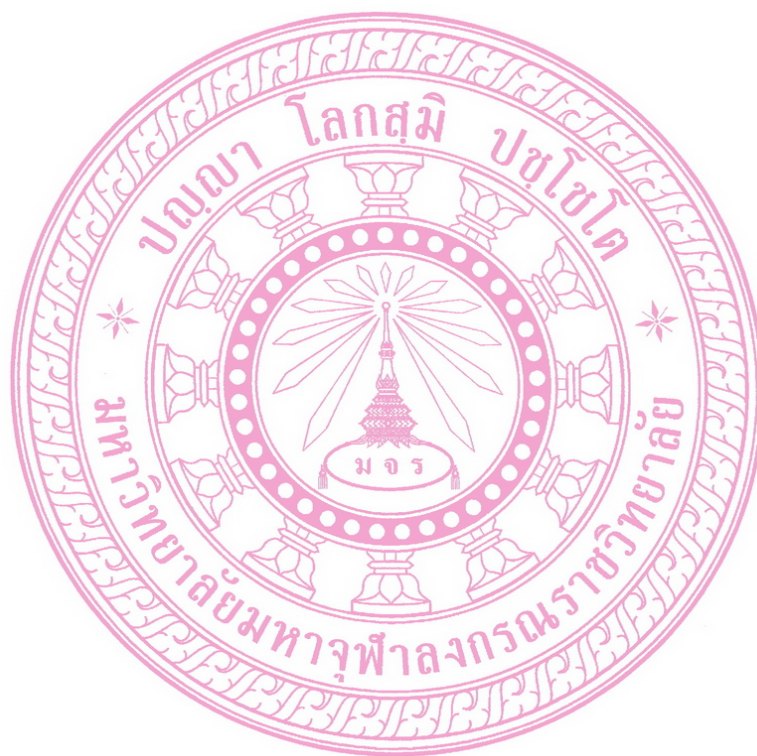
ปุเรเทเวน คุตฺตา วรพฺทธธาตุง จิริ วนฺทามิหิตํ ชินธาตุโย

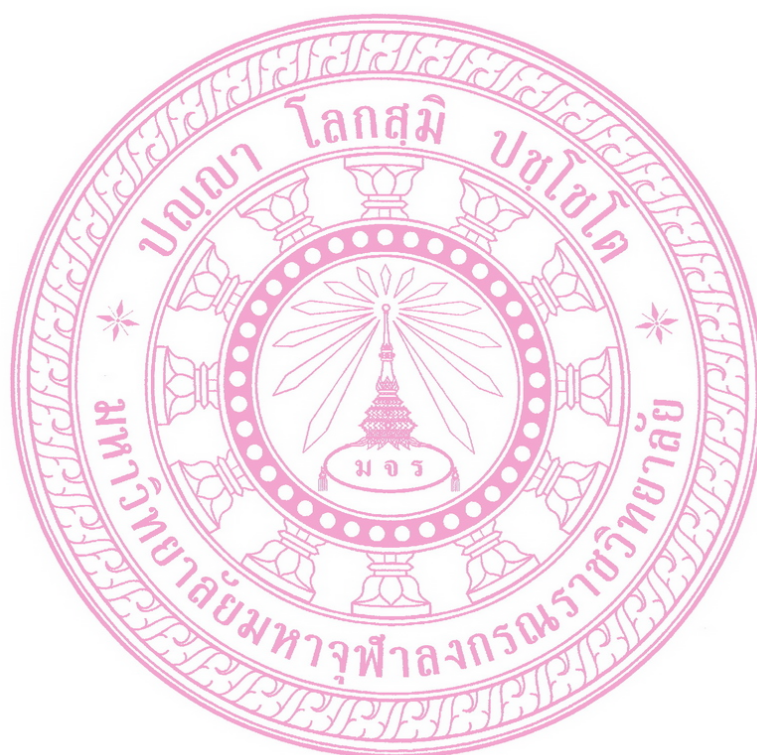
โส ตถาคตํ อหํ วนฺทามิ สพฺพธา อหํ วนฺทามิ สพฺพธา อหํ วนฺทามิ ทูโรโต

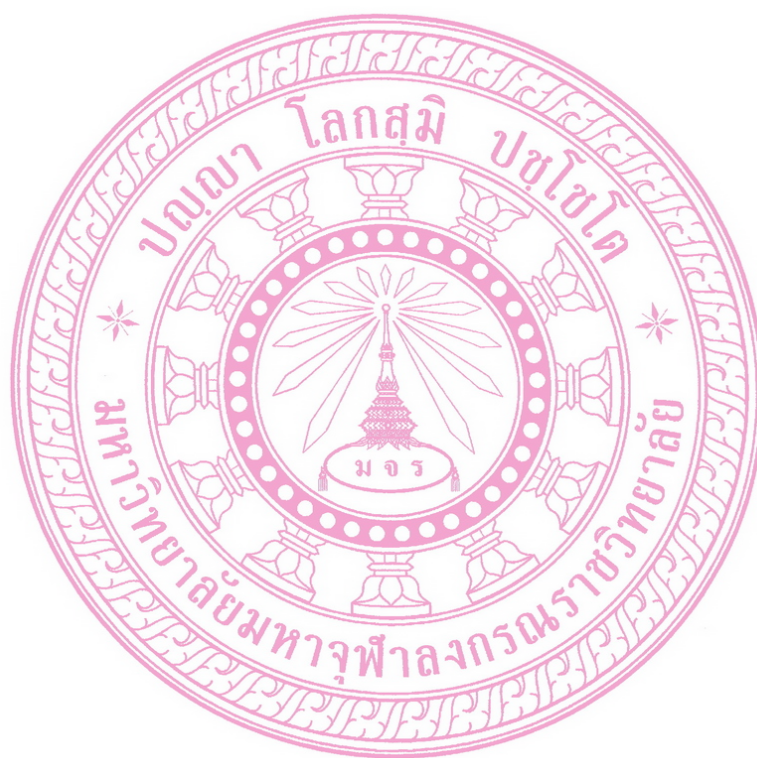

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการทำวิทยานิพนธ์

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เจาะลึกนักท่องเที่ยววัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
การวิจัย เรื่อง การศึกษาคติความเชื่อของประชาชนต่อพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

๑. ท่านทราบประวัติพระธาตุแช่แห้ง หรือไม่อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒. ท่านทราบเกี่ยวกับประเพณีงานนมัสการ(งานหกเป็ง)พระธาตุแช่แห้ง หรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓. ท่านมีความเชื่อต่อการนมัสการพระธาตุแช่แห้ง อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔. ท่านมามีคติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมต่างๆของพระธาตุแช่แห้ง อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

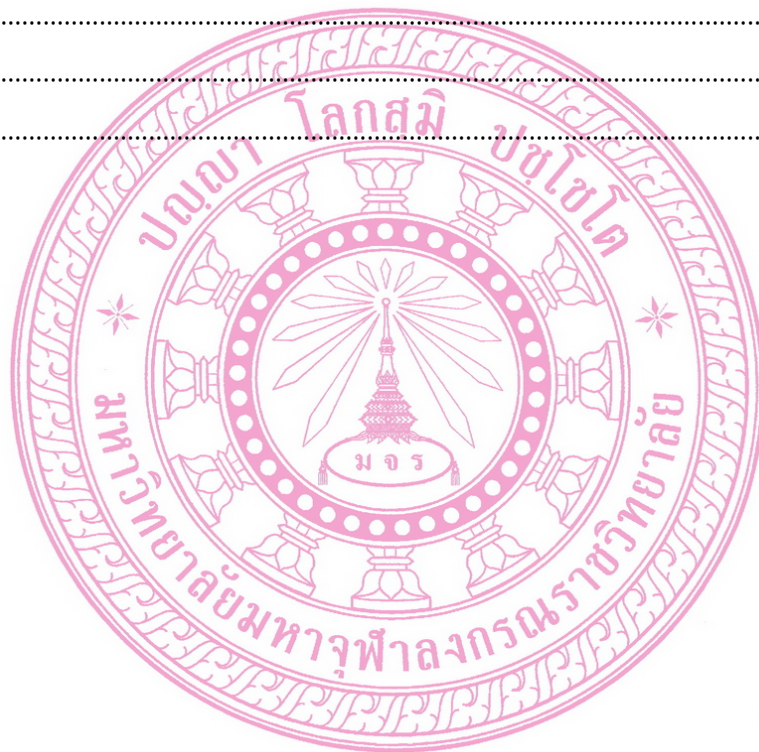
.....

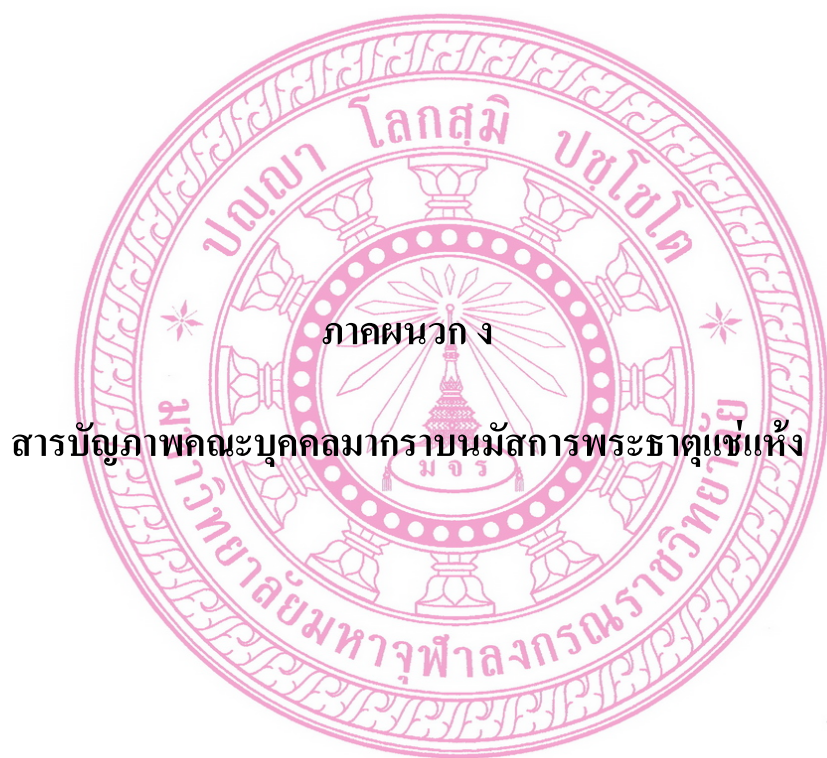
.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ง

สารบัญภาพคณะบุคคลมาราบหมัศการพระชาตุแซ่แห่ง

ภาพประกอบ ๑ พิธีกรรม ประธานฝ่ายสงฆ์เปิดงานนมัสการพระธาตุแช่แห้ง

ภาพประกอบ ๒ ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมนมัสการพระธาตุแช่แห้ง

ภาพประกอบ ๓ พิธีกรรม ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมห่มผ้าพระธาตุแช่แห้ง

ภาพประกอบ ๔ พิธีกรรมบั้งไฟที่นำมาจุดสมโภชในงานนมัสการพระธาตุแช่แห้ง

ภาพประกอบ ๕ พระสงฆ์ประกอบพิธีกรรมบูชาพระธาตุแช่แห้ง

ภาพประกอบ ๖ ภาพการแห่รอบวัดแช่แห้งในงานประเพณีบูชาพระธาตุแช่แห้ง

ภาพประกอบ ๓ พิธีกรรมห่มผ้าพระธาตุแช่แห้ง

ภาพประกอบ ๔

ประชาชนจำนวนมากทำบุญตักบาตรในช่วงพระธาตุเพื่อเป็นพุทธบูชาพระธาตุแช่แห้ง

ภาพประกอบ ๙ พิธีสงฆ์พระธาตุแช่แห้ง

ภาพประกอบ ๑๐

ประเพณีสงฆ์พระธาตุแช่แห้งในช่วงพระธาตุ

ภาพประกอบ ๑๑

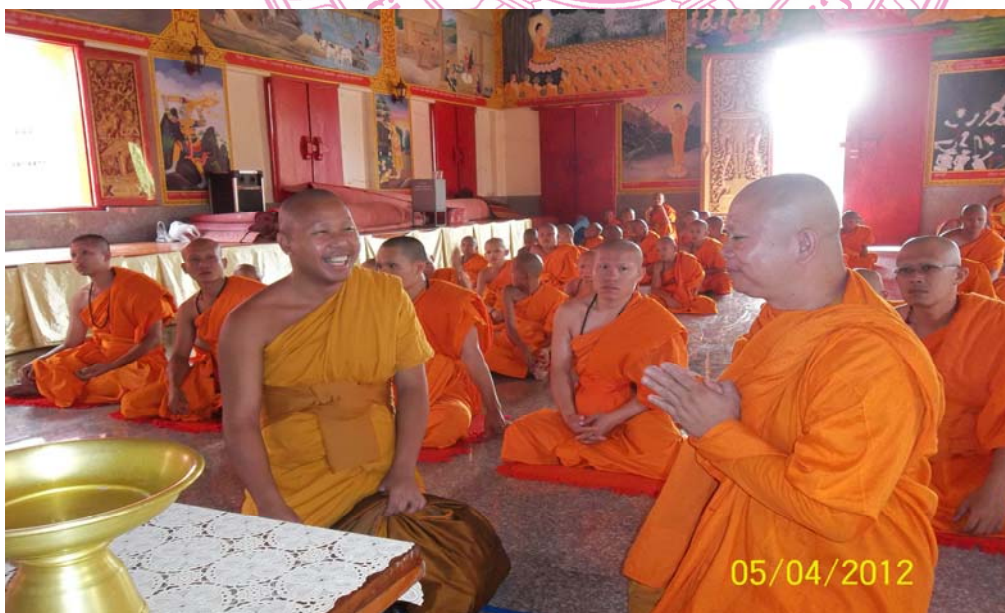
ประเพณีเทศน์ธรรมงานหกเป็งเหนือในช่วงพระธาตุแช่แห้ง

สัมภาษณ์ พระเถระ ปราชญ์ชาวบ้าน นักท่องเที่ยว

สัมภาษณ์: พระครูไพฑูรย์นันทวิทย์, เจ้าอาวาสวัดไผ่เหลือง ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: พระปลัดโสมณ สุเมธ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: นายสมบุญ ฤกษ์เงิน, ปราชญ์ชาวบ้าน ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: นายเตียง ปันทา, มรรคทายกวัดพระธาตุแช่แห้ง ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: นายคำผาย นูปิง, ศิลปินแห่งชาติ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: นางเกี้ยว ชัดเงางาม, นักท่องเที่ยว ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: อาจารย์สมเจตน์ วิมลเกษม, วัฒนธรรมจังหวัดน่าน ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์: นายมงคล ยุตินันท์, ปราชญ์ชาวบ้าน ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-นามสกุล** : พระกรวิษณุ ทุมมาโร (อินเทพ)
- เกิด** : ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๑
- สถานที่เกิด** : บ้านเลขที่ ๒๖๓ ม.๘ บ้านอายนาลัย ตำบลอายนาลัย อำเภอเวียงสา
จังหวัดน่าน
- อุปสมบท** : เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๔๘ ณ อุโบสถวัดพระธาตุแช่แห้ง
ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
- การศึกษา** : สาขารัฐศาสตร์ (การปกครอง) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา (ห้องเรียนวัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน)
- อุปสมบท** : ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๔๘
- สังกัด** : วัดสภารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
- หน้าที่** : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสภารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดสภารศ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
- ประวัติการศึกษา** : นักธรรมชั้นเอก, อภิธรรมโชติกะตรี,
ประกาศนียบัตร (วิชาชีพครู), พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.)
สาขารัฐศาสตร์ เอกการเมืองการปกครอง
- ประวัติการทำงาน** : พนักงานเจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ๒๓ เชียงราย
: พนักงานไปรษณีย์
: ครูพระสอนศีลธรรม ประจำโรงเรียนสามัคคีวิทยาคาร จังหวัดน่าน